

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет судового та міжнародного права

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Матеріали
Міжнародного круглого столу**

***24 квітня 2024 року
м. Одеса***

Одеса
«Юридична література»
2024

Збірник містить матеріали наукових доповідей, присвячених загальнотеоретичним, методологічним та практичним питанням розбудови права та держави, адміністративного, кримінального, цивільного права та процесу, міжнародного права в умовах війни.

Збірник адресовано юридичній громадськості для ознайомлення з дослідженнями фахівців у сфері права та молодих науковців. Він може бути корисним як для навчального процесу, так і для практичної діяльності.

Відповідальний за випуск

декан факультету судового та міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент **Богдан Володимирович Фасій**

Робоча група:

Анастасія Сергіївна Колісник, голова Студентського наукового товариства, студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права;
Едуард Едуардович Кузьмін, кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права

Друкується за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія»
(наказ № 839-44 від 04.04.2024 р.)

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти та установ, які рекомендували ці матеріали до друку. Згідно з вимогами «Положення про забезпечення оригінальності наукових робіт і запобігання та виявлення академічного плагіату» НУ «Одеська юридична академія» всі подані матеріали пройшли перевірку на оригінальність та плагіат.

**Шановні учасники
Міжнародного круглого столу
«Сучасні виклики розвитку національного
та міжнародного права»**

Наукова діяльність завжди була найбільш пріоритетним напрямком розвитку Національного університету «Одеська юридична академія» як профільного закладу вищої юридичної освіти, навіть в умовах воєнного стану. Я пишаюся розвитком наукового потенціалу професорсько-викладацького складу та студентства.

Актуальність заходу зростає з кожним роком у зв'язку з затребуваністю на ринку праці спеціалістів у сфері права, особливо в умовах війни.

Для молодих науковців та професорсько-викладацького складу міжнародний круглий стіл — це перш за все, шанс проявити себе, шлях, який допомагає рухатися у вірному напрямку. Знати більше, ніж цього вимагають стандарти, критично мислити, нестандартно вирішувати завдання — ось які навички допомагає здобути конференція, навички, без яких неможливо уявити успішного юриста.

Формат круглого столу, в якому вона проводиться, надає можливість учасникам обговорити проблематику доповідей з науковцями та практиками. Це унікальна можливість для студентів та молодих науковців представити результати своїх досліджень до уваги юридичної спільноти щодо розвитку науки саме в обраному ними напрямку.

У свою чергу професорсько-викладацькому складу та практикам цікаво почути думки студентів щодо розвитку юридичної науки в умовах війни. Саме поєднання цих аспектів зумовлює цінність та наукову практичність круглого столу.

Впевнений, подані матеріали круглого столу не тільки будуть цікавими фахівцям з відповідних напрямків юриспруденції, а також стануть підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Сергій КІВАЛЮВ,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПр Н України,
заслужений юрист України,
президент Національного університету
«Одеська юридична академія»

Едуард КУЗЬМІН
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
адвокат

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОДВІЙНУ ПРИРОДУ ПОКАРАННЯ ЗА «МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ»

Буремні події останнього десятиліття наочно демонструють масивні зрушення у процесі формування сучасної медіа-інформаційної адженди. Все частіше в політико-правовому порядку денному починають з'являтися дедалі більше питань, які неодмінно або, принаймні, так чи інакше, нерозривно пов'язані з риторикою збройної агресії, війни, умов воєнного стану, що, у свою чергу, безперечно суттєво актуалізує попит та обумовлює неабияку затребуваність у науково-практичному пізнанні проблематики відповідальності у міжнародному публічному праві, а також власне тематики, що наскрізь пронизує сфери міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Нині думається, що саме на останнє сьогодні покладаються найбільші очікування та сподівання, адже в його domeйні й досі перебувають такі загальні натеper питання серед яких, з-поміж низки інших, чільне місце посідають проблеми функціонування Міжнародного кримінального суду [1], природи Римського Статуту [6], визначення міжнародних злочинів за відповідним міжнародним документом [8; 5] і загалом [3], зокрема воєнних злочинів [7], а також їх конкретних «обрисів та оформлень», як у ньому (ст.ст. 8 (2) (а)-8 (2) (е) означеного документу) [8; 5], так й в цілому [4] тощо.

Примітно, що саме категорія міжнародного злочину була, і схоже багато в чому залишається наразі своєрідним «наріжним каменем» міжнародного кримінального права, адже ще з моменту становлення сучасного його сприйняття і дотепер саме вона повною мірою відповідає тому, що традиційно асоціюється із загальновідомою фразою «*gain momentum*» вкотре знову, оскільки на складності осягнення сутності поняття «міжнародний злочин» вже наголошувалось щонайменше тридцять п'ять років тому. Так, ще у 1989 р., Е. М. Вайз, розмірковуючи над сенсом концепту міжнародного злочину, відзначав, що термін «злочин» може застосовуватися в міжнародному контексті лише за аналогією; міжнародним злочином може бути, в кращому разі, діяння, яке міжнародне право забороняє і передбачає, що за ним повинні слідувати наслідки, більш-менш близькі до переслідувань і покарань, які характеризують дію національного кримінального права [10, с. 926].

Слід зазначити, що фундаментальність подібної ідеї полягає не тільки у фактичному утвердженні подвійної природи «міжнародного злочину», який вельми умовно знаходиться між «національним та міжнародним», а й в прямому референсі до категорії покарання, що, до цього, не менш умовно, весь цей час «знаходилося на задньому фоні» (див., детальніше: [2, с. 76]).

Втім, ще вісімнадцять років знадобилось для того, аби сформувати подібне твердження, яке буде абсолютно справедливим і для покарання, як такого, в міжнародному кримінальному праві. Знаковим в цьому став 2007 р., в якому до феномену аналогії у відповідному питанні звернувся Р. Д. Слоан, обгрунтовуючи тезу про те, що застосування аналогії національного права є особливо проблематичним для міжнародного гуманітарного (та, як вбачається, з плином часу, зрештою і міжнародного кримінального права) (уточнення наше. — Е. К.), оскільки воно намагається поєднати парадигми двох дуже різних правових галузей: класичного міжнародного права — глибоко консенсусного зводу законів, що ґрунтується на нормах, які є загальними для національних держав і стосуються переважно їхніх прав та обов'язків між собою та національного кримінального права — глибоко примусового зводу законів, який часто розуміється як такий, що уособлює найфундаментальніші норми та цінності місцевої спільноти, як правило, окремої національної держави (чи адміністративно-територіальної одиниці) [9, с. 40].

І складність полягає не тільки в цьому, адже відкритими й надалі залишається значна кількість питань, як щодо власне доцільності подібної аналогії загалом, а також стосовно її «загальних меж», зокрема в частині визначення поняття покарання у міжнародному праві, теорій його «походження», «виправдання» його законності, «окреслення» його мети та цілей, однорідності сприйняття зазначеного поняття крізь призму процесів «міжнародного» та «національного переслідування», видів, а також власне й «загальної» системи покарань тощо. Саме ці питання вважаються такими, які першочергово потребують подальшого критичного осмислення.

Використані джерела

1. Гутник В. В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 3. № 81. С. 251–257.
2. Кузьмін Е. Е. Міжнародне кримінальне право: від злочину до покарання? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2024. № 67. С. 74–77.
3. Amana A. R., Akinremi F. Defining an International Crime: Historical and Contemporary Developments. *East African Journal of Law and Ethics*. 2024. Vol. 7, No. 1. pp. 15–28.

4. Dürmann K. War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court, with a Special Focus on the Negotiations on the Elements of Crimes. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 2003. Vol. 7. pp. 341–407.
5. Elements of Crimes. International Criminal Court : The Hague, 2011. 44 pp. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/ElementsOfCrimesEng.pdf> (Date of Access: 30.04.2024).
6. Galand A. S. The Nature of the Rome Statute of the International Criminal Court (and Its Amended Jurisdictional Scheme). *Journal of International Criminal Justice*. 2019. Vol. 17, Iss. 5. pp. 933–956.
7. Hathaway O. A., Strauch P. K., Walton B. A., Weinberg Z. A. Y. What is a War Crime? *The Yale Journal of International Law*. 2019. Vol. 44, Iss. 1. pp. 53–113.
8. Rome Statute of the International Criminal Court. International Criminal Court : The Hague, 2011. 58 pp. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (Date of Access: 30.04.2024).
9. Sloane R. D. The Expressive Capacity of International Punishment: The Limits of the National Law Analogy and the Potential of International Criminal Law. *Stanford Journal of International Law*. 2007. Vol. 43. pp. 39–94.
10. Wise E. M. International Crimes and Domestic Criminal Law. *DePaul Law Review*. 1989. Vol. 38, Iss. 4. pp. 923–966.

Богдан ФАСІЙ

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
декан факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «СВОБОДА ВОЛІ» В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Категорія «розсуд» є, таким чином, тісно пов'язаною з категорією «свобода». Свобода становить основу теорії природного права. Відповідно до цієї концепції, стан свободи особистості не надається будь-якою публічною владою, а належить їй з народження [1].

Категорія «свобода» у змісті принципу свобода волі, на думку, Л. Ярмол і С. Вандьо, має різні смислові значення у визначеннях вчених, які як доповнюють одне одне, так і суперечать. В одному з аспектів свободи — внутрішньому — вона розглядається як незалежність людини від втручання права з його регламентацією людських прагнень до свободи в думках, переконаннях, совісті. Тому, на думку цих авторів, недоцільно регулювати правом внутрішню свободу людини [2, с. 253]. Зовнішній аспект свободи виявляється в діяльності та в бездіяльності людини.

Поняття свободи волі, на думку Д. Сепетия, виражає звичайне для переважної більшості людей уявлення, що вони час від часу мають

можливість обирати між різними варіантами дії або бездіяльності, можуть прийняти та здійснити те або інше рішення. Постфактум по відношенню до вже прийнятих рішень та здійснених (або не здійснених) вчинків, цьому відповідає уявлення, що хоча людина вирішила і зробила щось одне, вона могла вирішити і зробити щось інше (або просто утриматися від дії). На цьому уявленні ґрунтується засадова для моральності та права ідея відповідальності людини за свої вчинки: особа є відповідальною за свої дії лише якщо вона могла вчинити інакше, аніж насправді вчинила [3].

В якості прикладу наводяться варіанти розуміння і застосування в юридичній практиці принципу свободи волі у взаємозв'язку з визначеними у Цивільному кодексі України принципами свободи договору (ч. 3 ст. 3) і справедливості, добросовісності та розумності (ч. 6 ст. 3). У цьому випадку сила волі сторін договору часто нерівна за соціальним статусом (роботодавець і найманий працівник, багатий і бідний, малоосвічений і високоосвічений та ін.), за дієздатністю (неповнолітні і повнолітні, моральні й аморальні особи та ін.). У тлумаченні свободи волі сторін договору за метафізичним методом як виключно вільного вибору суб'єктом будь-яких свідомих дій без зовнішнього впливу справедливість, добросовісність і розумність договору регулюється диспозитивно і залежить від збігу обставин в кожному конкретному випадку. Тобто в залежності від того, чи сила волі сторін договору є однаковою чи ні, якщо ні, і вирішується питання про те, як скористається сильніша сторона договору свободою своєї волі: справедливо, добросовісно і розумно відносно до слабшої сторони договору або ні. Судова влада, керуючись принципом верховенства права, захищає рівність прав людей незалежно від не завжди рівної сили їх волі в правовідносинах [4, с. 21].

Дослідник свободи волі у цивільному праві В. Савченко зазначає, що в основі права знаходяться конструкції та засади, які виходять з глибинних ідей самої природи права. ... Свобода волі в цивільному праві — це здатність людини усвідомлено, вільно та самостійно приймати та реалізовувати рішення щодо участі в цивільних правовідносинах, шляхом вчинення дій або бездіяльності, розпорядження суб'єктивними цивільними правами та виконання обов'язків, а також можливість нести правову відповідальність за них [5].

Свобода волі визнається фундаментальною основою цивільного права, яка розкриває саму суть ідеї цивільних правовідносин, що ґрунтуються на принципах вільного волевиявлення, свободи, рівності тощо. Можна припустити існування свободи волі поза межами її нормативного закріплення в принципах цивільного права. Це дає підставу говорити про існування свободи волі незалежно від її формального закріплення, але зазнавши нормативного відображення, свобода волі

знаходить місце в принципах цивільного права, його ідеях, інститутах і нормах [5]. Обравши природно-правову модель як вектор розвитку національного права, законодавець передбачив обов'язковість розуміння свободи волі як базису принципів цивільного права. Свободу волі слід визнати такою. Розсуд може мати необмежений (абсолютний) характер. Так, коли вирішення певного питання здійснюється за власним бажанням суб'єкта, а вибір мети, способів її досягнення, а також можливість виражати свою волю і приймати рішення, вчиняти дії (не вчиняти дій) нічим і ніким не обмежується, тобто є «довільною» (нічим не обмежена, яка виникає, здійснюється за власним бажанням, яка не впливає з чого-небудь; необґрунтована, позбавлена аргументації), то розсуд має абсолютний характер — безумовний, необмежений, повний, безвідносний. Однак завжди воля однієї особи обмежується волею іншої, оскільки в приватному праві регулювання відносин відбувається за допомогою диспозитивного методу.

Використані джерела

1. Шадило О. І. Філософсько-правове розуміння свободи людини. URL: Microsoft Word — 160952_01.doc (lpnu.ua)
2. Яромол Л. В., Вандьо С. Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок з правом. С. 252–257. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4910/yarmolvandyo.pdf>
3. Сепетий Д. Проблема свободи волі: історико-філософські сюжети в аналітичній перспективі. *Sententiae* 41:1. 2022. С. 111–122. URL: 620-Article Text-771-1–10–20220430.pdf (zsmu.edu.ua)
4. Процевський В. О., Горбань В. І. Принцип свободи волі в праві: Що не так у доктринальних тлумаченнях і які від них загрози Для юридичної практики. *Збірник наукових праць харківського національного педагогічного університету*. 2020. Вип. 31. С. 7–23
5. Савченко В. Узагальнення взаємозв'язку свободи волі з принципами цивільного права. Researchgate (Дослідницькі ворота)

Віталій ГЕРСАК

аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ (УЧАСНИК) СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Нормативне визначення терміну «спадкування» міститься у статті 1216 ЦК України, відповідно до якої «Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)».

Відповідно, у цій нормі йдеться про дві категорії осіб — того, хто є спадкодавцем і того, хто є спадкоємцем. Якщо у всіх інших видах цивільних правовідносин суб'єктами правовідносин є фізичні або юридичні особи з обох сторін, то щодо суб'єктного складу правовідносин спадкування у науці цивільного права не склалося єдиної точки зору.

З визначенням правового статусу спадкоємців особливих проблем при цьому не виникає. Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Спадкодавцями не можуть бути юридичні особи, оскільки, по-перше, вона не може «померти», а по-друге у разі припинення діяльності юридичної особи, порядок передачі майна цієї організації регламентується не нормами про спадкування, а спеціальними правилами про реорганізацію чи ліквідацію юридичної особи.

Але це не єдина розбіжність у визначенні правового статусу зазначених суб'єктів, оскільки деякі автори називають спадкодавців суб'єктами спадкових відносин, але далеко не всі погоджуються з цією тезою.

Так, зокрема, Х. З. Піцик у своїй науковій роботі стверджує, що «хоча під час виникнення спадкового правовідношення спадкодавця уже нема в живих, але він володіє низкою прав та обов'язків» [1, с. 16]. Серед прав померлого спадкодавця називаються: право спадкодавця на здійснення його волі на спадкування за законом; право спадкодавця на усунення від спадкування негідних спадкоємців; право спадкодавця на перехід усього його майна, яке може спадкуватися відповідно до законодавства, до його спадкоємців; право спадкодавця на збереження за ним прав та обов'язків, що нерозривно пов'язані з його особою; право спадкодавця на одержання спадкоємцями коштів у зв'язку з відшкодуванням йому збитків, моральної шкоди та у зв'язку зі сплатою неустойки (штрафу, пені). Крім цього, Х. З. Піцик вважає, що спадкодавець має не тільки права, але й обов'язки,

серед яких обов'язок щодо матеріального забезпечення членів своєї сім'ї; обов'язок спадкодавця щодо відшкодування завданої ним шкоди (збитків) та моральної шкоди; обов'язки спадкодавця, пов'язані з укладеними договорами [1, с. 16].

Натомість більшість науковців не погоджуються з цією тезою, аргументуючи тим, що спадкові правовідносини виникають лише після смерті спадкодавця, а зі смертю він втрачає правоздатність, при цьому відповідно припиняється і його можливість перебувати в будь-яких конкретних правовідносинах [2, с. 10–11; 3]. Цілком підтримуючи цю позицію, не можемо не навести точку зору, відповідно до якої встановлення суб'єктного складу спадкових правовідносин залежить від визначення його правової природи не як відносин, а як абсолютних правовідносин, в яких чітко визначеною є лише уповноважена особа, а зобов'язаними є «всі і кожен», хто знаходиться в межах юридичної доступності до неї. ...І хоча цей висновок підтримується далеко не усіма науковцями, проте він єдиний, на думку М. Бориславської, дозволяє дати відповідь на питання про суб'єктний склад спадкового правовідношення, яке залишається одним із найбільш дискусійних у теорії спадкового правовідношення [4, с. 140]. Вона лише не погоджується з беззаперечно абсолютним характером спадкового правовідношення, пропонуючи назвати його «умовно-абсолютним», оскільки є не лише пасивні «треті особи», але й активний зобов'язаний учасник — нотаріус [4, с. 141].

Таким чином, назвати спадкодавця суб'єктом спадкових відносин ми не можемо, оскільки такі відносини виникають після його смерті, тобто, тоді, коли він перестає бути власне суб'єктом будь-яких правовідносин.

Виникає питання, чи можемо ми назвати спадкодавця учасником правовідносин. Відповідь також має бути негативною, оскільки і суб'єкт і учасник правовідношення припускають їх існування. На думку І. І. Главач-Хомин поняття «учасник спадкових правовідносин» є ширшим за обсягом від поняття «суб'єкт спадкових правовідносин». При цьому чітко визначеними, уповноваженими суб'єктами спадкового правовідношення є виключно спадкоємці [5, с. 49–50].

Існує ще одна точка зору, яку ми не можемо не згадати. Так, Л. В. Козловська стверджує, що спадкодавець є суб'єктом спадкового правонаступництва, а не спадкового правовідношення [6, с. 166].

Обсяг правомочностей спадкодавця у цьому статусі зумовлений видом спадкування. Так, у разі спадкування за заповітом спадкодавцем (заповідачем) відповідно до ст. 1234 ЦК України може бути особа з повною цивільною дієздатністю. Тобто в цьому разі мова йде про особу, яка досягла повноліття (вісімнадцяти років), а також про особу, яка до повноліття набула повну дієздатність, чи якій така дієздатність

була надана на підставі ст. 35 ЦК України. Вказана стаття містить вичерпний перелік таких підстав: повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Крім цього, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації як підприємця.

Якщо спадкування здійснюється на підставі положень закону, спадкодавцем може бути будь-яка фізична особа незалежно від обсягу дієздатності, віку, місця проживання та стану здоров'я [7].

Говорячи про військовослужбовця як суб'єкта спадкових правовідносин, ми повинні мати на увазі, що у такій якості він може виступати лише як спадкоємець. Якщо спадкові правовідносини виникають у зв'язку зі смертю військовослужбовця, то він не буде у них ані суб'єктом, ані учасником. У такому випадку він буде мати правовий статус суб'єкта спадкового правонаступництва.

Використані джерела

1. Піщик Х. З. Права та обов'язки спадкоємців та спадкодавця при спадкуванні за законом. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2012. 16 с.
2. Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права в Україні. автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. К. 2007. 33 с.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій. Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х. : ФО-П Колісник А. А. 2009. Т. 12: Спадкове право, 544 с.
4. Бориславська М. Суб'єкти спадкового правонаступництва та суб'єкти (учасники) спадкових правовідносин. Університетські наукові записки. 2019. Том 18. № 3 (71). С. 136–157.
5. Главач-Хомин І. І. Учасники спадкових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ. 2017. 230 с.
6. Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 448 с.
7. Кухарев О. Є. Спадкове право України: навчальний посібник. К.: Алерта, 2013. 328 с.

ВСТУП ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Сьогодні, привернення увагу до питань охорони та захисту прав людини є безспірною тенденцією для міжнародної спільноти. При цьому, вразливість людини, її життя, здоров'я та охорони прав та законних інтересів особливо звернули на себе увагу в умовах пандемії та збройної агресії на території України. Зростання стресу, депресії, тривоги та інших психічних захворювань стає суттєвою проблемою у світі. Глобалізація, соціальні конфлікти, економічні труднощі та інші фактори можуть негативно впливати на психічне здоров'я і ставити під загрозу добробут людей. Міжнародне право може створювати механізми для захисту осіб від таких загроз та забезпечення їх психічно-го благополуччя.

Психічне здоров'я є складовою частиною загального концепту прав людини. Міжнародні правові норми, такі як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, визнають право на фізичне та психічне благополуччя. Дослідження цього питання направлене на визначення охорони та захисту цих прав у контексті психічного здоров'я.

Психічне здоров'я не зупиняється на національних кордонах [1]. Глобальні виклики, такі як пандемії, міграція та міжнародні конфлікти, можуть масово впливати на психічне здоров'я населення. Міжнародне право може встановлювати стандарти та механізми співпраці для управління глобальними аспектами охорони психічного здоров'я, що робить актуальним та своєчасним дослідження проблемних питань міжнародної охорони права на психічне здоров'я. Адже, дослідження у сфері міжнародно-правової охорони психічного здоров'я може сприяти розробці стандартів, протоколів та міжнародних норм, які визначають права та обов'язки держав у цій сфері. Це може стати основою для розробки міжнародних угод та конвенцій, направлених на захист психічного здоров'я.

Сьогодні, проблема здоров'я населення стала однією з ключових тем міжнародної наукової спільноти, вирішення якої має значний вплив на кількісні та якісні параметри майбутнього розвитку людства.

Психологічний стан суспільства акцентується відчуттям невизначеності щодо свого майбутнього, проявами агресивної поведінки та запальною реакцією на зовнішні фактори. Крім того, збільшилась кількість споживачів штучної стимуляції організму за допомогою

лікарських препаратів, наркотичних речовин та екстремальної поведінки.

В умовах глобальних стресових ситуаціях, таких як поширення вірусного захворювання, карантинні обмеження, війсьний стан, збройна агресія, та індивідуальних — зміна місця проживання, втрата близьких, втрата роботи, майна, особливо страждає психічне здоров'я людини. Тому, сьогодні необхідним є створення теоретичного підґрунтя для розвитку системи правової охорони права на психічне здоров'я.

Психічне здоров'я входить до сфери наукового інтересу різних наук, серед яких: медицина, соціологія, право та інші. Так, медицина — зосереджує увагу на дослідженнях психічних процесів та розладів людини, а також їх лікування. Соціологія — досліджує вплив соціальних чинників на психічне здоров'я, включаючи роль суспільства та культури. Право — зосереджує увагу на можливостях людини реалізовувати свої права пов'язані із психічним здоров'ям, їх охороною та захистом.

В цьому контексті необхідно зазначити, що охорона права на психічне здоров'я в основному покладається на різні інститути права, серед яких можна виділити:

1. медичне право — визначає правові рамки для діагностики, лікування та захисту прав людей з психічними розладами. Воно регулює взаємодію медичних фахівців і пацієнтів, забезпечуючи надання адекватної та безпечної допомоги;
2. захист прав людини: інститут права, направлений на захист основоположних прав та свобод людини, включаючи право на життя та право на здоров'я;
3. право соціального забезпечення: направлене на забезпечення заходів для соціальної інтеграції та підтримки осіб з психічними розладами, сприяючи їхньому праву на повноцінне життя в суспільстві;
4. міжнародне право: міжнародне публічне право вивчає міжнародні стандарти у сфері охорони права на психічне здоров'я. Міжнародне приватне право вивчає суспільні відносини в сфері охорони здоров'я, що обтяжений іноземним елементом.

Тому, охорона права на психічне здоров'я вимагає комплексного підходу, який враховує як медичні, так і правові аспекти, спрямовані на забезпечення належного захисту прав, а також підтримки людини.

Охорона права на психічне здоров'я — це система заходів, направлених на забезпечення та підтримку психічного здоров'я громадян. Це охоплює різноманітні аспекти, включаючи попередження психічних розладів, усунення стигми щодо психічного здоров'я та підтримку для тих, хто стикається з психічними проблемами та розладами.

Використані джерела

1. Streltsova YJ, Streltsov YL, Kuzmin EE. The Evolving Idea of «Health» in the Legal Landscape: An Attempt to Identify Critical Aspects. *Wiad Lek.* 2021;74(11 cz 2):2954–2958. PMID: 35029562.

Антон АДУБЕЦЬКИЙ

*студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Владислав ДРОНОВ***

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РІШЕНЬ ЄСПЛ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини відіграє важливу роль у захисті прав людини в Європі та в усьому світі. Однак, існують проблеми, пов'язані з реалізацією рішень Суду в системі міжнародних інституцій захисту прав людини.

Однією з ключових проблем у виконанні рішень ЄСПЛ є недостатня співпраця з національними урядами. Уряди часто демонструють брак волі виконувати судові рішення, особливо у випадках, коли вони суперечать інтересам держави чи політичним амбіціям правлячої еліти. Відсутність політичної волі з боку урядів часто призводить до затримок у виконанні рішень ЄСПЛ та порушень прав людини.

З метою регулювання відносин, пов'язаних з виконанням рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах проти України та усунення причин порушень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. Згідно з цим законом, під час розгляду справ суди повинні враховувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права [3].

Таким чином, практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, які закріплені і гарантовані Конвенцією. Оскільки Конвенція є частиною національного законодавства, вона стає джерелом правового регулювання і правозастосування в Україні. Тому підкреслюється позиція О. В. Колісника про необхідність того, щоб національні суди під час судочинства посилалися на висновки ЄСПЛ як на безпосереднє джерело права. Однак вони також повинні враховувати ідеї справедливості і гуманності під час ухвалення рі-

шень, а не обмежуватися лише формальним тлумаченням норм права [4, с. 64–68].

Варто зазначити, що обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ є невід'ємною гарантією та одним із основних принципів внутрішньої та зовнішньої діяльності держави у сфері захисту прав людини в Європі. Адже від цього залежить, чи зможе людина реалізувати свої права та відновити їх у разі порушення.

Дотримання зобов'язань України як члена Ради Європи та виконання статті 46 Конвенції, згідно з якою держави-учасниці зобов'язуються виконувати остаточне рішення ЄСПЛ у кожній справі, в якій вони є сторонами договору, передбачає заходи держави, спрямовані на виконання рішень ЄСПЛ. Такі заходи можуть бути загальними, тобто спрямованими на вирішення структурної проблеми законодавства чи забезпечення виконання закону, або індивідуальними, тобто спрямованими на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні ЄСПЛ [4, с. 64–68].

Застосування Конвенції органами державної влади здійснюється в поєднанні з практикою ЄСПЛ. Слід звернути увагу на те, що при аналізі застосування судами України практики ЄСПЛ проблематичним є питання правової природи практики ЄСПЛ як джерела права у вітчизняному правопорядку. Водночас думки науковців з цього приводу можна умовно згрупувати в декілька груп. Тому перша група авторів відзначає прецедентний характер згаданих рішень.

Наприклад, О. Андрійченко прямо вказує, що інститут застосування рішень ЄСПЛ за своєю суттю є різновидом судового прецеденту. Друга група вчених більш поміркована і вказує на те, що хоча рішення ЄСПЛ мають прецедентний характер, їх не можна ототожнювати з прецедентами в класичному розумінні, яке їм надається в країнах англосаксонської правової системи. Очевидно, що в цьому вимірі, враховуючи їх природу та значення, прецеденти рішень ЄСПЛ найбільш доцільно оцінювати з точки зору, яка передбачає можливість їх застосування не лише в ідентичних справах, а й у справах, де вони є прецедентами, але при розгляді будь-яких справ, у яких порушуються певні права, гарантовані Конвенцією [1, с. 284–288].

Наразі можна виділити третій підхід, який ґрунтується на ідеї інтернаціоналізації національних правових систем і намагається узгодити особливості характеру рішень ЄСПЛ із континентальною правовою традицією, враховуючи феномен прецеденту через ширшу концепцію універсального зобов'язання.

Додатково варто відзначити, що в сучасній правовій доктрині, відображаючи реальну ситуацію у країнах романо-германської правової системи, поширена концепція «усталеної судової практики». Згідно з цією концепцією, ряд прийнятих судових рішень може вва-

жатися переконливим свідченням правильного тлумачення правової норми. Ця концепція є аналогом англо-саксонської доктрини прецедентного права у країнах романо-германської правової системи, і саме через призму цієї концепції слід розглядати вплив прецедентів у європейських країнах [2, с. 231–238].

На практиці існують очевидні проблеми із застосуванням практики ЄСПЛ проти інших держав через декілька факторів. По-перше, не тільки немає офіційних перекладів практики ЄСПЛ у справах проти інших держав, але й переклади рішень щодо України не всі доступні та потребують часу для перекладу та покриття, а тому їх можна прочитати українською мовою набагато пізніше, ніж вони були ухвалені. Нарешті, ЄСПЛ виносить рішення англійською чи французькою, і Україна зобов'язалася офіційно перекладати лише рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України. Тому суддям, які не знають мов оригіналу рішень ЄСПЛ, важко успішно застосовувати рішення ЄСПЛ проти інших держав.

По-друге, застосовуючи практику ЄСПЛ, необхідно враховувати різницю між теоріями та концепціями, що містяться в різних правових системах — англосаксонській та романо-германській. Оскільки це не завжди характерно для однієї правової системи, не завжди доцільно застосовувати його і в іншій. Тому застосування практики ЄСПЛ зі штучним перенесенням термінів і понять англосаксонської правової системи може бути абсолютно незастосовним у країнах континентальної правової системи і навпаки [2, с. 231–238].

По-третє, проблема застосування Конвенції та практики ЄСПЛ на рівні національної правової системи пов'язана з необхідністю не лише знати окремі рішення ЄСПЛ, а й орієнтуватися в конвенційній системі прав людини, ефективно володіти понятійним апаратом та знати основні терміни та принципи тлумачення Конвенції з урахуванням усієї практики ЄСПЛ.

Іншим питанням, яке виникає в цьому контексті, є питання про те, чи є застосування практики ЄСПЛ правом чи обов'язком суду, іншими словами, чи зобов'язаний суд посилається на норми Конвенції у разі якщо сторони на них не посилаються.

Однією з ключових проблем є виконання рішень ЄСПЛ країнами-учасниками. Часто трапляються випадки, коли країни не виконують судові рішення або виконують їх із значним запізненням. Це порушує довіру до міжнародних інституцій із захисту прав людини та підриває авторитет ЄСПЛ. Деякі країни намагаються уникати виконання рішень судів, що ставить під сумнів їх зобов'язання щодо міжнародних стандартів прав людини [1, с. 284–288].

Іншою проблемою є вплив рішень ЄСПЛ на внутрішню політичну ситуацію в країнах. У деяких випадках реалізація рішень Суду може

призвести до конфліктів між різними гілками влади або до суперечок між державою та громадськістю. Це ставить під загрозу стабільність та демократію в країнах, які повинні виконувати рішення ЄСПЛ.

Отже, проблеми реалізації рішень Європейського суду з прав людини в системі міжнародних інституцій захисту прав людини потребують уваги та розв'язання. Необхідно зміцнювати механізми виконання рішень Суду та сприяти їх ефективній реалізації країнами-учасниками.

Використані джерела

1. Андрійченко О. Практика Європейського суду з прав людини у здійсненні правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 284–288. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/54.pdf>. (дата звернення: 15.03.2024)
2. Гаврилюк О. Проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 231–238. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/40.pdf>. (дата звернення: 15.03.2024)
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006. № 3477-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 15.03.2024)
4. Толкачова І. А., Пушик І. М. Особливості застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя в Україні. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 64–68. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=URN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npau_2018_3_11. (дата звернення: 15.03.2024)

Марина АЗЕВИЧ

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Ольга ЦИБУЛЬСЬКА

ЩОДО ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ

Сучасний світ стикається зі складною проблемою нелегальної міграції, яка стає предметом все більшого зацікавлення міжнародної спільноти. Нелегальна міграція, що є результатом різних економічних, політичних та соціальних факторів, породжує значні виклики

для країн-приймачів, мігрантів та міжнародного співтовариства в цілому. Відсутність ефективних механізмів контролю та регулювання цього явища може призвести до різноманітних негативних наслідків, включаючи загрозу громадському порядку, порушення прав людини та збільшення напруги між країнами.

Надзвичайна актуальність проблеми нелегальної міграції стимулює розвиток різноманітних стратегій та механізмів її боротьби на міжнародному рівні. Зусилля міжнародних організацій у цьому напрямку мають вирішальне значення для забезпечення стабільності та безпеки у всесвітньому співтоваристві.

За словами Міжнародної організації праці (далі — МОП), нелегальні працівники-мігранти «легко стають жертвами» здириництва та дуже вразливі до зловживань та експлуатації з боку роботодавців, міграційних агентів, корумпованих бюрократів і злочинних груп. Жінки з нелегальним статусом подвійно вразливі через високий ризик сексуальної експлуатації. Жертви контрабанди та торгівлі людьми можуть опинитися як у нелегальному правовому сенсі, так і в ситуації експлуатації з боку торговців людьми чи контрабандистів. Чим більший нелегальний мігрант, тим більша небезпека подорожі, або бути експлуатованим, або навіть поневоленним торговцями людьми та недобросовісними роботодавцями [1].

Запобігання та боротьба з нелегальною імміграцією є невід’ємними частинами спільної політики Європейського Союзу щодо надання притулку та імміграції. У Віденському плані дій наголошується на необхідності більш ефективної боротьби з нелегальною імміграцією. На своєму саміті в Тампері (жовтень 1999 р.) Європейська Рада наголосила на необхідності більш ефективного управління міграційними потоками на всіх етапах і необхідності боротьби з нелегальною імміграцією в її джерелі.

Нелегальна імміграція в цілому включає в себе різні категорії по відношенню до відповідних людей і різних мереж, через які вони проходять, перш ніж прибути і залишитися нелегально в ЄС. Залучені люди, в основному:

- ті, хто незаконно в’їжджає на територію держави-члена або взагалі без документів, або з використанням фальшивих чи підроблених документів;
- ті, хто в’їхав з дійсною візою або посвідкою на проживання, але «прострочив»;
- ті, чиє легальне проживання стає незаконним, коли вони починають трудову діяльність;
- ті, хто має дозвіл на проживання та роботу, які прострочили свій законний термін проживання або порушують правила проживання іншими способами.

Боротьба з нелегальною імміграцією повинна знайти баланс між рішенням про те, пускати чи не дозволяти громадянам третіх країн в’їзд до ЄС, і зобов’язанням захищати тих, хто дійсно потребує міжнародного захисту. Тому будь-які заходи, які вживаються на практиці, повинні дозволяти державам-членам пропонувати швидкий доступ до захисту, щоб біженцям не доводилося вдаватися до нелегальної імміграції [2].

Дані про нелегальну міграцію мізерні та розрізнені. За самою своєю природою нелегальну міграцію важко виміряти, оскільки вона відбувається непомітно та невиміряно в рамках законних керованих систем переміщення. У 2004 році МОП підрахувала, що мігранти з нелегальним статусом становили близько 10–15 % від загальної кількості мігрантів. Сьогодні це становитиме приблизно 20–30 мільйонів нелегальних мігрантів, без урахування регіональних і національних відмінностей. За статистикою від 2 до 4,5 мільйонів мігрантів щороку перетинають міжнародні кордони без дозволу [3].

Наприклад, Філіппіни можуть похвалитися високим ступенем регулярної міграції та відносно низьким рівнем торгівлі людьми [4]. Основні причини цього успіху: а) чіткий правовий мандат щодо захисту трудящих-мігрантів, твердо заснований на Конституції; б) добре функціонуючий міжвідомчий адміністративний механізм для ефективного надання послуг мігрантам; с) захист, вбудований на кожному етапі міграційного циклу, який збалансовує сприяння та контроль, інформаційні/орієнтаційні курси для «озброєння» мігрантів проти контрабандистів/торговців людьми.

Нелегальна міграція є складною та багатогранною проблемою, яка потребує негайних та ефективних заходів на міжнародному рівні. На сьогоднішній день зростаюча активність у сфері нелегальної міграції вимагає від нас зосередитися на розробці стратегій та механізмів для протидії цій проблемі.

На основі проведеного дослідження стає очевидним, що заходи, які вживаються на сьогоднішній день, не є достатніми для ефективного управління нелегальною міграцією та боротьби з нею. Тому, для успішного протистояння цьому явищу, потрібно посилення співпраці між міжнародними організаціями, державами та громадськими організаціями, розробка та впровадження комплексних стратегій та програм з моніторингу та контролю за міграційними потоками, посилення міжнародного співробітництва у сфері обміну інформацією та досвідом щодо нелегальної міграції.

Лише відповідальне та спільне зусилля спільноти зможуть забезпечити ефективну боротьбу з нелегальною міграцією та забезпечити стабільність та безпеку у всесвітньому співтоваристві.

Використані джерела

1. A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. *International migration and human rights*. 2005. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP7.pdf.
2. Summaries of EU Legislation. Access to European Union law. 2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=LEGISSUM:l33191b>.
3. SECURE, REGULAR MIGRATION CAN ACHIEVE STRONGER DEVELOPMENT IMPACTS. PHILIPPINE GFMD 2008 WORKING PAPER RT 2.2. 2008. URL: https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd11801/files/documents/gfmd_manila08_rt2-2_en.pdf.
4. CTM data hub. ctm. 2024. URL: <https://www.ctmdatahub.com>

Анастасія БАБІЙЧУК

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Богдан ФАСІЙ**

АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Україна має великий науково-технічний та інтелектуальний потенціал і потребує розвитку сучасної, визнаної на міжнародному рівні системи захисту прав інтелектуальної власності. З цієї метою необхідно розробити відповідні механізми захисту прав інтелектуальної власності та вдосконалити способи захисту прав осіб, які володіють такими правами. Важливо, щоб право інтелектуальної власності, як і будь-яке цивільне право, захищалося усіма наявними способами та засобами. Це сприяє стабілізації економічного стану та впевненості інвесторів у повазі їхніх прав.

Право інтелектуальної власності, за визначенням Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) та інших законодавчих актів (ч. 1 ст. 418 ЦК України), є правом особи на результати її інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності. До них належать авторські права, патенти, торговельні марки, винаходи та інші об'єкти, що є результатом творчої діяльності [1, с. 418].

У науковій доктрині категорії «охорона» та «захист» не вважаються тотожними. Охорона прав інтелектуальної власності — це нормативно-правове та організаційне забезпечення розвитку інтелектуально-творчих відносин, створення умов для реалізації творцем (його правонаступником) своїх прав та інтересів, запобігання порушенню

прав інтелектуальної власності. Захист прав інтелектуальної власності — це система правових засобів, що застосовуються спеціально уповноваженими державними органами (органами управління, адміністративними органами та судами) для захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності [2, с. 25].

Зовнішні та внутрішні чинники стимулюють посилення дієвості механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Поява інтелектуальної власності на ринку та її зростаюче значення на відміну від товарів як об'єктів цивільного обороту спричинили низку проблем у сфері захисту майнових прав авторів та правовласників об'єктів інтелектуальної власності. Засоби правового захисту доступні для: 1) поновлення на роботі потерпілого; 2) позбавлення дії (події) значення «регульованого» юридичного факту; 3) припинення порушення шляхом позбавлення дії (події) значення «регульованого» юридичного факту. Захисту та реалізації права шляхом створення додаткових правових умов; 4) еквівалентної компенсації порушених прав та інтересів. При цьому є максимальна та всебічна охорона цивільних прав та законних інтересів. Цивільні права та законні інтереси набуваються на підставі цивільного законодавства. Вони набуваються за допомогою цивільного права [3, с. 325].

Під захистом прав інтелектуальної власності слід розуміти діяльність, що здійснюється відповідними державними органами, насамперед правоохоронними та контролюючими органами та їх працівниками, з метою створення необхідних умов для відновлення порушених прав на об'єкти права інтелектуальної власності, припинення таких порушень та притягнення до юридичної відповідальності правопорушників, які вчиняють протиправні дії, що завдають шкоди правам і законним інтересам. офіційними особами слід розуміти діяльність, що здійснюється відповідними державними органами, насамперед правоохоронними та контролюючими органами та їх працівниками.

Однією з головних умов ефективного захисту прав інтелектуальної власності є вибір способів захисту, передбачених законодавством. Враховуючи особливості відносин, що виникають у сфері захисту прав інтелектуальної власності від плагіату, необхідно розрізняти способи захисту прав та інтересів держави і автора. До першої категорії належать дії державних установ та організацій, спрямовані на виявлення та обмеження плагіату [3, с. 418].

Зокрема, позбавлення наукових ступенів та зняття дисертацій з розгляду не є цивільно-правовими заходами, оскільки ґрунтуються на відносинах влади і підпорядкування. Метою їх застосування є насамперед захист інтересів держави та забезпечення інтересів суспільства. Цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності — це закріплені в законі матеріально-правові заходи при-

мусового характеру, які використовуються для визнання і відновлення порушених прав інтелектуальної власності та впливу на порушника, і застосовуються за вибором особи, права якої порушені, залежно від характеру порушення та мети захисту.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Кузнецова Н. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2011. № 3. С. 21–29
3. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : підручник / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 672 с.

Катерина БЛИК

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕКТРОННИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Згідно з положеннями ст. 194 Цивільного кодексу України [1] та статті 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [2], цінним папером вважається документ у визначеній формі з відповідними реквізитами, який підтверджує наявність грошового або іншого майнового права, встановлює взаємовідносини між емітентом цінного паперу (особою, що видала цінний папір) та особою, яка має права на цей цінний папір. Крім того, цей документ передбачає виконання зобов'язань, що впливають із цього цінного паперу, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав, які з ним пов'язані, іншим особам.

Аналіз нормативного визначення цінного папера дозволив С. В. Хорунжому виокремити чотири їх основні ознаки:

1. Цінний папір є документом, який має установлену форму.
2. Документ повинен містити відповідні реквізити.
3. Він посвідчує грошове або інше майнове право, яке встановлює взаємовідносини між емітентом (особою, яка його випустила) і власником, а також передбачає виконання зобов'язань відповідно до умов його розміщення.

4. Документ передбачає можливість передачі прав, що впливають з нього, іншим особам [3, с. 20].

Згідно з частиною третьою ст. 3 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», електронним цінним папером вважається обліковий запис на рахунок в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів [2].

Законодавство, яке регулює депозитарну діяльність, розглядає обліковий запис на рахунок в цінних паперах як спосіб посвідчення прав. Він підтверджує права на цінні папери та права за цими паперами, що існують у електронній формі, а також обмеження прав на цінні папери в певний момент часу. Отже, законодавець розглядає електронні цінні папери як електронні документи та як засіб підтвердження майнових прав.

Статтею 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4] закріплено, що електронним документом є інформація, яка зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Це означає, що зміст будь-якого документа — це інформація, і незалежно від форми існування документ завжди є матеріальним носієм. Основними функціями документа як носія інформації є збереження та передача цієї інформації у просторі та часі. Ця характеристика є спільною для як паперового, так і електронного документа [5, с. 134].

У електронних цінних паперах матеріальний носій правової інформації, який раніше представлявся у вигляді паперового бланка, замінено особливим методом фіксації виражених у них прав — електронним обліковим записом. Цей обліковий запис володіє характером та виконує функціональне призначення електронного документа, що може вважатися матеріальним носієм таких прав. Форма цінного паперу не має впливу на обсяг посвідчених майнових прав. У цьому контексті важливим є самі майнові права, які визначені цінним папером, що є узагальненим поглядом у цивілістичній науці.

Законодавча позиція, яка визначає електронні цінні папери як форму існування цінних паперів нарівні з паперовою формою, є правовою підставою для визнання майнових прав, закріплених в облікових записах, як цінних паперів. Це відповідає принципу, що документ може бути визнаний цінним папером на підставі нормативного права шляхом прямої вказівки у законі або через особливий порядок, встановлений законами про цінні папери. Документи, які підпадають під цю категорію, мають бути визнані державою як такі, що забезпечують відповідну довіру інвесторів до них.

Отже, цінні папери вважаються документом у визначеній формі з відповідними реквізитами, що підтверджує права на майно та встановлює взаємовідносини між емітентом та власником. Електронні

цінні папери розглядаються як особлива форма цінних паперів, засвідчена обліковим записом в системі депозитарного обліку. Такий обліковий запис має характер і функції електронного документа та вважається матеріальним носієм майнових прав. Законодавство визнає електронні документи як спосіб посвідчення прав та обов'язків, забезпечуючи їх довіру та легальність. Саме такий підхід відображає розвиток технологій та потреби у визнанні електронних форм правових документів.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 8 березня 2024 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. С. 1126. Ст. 268.
3. Хорунжий С. В. Аналіз теоретичних засад формування інструментів біржової торгівлі цінними паперами. *Ринок цінних паперів України*. 2019. № 3—4. С. 19.
4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
5. Чекотовська О. Е. Основні підходи до розуміння категорії «електронний документ». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 134—137.

Софія БРИЧКА

*студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Ольга ЦИБУЛЬСЬКА*

РОЛЬ МАГАТЕ У НЕРОЗПОВСЮДЖЕННІ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

Розуміючи усю небезпеку від ядерної зброї, у 1968 році був підписаний Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (далі — ДНЯЗ). Угода була підписана Сполученим Королівством, Сполученими Штатами, Радянським Союзом та 59 іншими державами, за якою три основні підписанти, які володіли ядерною зброєю, погоджувалися не допомагати іншим державам в їх отриманні або виробництві [3].

Мета договору полягала у запобіганні небезпеці ядерної війни шляхом запобігання більш широкому розповсюдженню ядерної зброї та інших заходів.

Незважаючи на те, що МАГАТЕ не є учасником ДНЯЗ, на нього покладені ключові обов'язки з перевірки відповідно до Договору. Згідно зі статтею III ДНЯЗ кожна неядерна держава-учасниця зобов'язана укласти з МАГАТЕ угоду про всеосяжні гарантії (CSA), щоб дати МАГАТЕ можливість перевірити виконання своїх зобов'язань за Договором з метою запобігання перенаправленню ядерної зброї, енергії від мирного використання до ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв [4].

Таким чином, МАГАТЕ виконує особливу перевірочну роль як міжнародна інспекція з гарантій, а саме перевіряти виконання зобов'язань, взятих на себе за ДНЯЗ, державами-учасницями, які не володіють ядерною зброєю. Станом на 3 травня 2023 року 182 неядерні держави-учасниці Договору ввели в дію CSA, передбачені Договором, і 4 з них ще не зробили цього [1].

Сьогодні, хоча режим гарантій МАГАТЕ є надійнішим, ніж будь-коли раніше, ми також стикаємося з широким спектром проблем. Зокрема протягом останніх кількох років міжнародне співтовариство зіткнулося з низкою питань дотримання зобов'язань щодо нерозповсюдження ядерної зброї.

З юридичного — або дехто може сказати «політичного» — завдання для режиму перевірки МАГАТЕ відносно просте для розуміння: посилені гарантії можуть бути повністю реалізовані лише в державах, які мають чинну угоду про комплексні гарантії та додатковий протокол. Іншими словами, система ефективна лише в тій мірі, в якій держави виконують свої політичні зобов'язання.

Договір продовжує відігравати важливу роль у підтримці міжнародних норм проти розповсюдження, але він був поставлений під сумнів низкою подій, включаючи вихід Північної Кореї з договору в 2003 році, оскільки вона намагалася отримати ядерну зброю, докази прогресу, якого Ірак досяг у 1980-х у своїй ядерній програмі, незважаючи на те, що він підписав договір, і звинувачення щодо об'єктів зі збагачення урану в Ірані, ще одному підписанті договору. Довіра до норм нерозповсюдження також була підірвана здатністю Індії та Пакистану стати оголошеними ядерними державами в 1998 році без будь-яких серйозних міжнародних санкцій, а також встановленням Індією власних особливих домовленостей у рамках двосторонньої угоди зі Сполученими Штатами в 2008 рік [3].

Підсумовуючи, важливо зазначити, що зіткнення з вищезазначеними викликами та досягнення подальшого прогресу як у ядерному нерозповсюдженні, так і в роззброєнні вимагатиме значної співпраці та підтримки всіх учасників, на всіх рівнях, як у науковій, так і в політичній сферах. Це вимагатиме аналізу усіх успіхів та невдач і вирішення питань, щодо вжиття будь-яких заходів, включення нових спосо-

бів мислення та нетрадиційних підходів, щоб гарантувати, що ядерна енергетика залишається джерелом надії та процвітання для людства, а не інструментом для самознищення.

Використані джерела

1. Major Challenges Currently Facing the International Nuclear Non-Proliferation Regime. URL: <https://www.iaea.org/newscenter/statements/major-challenges-currently-facing-international-nuclear-non-proliferation-regime>.
2. The IAEA and the Non-Proliferation Treaty [Електронний ресурс]. URL: <https://www.iaea.org/topics/non-proliferation-treaty>.
3. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Treaty-on-the-Non-proliferation-of-Nuclear-Weapons>.
4. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. URL: <https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/npt/text//>

Катерина ВОЙТОВА, Анастасія ДАНИЛЕНКО

*студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Владислав ДРОНОВ*

УНІВЕРСАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРАВОЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі питання захисту прав дітей під час збройних конфліктів залишається надзвичайно важливим і актуальним. В контексті триваючих бойових дій на території України ця проблема набуває особливої гостроти, адже конфлікти несуть за собою серйозні ризики для найбільш вразливих верств населення — дітей. Ця тема вимагає глибокого дослідження універсальних та регіональних правозахисних механізмів, які можуть бути мобілізовані для захисту їхніх прав та інтересів.

Актуальність дослідження полягає у постійному зростанні кількості порушень прав дітей в умовах збройного конфлікту, що вимагає вдосконалення існуючих і розроблення нових правозахисних стратегій та інструментів. Це зумовлює необхідність аналізу ефективності як універсальних, так і регіональних механізмів, з огляду на специфіку ситуації в Україні.

Мета даного дослідження полягає в оцінці поточного стану захисту прав дітей у зоні збройного конфлікту в Україні, вивченні ролі та

ефективності міжнародних та регіональних правозахисних механізмів у цьому процесі. Дослідження має на меті не тільки аналізувати наявні інструменти, але й виявляти їхні слабкі сторони та пропонувати шляхи їх удосконалення для забезпечення більш ефективного захисту прав дітей у майбутньому.

Для захисту прав дітей під час збройних конфліктів в Україні використовуються різноманітні універсальні та регіональні правозахисні механізми. Ці інструменти включають міжнародні конвенції, спеціалізовані організації та механізми реагування, що діють на різних рівнях.

До універсальних механізмів слід віднести: Конвенцію ООН про права дитини 1989 року — цей документ є основоположним у міжнародному праві для захисту дітей. Він включає статті, що забороняють залучення дітей до військових конфліктів та вимагають захисту дітей під час воєнних дій (стаття 38 до прикладу, стаття зобов'язує держави-учасниці вживати всі можливі заходи для того, щоб забезпечити, що особи, які не досягли 15-річного віку, не були прямо залучені до бойових дій) [1].

Варто зазначити, що Україна є стороною цієї конвенції, яка вимагає від урядів захищати дітей від наслідків війни і забезпечувати їх освіту, медичне обслуговування та фізичний захист [2].

Також це є Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1977 року, які забезпечують захист цивільного населення, включно з дітьми, у збройних конфліктах, прописуючи правила, що мінімізують вплив війни на життя неповнолітніх. До прикладу, Додатковий протокол I (для міжнародних збройних конфліктів) стаття 77 про «Захист дітей» та 78 стаття про «Вивезення дітей», або Додатковий протокол II (для внутрішніх збройних конфліктів) стаття 6 про «Захист дітей» [3].

Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принизливих видів поводження чи покарання — застосовується для захисту всіх осіб, включно з дітьми, від жорстокого поводження та тортур під час затримань, пов'язаних з конфліктом.

Регіональні механізми стосовно теми, включають в себе Європейську конвенцію з прав людини 1950 року, яка забезпечує основні права і свободи, які мають бути захищені навіть під час військових дій. Не зосереджена специфічно на дітях, але включає захист їхніх прав як частини цивільного населення [2].

Україна як член Ради Європи зобов'язана дотримуватися положень цієї конвенції, яка включає права на захист життя та заборону тортур, що особливо важливо для захисту дітей в умовах військових конфліктів. Стаття 1 Європейської конвенції з прав людини говорить про зобов'язання держав-членів забезпечувати кожній особі, яка пе-

ребує під їхньою юрисдикцією, права та свободи, що викладені в розділі I Конвенції [4].

Механізм Європейського суду з прав людини також можна віднести до регіональних механізмів, адже він дозволяє індивідуальним особам, включаючи родини з дітьми, подавати скарги на порушення їхніх прав, гарантованих Конвенцією, що сталися під час або через збройний конфлікт [2].

Необхідно зазначити трішки інформації щодо додаткових механізмів, зокрема: Механізми ОБСЄ — Організація з безпеки та співпраці в Європі активно діє в Україні, особливо через Спеціальну моніторингову місію (СММ), яка здійснює спостереження та звітування про ситуацію на місцях, включаючи випадки порушення прав дітей в зоні конфлікту.

Європейська хартія про місцеве самоврядування — несе важливість для забезпечення місцевих умов захисту дітей, зокрема через положення про місцеві органи влади, які можуть розробляти і втілювати заходи щодо соціального захисту дітей в умовах війни.

Діяльність Ради Європи — через такі органи, як Комісар з прав людини, Рада надає допомогу та підтримку у справах захисту прав дітей, включаючи сприяння у впровадженні релевантних законів та політик в країнах-членах.

Вплив універсальних та регіональних механізмів забезпечує множинний рівень захисту, від міжнародних зобов'язань до локальних ініціатив. Вони включають заходи, які промовляють про неприпустимість використання дітей у бойових діях. Захищають дітей від фізичного насильства та психологічних травм, які можуть виникнути в результаті війни.

Забезпечують основні права на освіту та здоров'я, навіть у складних умовах.

Однак, незважаючи на наявність цих механізмів, реальна ситуація з правами дітей в зоні конфлікту часто залишається складною. Проблеми включають недостатність ресурсів, обмежений доступ до постраждалих територій, і недоліки у впровадженні існуючих норм і правил. Також існує необхідність подальшого розвитку правової та інституційної бази для ефективного реагування на кризові ситуації, якій стосуються дітей.

Ці механізми служать важливою основою для забезпечення захисту прав дітей, але потребують постійної адаптації та підсилення з урахуванням змінюваних умов і нових викликів, які постають в результаті збройних конфліктів [5].

Існує потреба в підсиленні механізмів для покращення захисту прав дітей в Україні під час збройного конфлікту, необхідне зміцнення місцевого законодавства, тобто, адаптація національних законів

з урахуванням міжнародних стандартів та їх ефективне застосування на практиці для захисту дітей в зоні конфлікту.

Підвищення обізнаності необхідне для проведення інформаційних кампаній серед населення та військових щодо заборони використання дітей у воєнних діях та необхідності захисту їх прав.

Посилення міжнародної співпраці — залучення міжнародних організацій для моніторингу, звітування та надання допомоги у захисті прав дітей, зокрема через фінансову та технічну підтримку.

Підготовка та тренінги для правоохоронців можуть сприяти покращенню ситуації, це є навчання поліції та інших служб безпеки методам розпізнавання та реагування на порушення прав дітей в умовах конфлікту [5].

На нашу думку, для ефективнішого захисту прав дітей в Україні важливо використовувати існуючі механізми, такі як, Спеціальні доповідачі та моніторингові місії ООН, вони можуть грати ключову роль у виявленні порушень та притягненні до відповідальності тих, хто порушує права дітей.

Це регіональні суди та судові органи, наприклад, Європейський суд з прав людини, куди можуть бути подані скарги від імені дітей, які стали жертвами в зоні конфлікту. Право подавати скарги до Європейського суду з прав людини від імені дітей, які стали жертвами в зоні конфлікту, прописано у Європейській конвенції з прав людини. Зокрема відповідні положення містяться у Статті 34 цієї Конвенції [5].

Активне залучення правозахисних НГО та місцевих організацій може сприяти більшій обізнаності, кращому документуванню порушень та ефективному застосуванню національних та міжнародних правових рамок.

Підсумовуючи, роль універсальних та регіональних правозахисних механізмів у захисті прав дітей під час збройних конфліктів в Україні підкреслює їхню критичну важливість. Універсальні інструменти, такі як Конвенція ООН про права дитини та Женевські конвенції, встановлюють загальні стандарти захисту цивільних осіб, включаючи дітей, у міжнародному масштабі. Регіональні механізми, зокрема Європейська конвенція з прав людини, забезпечують додатковий рівень захисту та можливості для судового та міждержавного врегулювання порушень.

Актуальність цих механізмів полягає у їх здатності адаптуватися та реагувати на специфічні виклики збройних конфліктів, що дозволяє мінімізувати наслідки для найбільш вразливих груп населення — дітей. Мета таких механізмів — не лише надати негайний захист, але й сприяти довгостроковому вирішенню проблем, пов'язаних із порушенням прав дітей в умовах війни, що є особливо актуальним для України в контексті її поточних конфліктів.

Використані джерела

1. Конвенція про права дитини від 16.11.2023р. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 09.03.2024)
2. Мельник Н. Міжнародні інструменти захисту прав людини. Глобальні та регіональні інструменти. Інструменти, що стосуються запобігання тортурам. Професійні стандарти, інструменти, що стосуються жінок, дітей, расової дискримінації, апартеїду та геноциду. Гуманітарне право та інші відповідні інструменти: навч. посіб. / Львів. держ. ун-т внутрішніх справ. Львів: 2021. Ст-ст. 2–4.
3. Міжнародне гуманітарне право відповідаємо на ваші запитання. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Женева, Швейцарія: У Фокусі, 2020. Ст.15, ст.32. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/12/IHL_Answers_to_your_questions_Ukr_web.pdf (дата звернення: 08.03.2024)
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 01.08.2021р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.03.2014)
5. Васильків І. Д. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту). Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.

Вікторія ВОЛГІНА

*студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Михайло РЯЗАНОВ*

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ
ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Взаємозв'язок правового мислення та професійної юридичної діяльності — це об'єкт дослідження, що вивчає взаємодію між способом мислення юристів, їх здатністю до аналізу, критичного мислення та творчого підходу до вирішення правових проблем, і практичною реалізацією цих здібностей у сфері правозастосування, правознавства та юридичної практики.

Актуальність теми «Взаємозв'язок правового мислення та професійної юридичної діяльності» в контексті сучасного правового середовища полягає в тому, що в сучасному світі юридична діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку, захисті прав та інтересів громадян, а також у розвитку правової держави. Однак, професійні успіхи в сфері права значною мірою залежать від розвинутого правового мислення, яке включає в себе аналітичні, логічні та креативні здібності юриста. У зв'язку зі змінами в суспільстві, швид-

ким розвитком технологій та змінами у законодавстві, професійний юрист повинен критично мислити, швидко орієнтуватися у складних правових ситуаціях та вміти успішно їх вирішувати. Взаємозв'язок правового мислення та професійної юридичної діяльності стає важливим в контексті пошуку ефективних рішень на шляху досягнення правосуддя та справедливості. Таким чином, дослідження цієї теми дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між теорією та практикою права, а також сприяє підвищенню професійного рівня юристів та ефективнішому вирішенню правових питань у сучасному правовому середовищі.

Перед розглядом питання взаємозв'язку правового мислення та професійної юридичної діяльності необхідно чітко визначити поняття правового мислення і професійної юридичної діяльності, розуміння яких є ключовими для розвитку ефективної практики у сфері правознавства. Отже, «правове мислення — логічне пізнання явищ правової сфери, засноване на правових знаннях і досвіді з метою вирішення правових проблем. Воно є процесом пізнання, який здійснюється за правилами логіки, що відрізняє його від емпіричного, чуттєвого, ірраціонального пізнання юридичних явищ» [1, с. 47]. А також «засновується на правових знаннях і правовому досвіді, що робить його, з одного боку, об'єктивним і достовірним, з іншого — його засобами є правові категорії, поняття, норми, принципи» [2, с. 74].

«Професійна юридична діяльність являє собою різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами-фахівцями на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права. До того ж в сфері юридичної діяльності працюють спеціалісти-професіонали, які володіють спеціалізованими правовими знаннями, відповідними навичками роботи, виконують кваліфіковано юридично-значущі дії, що визначають зміст їхньої роботи. Завдання, які вирішуються в ході юридичної діяльності, в основному полягають в тому, щоб встановлювати межі можливої поведінки суб'єкта, наповнювати його можливості змістом, захищати сферу можливого від протиправного втручання інших суб'єктів та зобов'язувати винних до відновлення порушеної межі» [3].

З огляду на вищезазначене, правове мислення відіграє ключову роль у формуванні фахових якостей юриста, оскільки воно допомагає йому розуміти, досліджувати та застосовувати правові норми в різноманітних ситуаціях.

По-перше, важливо мати здатність до логічного мислення, аргументації та вміння робити висновки на основі правових принципів, які входять до правового мислення. Керуючись цим, юрист на прак-

тиці може співставляти попередні знання та досвід, критично аналізувати, відбирати необхідні елементи та планувати вирішення поставлених завдань, і до речі, розглядати питання з різних точок зору, що є важливим для вирішення складних правових справ. Варто зазначити, що розвиваючи правове мислення, юрист постійно оновлює свої знання й навички, вчиться на власному досвіді й досвіді інших. Таким чином, воно зосереджує у собі основні, вирішальні, логічні начала ефективного, справедливого, раціонального мислення професіонала-правознавця, направлено на реалізацію правових норм та еволюціонування національної правової системи.

По-друге, правове мислення має значний вплив на прийняття рішень та вирішення правових питань у юридичній сфері. Воно допомагає особі розуміти сутність юридичних норм та їх застосування в конкретних обставинах, а це зі свого боку сприяє усвідомленню ризиків та переваг різних правових підходів і допомагає зробити обґрунтований вибір між ними, що необхідно для ефективного аналізу юридичних проблем і пошуку оптимальних рішень. Правове мислення дозволяє розглядати правові питання, враховуючи різні правові підходи та інтереси сторін та є важливим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень у сфері права.

По-третє, правове мислення дозволяє юристам аналізувати складні правові питання, враховуючи всі необхідні аспекти, такі як законодавство, прецеденти, доктрина та інші джерела права. Слід зазначити, що «правовому мисленню властива спрямованість виключно на рішення правової проблеми, що пов'язано з пошуком правових способів їх вирішення та оперує тільки правовими аргументами, які були вироблені на основі цілісних уявлень про право, отриманих при вивченні юриспруденції» [4, с. 23]. Відтак це допомагає юристам приймати обґрунтовані рішення, які відповідають конкретній ситуації.

Більше того, юрист може володіти науковим правовим мисленням, і це в юридичній діяльності відіграє важливу роль у забезпеченні високого рівня професійності та якості правового обґрунтування рішень. Адже це надає змогу «оперувати правовими категоріями, принципами, теоріями, концепціями, здійснювати широкі і глибокі узагальнення правового матеріалу» [1, с. 47].

Отже, правове мислення є ключовим елементом для успішної діяльності в сфері права. Воно допомагає адекватно реагувати на складні правові ситуації та забезпечує здатність юристів аналізувати розуміти та вирішувати правові питання у реальному житті. Оскільки, уміння мислити в юридичних категоріях означає можливість систематично та цілеспрямовано застосовувати поняття і теоретичні концепції для розв'язання конкретних правових питань. В контексті пра-

вознавства, ця здатність передбачає, що професійний юрист працює не лише з абстрактними теоретичними поняттями, але й з їхнім застосуванням до реальних ситуацій.

Використані джерела

1. Орлова О. О. Підходи до класифікації правового мислення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Т. 4. № 68. С. 47–51. (дата звернення: 10.04.2024).
2. Орлова О. О. Інтерпретація поняття «правове мислення». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Т. 2, № 66. С. 72–77. (дата звернення: 10.04.2024).
3. Загальна характеристика юридичної діяльності. *НАВС. Юридична деонтологія*. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html (дата звернення: 10.04.2024).
4. Борщевський О. В., Гринь О. Д. Правове мислення як явище правової дійсності та його взаємозв'язок із юридичним пізнанням. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: право*. 2021. Т. 65. С. 21–25. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.3> (дата звернення: 10.04.2024).

Лілія ВУЖИЛОВСЬКА

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСТІЙ

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН: АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗМІН ТА ЇХ СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ

В Україні, воєнний стан є спеціальним правовим режимом, який уряд може запровадити на всій території держави або в певних її районах у разі виникнення збройного конфлікту або загрози нападу, що ставить під загрозу суверенітет країни та її територіальну цілісність. Цей режим наділяє владні структури, військове керівництво та місцеві органи самоврядування спеціальними повноваженнями для протидії загрозам, відбиття агресії та забезпечення безпеки країни. В рамках воєнного стану можливе встановлення обмежень на деякі конституційні права громадян та інтереси юридичних осіб з чітко визначеним терміном дії цих обмежень. Юридичною підставою для введення воєнного стану служать положення Конституції України, спеціальний закон, що регулює воєнний стан, а також указ Президента України про його введення, який має бути підтверджений Верховною Радою [5].

Останнє запровадження воєнного стану відбулося 24 лютого 2022 року, коли росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Воєнний стан було введено з метою забезпечення оборони країни, захисту безпеки населення та інтересів держави відповідно до законодавства України. Основними причинами введення воєнного стану стали збройна агресія, загроза нападу, а також небезпека державній незалежності України та її територіальній цілісності.

Основним законодавчим актом, що регулює воєнний стан в Україні, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Цей закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, а також правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану. Додатково, правовою основою введення воєнного стану є Конституція України та Указ Президента України про введення воєнного стану, який повинен бути затверджений Верховною Радою України.

Під час воєнного стану в Україні можуть бути тимчасово обмежені деякі конституційні права та свободи громадян [2]. Ці обмеження вводяться з метою забезпечення національної безпеки та відсічі збройної агресії. До таких обмежень можуть входити: обмеження свободи пересування, включаючи встановлення комендантської години та контроль за переміщенням осіб; обмеження права на недоторканість житла та особистого життя, що може включати право силових структур проводити обшуки без судового рішення; обмеження права на володіння, користування та розпорядження власністю, яке може передбачати примусове відчуження майна для потреб держави з подальшою компенсацією; обмеження свободи слова та зборів, включаючи заборону мирних зібрань та діяльності ЗМІ; введення суспільно корисних робіт для працездатних осіб.

Введення воєнного стану в Україні має значний вплив на повсякденне життя громадян. Ось деякі з основних аспектів цього впливу: обмеження свободи пересування: встановлення комендантської години та контроль за переміщенням осіб можуть обмежувати звичайні активності, такі як робота, навчання чи соціальні зустрічі; зміни в роботі інституцій: релокація органів місцевого самоврядування та комунальних установ може вплинути на доступність послуг та їх якість; соціальний захист: система соціального захисту може зазнати змін, щоб відповідати новим викликам, пов'язаним з воєнним станом; економічні наслідки: зниження податків, зміни у ветеранських виплатах та інші фінансові заходи можуть бути введені для полегшення економічного тиску на громадян; громадська участь та активність: воєнний стан може обмежити можливості для громадської участі та волонтерства.

Соціально-економічні наслідки воєнного стану в Україні впливають на різні групи населення унікальним чином:

1. Переселенці та біженці: Ця група стикається з втратою домівок та робочих місць, що призводить до потреби в соціальному захисті та гуманітарній допомозі.

2. Інваліди війни та учасники бойових дій: Вони потребують спеціалізованої медичної допомоги, реабілітації та соціальної підтримки.

3. Робоча сила: Значний вплив працездатного населення, зокрема до лав Збройних Сил, сил територіальної оборони, волонтерських організацій, створює потребу в раціональному використанні робочої сили та адаптивності до змін на ринку праці.

4. Економічні наслідки: Війна в Україні впливає на світові ціни на енергоносії та харчові продукти, особливо зерно та соняшникову олію, що може призвести до подальшого зростання цін і вплинути на економічне становище найбільш вразливих груп населення.

5. Диференціація доходів: Значна диференціація населення за матеріальним становищем та диспропорції у розподілі доходів, які лише загострюються в умовах війни.

Щодо порівняння правового режиму воєнного стану в Україні з міжнародними стандартами та практикою інших країн вимагає аналізу декількох ключових аспектів:

1. Свобода вираження поглядів: Україна, як і багато інших країн, під час воєнного стану обмежує свободу слова з метою національної безпеки. Це відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який допускає такі обмеження за умови, що вони є необхідними та пропорційними.

2. Захист прав військовополонених: Міжнародні стандарти, такі як Женевські конвенції, вимагають гуманного поводження з військовополоненими. Україна, як і більшість країн, прагне дотримуватися цих норм.

3. Право на інформацію: Воєнний стан може впливати на доступ до інформації. Україна, подібно до інших країн, може вводити обмеження на поширення інформації для забезпечення оборони та безпеки.

4. Обмеження прав і свобод: Воєнний стан в Україні, як і в інших країнах, передбачає тимчасове обмеження деяких прав і свобод громадян, що є загальноприйнятою практикою в умовах війни.

5. Централізація влади: Під час воєнного стану влада зосереджується в руках військового командування та глави держави, що також спостерігається в інших країнах [4].

Важливо відзначити, що Україна прагне дотримуватися міжнародних зобов'язань, навіть у складних умовах воєнного стану, і забезпечує баланс між необхідністю захисту національної безпеки та

збереження основних прав і свобод громадян. Це відповідає міжнародним стандартам та практиці багатьох демократичних країн. Міжнародні стандарти, такі як положення Європейської конвенції з прав людини, вимагають, щоб будь-які обмеження прав і свобод були законними, необхідними в демократичному суспільстві та пропорційними ставленим цілям. Це означає, що держава повинна дотримуватися принципу пропорційності, не вдаючись до надмірних обмежень.

Україна, як держава, що переживає війсьний конфлікт, стикається з викликом забезпечення цього балансу. За даними досліджень, Україна прагне досягти балансу між публічним інтересом та індивідуальними правами, намагаючись адаптувати своє законодавство та практику до міжнародних стандартів. Важливо, що будь-які правові зміни, що впроваджуються під час воєнного стану, підлягають ретельному моніторингу та оцінці з точки зору їх відповідності міжнародним зобов'язанням України та впливу на права людини. Такий підхід дозволяє забезпечити, що заходи національної безпеки не перетворюються на невиправдане порушення прав і свобод громадян.

Використані джерела

1. Конституція України : Відом. Верхов. Ради: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 21.04.2024).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.04.2024).
5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

Катерина ГЕТМАНЧЕНКО

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Богдан ФАСІЙ**

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

Гендерна рівність визначається як забезпечення справедливості та рівних можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності. За останнє десятиліття виникає зростаючий інтерес до гендерних питань у світі, і вони активно обговорюються на різних рівнях і в різних галузях, від соціології до військової справи. Багато країн, включаючи Україну, закріпили соціальну рівність між чоловіками та жінками на законодавчому рівні. Цивільне право, як ключова складова правової системи, має визначальний вплив на формування і реалізацію гендерної політики та захисту прав осіб різних статей. В цивільному праві гендерна рівність включає такі аспекти, як рівність у правах та обов'язках у шлюбі та сім'ї, рівність у доступі до майна та спадщини, рівність у правах батьківства та опіки, а також рівність у сфері праці та трудових відносин. Однак реальна ситуація з гендерною рівністю ще далека від ідеалу, оскільки частина жіночих прав порушується, так само як і права чоловіків, у деяких сферах життя. На теперішній час жінки у багатьох сферах програють за представництвом, наприклад: вони отримують менш відповідальні посади, отримують меншу зарплату та менше представлені у різних органах влади. Але наша країна з кожним роком намагається вирішити цю проблему та зробити рівність між жінкою та чоловіком у всіх сферах життя.

В Україні основним Законом є Конституція, і саме вона гарантує громадянам права та свободи, включаючи гендерну рівність. У ст. 24 зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1].

Почну з того, що цивільне право гарантує захист від дискримінації за статевою ознакою, тобто жінки та чоловіки мають рівні права та можливості у всіх сферах життя. Це включає доступ до праці, освіти, майна, медичних послуг та інших аспектів цивільного життя [2].

Наприклад, у сфері праці це може означати, що роботодавці не можуть враховувати статеву ознаку при наймі на роботу, прийнятті рішень про заробітну плату, просуванні по службі чи наданні інших

привілеїв або переваг. У сфері освіти це означає, що учні та студенти мають рівний доступ до освітніх можливостей та ресурсів, незалежно від статі. Школи, університети та інші навчальні заклади не можуть дискримінувати студентів або учнів за їхньою статтю. У сфері власності це означає, що жінки та чоловіки мають рівні права на власність та управління майном. Наприклад, законодавство може гарантувати рівність у правах на успадкування майна між дочками та синами [6].

Регулювання сімейних відносин у цивільному праві включає в себе визначення прав та обов'язків у шлюбі, розлученні, усиновленні і т. д. Забезпечення гендерної рівності у цих відносинах передбачає визнання рівних прав і можливостей для обох партнерів, незалежно від їхньої статі. Всі особи мають однакові права і можливості у сімейних відносинах. Це означає, що закони та правила, що стосуються шлюбу, розлучення, усиновлення та інших сімейних питань, мають бути безперешкодно доступні для всіх і застосовуватися без будь-яких форм дискримінації. У шлюбі обидва партнери мають рівні права і обов'язки. Тобто кожен партнер має право на самовираження, вільний вибір рішень та контроль над власним життям. Також вони мають рівність у відповідальності за спільне життя та виховання дітей. Жінки та чоловіки мають право на захист від будь-якої форми насильства: фізичного, емоційного та економічного [3].

Захист власності та фінансових прав у цивільному праві є важливим аспектом для забезпечення гендерної рівності. Усі особи мають однакове право на власність, спадщину та участь у контрактних відносинах, а також на рівність перед законом у всіх питаннях, пов'язаних з майном та фінансами [4].

Рівність у правах на власність — означає, що як жінки, так і чоловіки мають однакове право на володіння, користування та розпорядження майном. Наприклад, у шлюбі обидва партнери мають рівні права на майно, незалежно від того, хто з них є основним заробітчанином. Рівність у правах на спадщину — передбачає, що жінки і чоловіки мають однакове право на успадкування майна від родичів. Тобто спадщина має розподілятися рівно між дочками та синами, без будь-якої форми дискримінації. Рівність у контрактних відносинах — усі особи мають рівні права та можливості у укладенні та виконанні контрактних угод. Це означає, що жінки та чоловіки мають рівність у правах та обов'язках у всіх фінансових та бізнесових угодах [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що у цивільному праві гендерна рівність є важливим принципом, який гарантує рівні права та можливості для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Законодавство та правила повинні забезпечувати відсутність статевої дискримінації у всіх аспектах, включаючи працю, освіту, власність та сімейні відносини. Рівність перед законом, рівність у правах та обов'язках

партнерів у сімейному житті, а також захист від насильства та дискримінації — це ключові аспекти забезпечення гендерної рівності. Важливо, щоб усі особи, незалежно від статі чи гендерної ідентичності, мали рівні можливості для реалізації своїх прав та потенціалу у суспільстві.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон України від 28.06.96. р. № 254/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі: Закон України від 10.09.21 р. № 1750-ІХ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2021. № 50. Ст. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Власенко Н. С., Виноградов Л. Д., Калачова І. В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. Київ, 2005. 56 с.
4. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464–471.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.05 р. № 2866-ІV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
6. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 470 с.

Катерина ГЛІБОВА

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Правовий механізм захисту цивільних прав та інтересів є однією з основних складових правової системи будь-якої країни. Одним з ефективних і розповсюджених інструментів у цьому механізмі є позовна давність. Позовна давність визначається як обмежений часовий період, протягом якого сторона може подати позов до суду для захисту своїх прав та інтересів. Використання позовної давності в цивільному праві є важливим аспектом забезпечення справедливості, ефективності та стабільності правової системи

Позовна давність виступає як інструмент обмеження часу для подання позову та відновлення порушених цивільних прав. Цей механізм сприяє підтримці порядку у правовідносинах, запобігаючи необґрунтованому затягуванню судових процесів та забезпечуючи стабільність правової системи.

По-перше, позовна давність, як вид строків, є юридичним фактом. Тому представляє інтерес як одна з обставин реальної дійсності, з якою закон пов'язує виникнення правових наслідків та види таких наслідків. По-друге, позовна давність є однією з умов здійснення права на судовий захист. По-третє, будь-яке матеріальне право, що не забезпечене від порушення необхідним захистом, є лише декларативним. А найбільш ефективний захист у правовій державі — це судовий. І саме позовна давність є однією з умов застосування судового порядку захисту як певної процесуальної форми. Тому позовна давність слугує сполучною ланкою між процесуальним і матеріальним правом та має вносити визначеність не тільки щодо наявності суб'єктивних прав (обов'язків), меж їх здійснення (виконання), захисту, а й передбачуваність судових рішень, винесених відповідно до чинного законодавства [1, с. 167].

На даний час відбувається інтенсивний процес радикальних змін у цивільному законодавстві, який охоплює всі сфери цивільно-правового регулювання, включаючи інститут позовної давності. Концепція оновлення Цивільного кодексу України (далі — ЦК) передбачає коригування норм, які стосуються позовної давності.

Особлива увага приділяється статті 256 ЦК, яка визначає позовну давність як строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Реформування позовної давності передбачає наповнення цього поняття іншим змістом та внесення змін не лише до ЦК, але й до інших законів, що містять норми про позовну давність. Проте наразі складно передбачити чіткі контури формули позовної давності у реформованому ЦК [2].

Початок перебігу позовної давності визначається від дня, коли особа стала або могла стати обізнаною про порушення свого права або про особу, яка його порушила, згідно зі статтею 261 ЦК.

Переривання перебігу позовної давності відбувається в разі, коли особа здійснює дії, що свідчать про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Крім того, переривання може мати місце, якщо особа подає позов до одного з кількох боржників або якщо предмет позову є лише частина вимоги, право на яку належить позивачеві, відповідно до пунктів 1 та 2 статті 264 ЦК [3, с. 42].

Таким чином, переривання перебігу позовної давності відбувається внаслідок вчинених дій (або визнання боржником боргу чи іншого обов'язку, або подання кредитором позову до одного або кількох

боржників), що призводить до зупинки перебігу строку. Після такого переривання перебіг позовної давності розпочинається знову з наступного дня після визнання боржником боргу чи іншого обов'язку або подання позову кредитором до одного чи кількох боржників.

Цивільний кодекс України визначає два розділи перебігу позовної давності: до переривання та після нього. Після переривання перебіг нового строку розпочинається з того моменту, коли перервався попередній. Підстави для переривання позовної давності є вичерпними і не підлягають розширеному тлумаченню [2].

Стаття 263 ЦК визначає обставини, які зупиняють перебіг позовної давності: 1) надзвичайні або невідворотні події, що становлять непереборну силу; 2) відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, передбачених законом; 3) зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює відповідні відносини; 4) при перебуванні позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або в інших законом утворених військових формуваннях, які переведені на воєнний стан. У разі виникнення цих обставин перебіг позовної давності зупиняється на весь період їхнього існування. Після припинення цих обставин перебіг позовної давності відновлюється з урахуванням часу, що минув до їх зупинення.

Залишення позову без розгляду не призводить до зупинення перебігу позовної давності.

У практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) позовна давність виступає законним механізмом, який дозволяє правопорушнику уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення. Цей механізм, який є розповсюдженим у національних законодавствах держав-учасниць Конвенції, виконує кілька завдань, зокрема, забезпечує юридичну визначеність та остаточність, запобігаючи порушенню прав відповідачів. Це особливо важливо, оскільки можуть виникнути ситуації, коли судові рішення, прийняте на підставі застарілих доказів, може відбутися на шкоду відповідачам [4].

У практиці судів України застосування вказаних рішень та практики ЄСПЛ спостерігається у різних категоріях справ, включаючи стягнення заборгованості, укладання та виконання договорів, а також у справах про банкрутство.

Щодо захисту права власності, ці принципи використовуються у рішеннях, які стосуються скасування рішень органів місцевого самоврядування та витребування майна. У справах про банкрутство також можуть виникати вимоги щодо захисту права власності, які можуть підпадати під дію позовної давності.

Отже, позовна давність відіграє важливу роль у механізмі захисту цивільних прав та інтересів. Шляхом обмеження часу для подання

позову вона сприяє своєчасному врегулюванню правових конфліктів та забезпечує стабільність правової системи. Однак необхідно забезпечити баланс між захистом прав індивідів та підтримкою правопорядку у суспільстві. Доцільно продовжувати дослідження цього механізму для пошуку оптимальних рішень у сфері захисту цивільних прав та інтересів.

Використані джерела

1. Сліпченко С. О., Зайцева О. Л. Цивільне право загальна частина. Міністерство внутрішніх справ України. Харківський національний університет внутрішніх справ. С. 167–176.
2. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. (Із змінами).
3. Гуйван П. Д. Правова природа інституту відновлення позовної давності. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69). № 6. 2019. С. 40–45.
4. Практичні аспекти позовної давності в умовах воєнного стану. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/8598-praktichni-aspekti-pozovnoi-davnosti-v-umovah-voennogo-stanu.html>

Ксенія ГОЛОВЕЙ

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Система цивільно-правових договорів, як єдина система зі складними взаємозв'язками її елементів, характеризується не лише внутрішньою єдністю, а й диференціацією договірних відносин, що зумовлена особливостями конкретних майнових правовідносин, опосередкованих певними договорами. Цивільно-правовими договорами опосередковуються відносини у різних сферах діяльності фізичних та юридичних осіб. Взагалі, у цивільному законодавстві, поняття зобов'язання визначається як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. [1] Слід зазначити, що боржник — це сторона, яка зобов'язана вчинити певну дію, що становить

зміст зобов'язання, а кредитор — це сторона, яка має право вимагати виконання зобов'язання. В свою чергу, договір — це домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. [2] Виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що договірні зобов'язання — це юридичні обов'язки, які виникають між сторонами, на підставі укладеного між ними договору, де одна сторона зобов'язується здійснити певні дії або утриматися від них, а інша сторона аналогічно має право на такі дії або утримання. До окремих видів договірних зобов'язань належать такі договори: договір купівлі-продажу, дарування, ренти, найму (оренди), договір довірчого утримання (догляду), договір позички, договір підряду, договір найму (оренди) житла, договір про надання послуг, договір про перевезення, договір транспортного експедирування, договір зберігання, договір страхування, договір доручення, договір управління майном, договір позики, договір факторингу тощо.

Порушенням договірного зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням істотних умов договору (неналежне виконання), що тягне за собою негативні наслідки для тієї сторони, що їх спричинила [3]. Невиконання договірного зобов'язання має місце в тому випадку, коли сторони взагалі не вчиняють дій, які складають зміст зобов'язання, або не утримуються від певних дій, хоча за змістом зобов'язання повинні були утримуватися від їх вчинення.

У разі порушення зобов'язання певного виду договору, до сторони-порушника, настають певні правові наслідки, що встановлені договором чи законом, зокрема:

1. припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від нього, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;
2. зміна умов зобов'язання;
3. сплата неустойки;
4. відшкодування збитків та моральної шкоди тощо.

Так, пункти 3 і 4 є мірами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, при наявності вини порушника. Однак відповідальність є лише одним із багатьох можливих правових наслідків порушення зобов'язання. Припинення зобов'язання і зміна його умов не є заходами відповідальності й, отже, застосовуються незалежно від вини порушника зобов'язання. Перелік правових наслідків не є вичерпним, тому що договором або законом можуть бути передбачені й інші наслідки порушення зобов'язань.

Таким чином, можна зробити висновок, що відповідальність за порушення договірних зобов'язань — це юридичний обов'язок по відношенню до іншої сторони договору відповідати за невиконання,

неналежне виконання або затримку виконання умов, визначених у договорі. Законом передбачені основні види відповідальності за таке порушення, але в залежності від умов самого договору вони можуть відрізнятися.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № № 40–44. Ст. 356. (дата звернення — 22.04.2024)
2. Цивільне право. Частина III : практикум для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» за спец. 081 «Право» НУ «ОЮА» / за ред.: Є. О. Харитонova (голов.), Д. А. Мінченко, К. Г. Некіт. Одеса: Фенікс, 2023. 156 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР.
4. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

Богдана ГОНЧАРЕНКО

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

РОЛЬ ЗАПОВІТУ У ВИЗНАЧЕННІ СПАДКОВОГО МАЙНА: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Питання спадкування та розподілу майна завжди були актуальними в правовій сфері, відображаючи складні взаємини між особистими правами та суспільними інтересами. Сучасна правова система надає особам можливість впливати на розподіл свого майна після смерті шляхом складання заповіту — особистого розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті, стаття 1233 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) [1].

Деякі з основоположних засад юридичного складу свободи заповіту можна знайти в творах К. Маркса. Зокрема, вказаний вчений в одному зі своїх листів до свого друга Ф. Лассалья констатує: «Під свободою заповіту я розумію не свободу залишати [або не залишати] заповіт, а свободу складати його, зовсім не зважаючи на інтереси членів своєї сім'ї» [2, с. 413]. Проте, на сьогоднішній день заповіт має свої права і обов'язки сторін у контексті, вимоги щодо змісту, форми, свої види (Заповіт з умовою, секретний, заповіт подружжя (ст. 1243, 1249, 1250 ЦКУ)) та взагалі спадкове право має свої джерела. Основу спадкового законодавства становить Конституція України

(ч. 1 ст. 4 ЦК України) і як джерела виступають міжнародні акти (зокрема міжнародні договори, конвенції тощо) [1].

Класифікація майна, що може бути передано заповітом, розглядається з урахуванням різноманітностей його видів та тонкощів щодо цього у ЦКУ. Так, рухоме майно, яке може бути предметом заповіту, охоплює різноманітність цінностей, починаючи від предметів домашнього вжитку і закінчуючи цінними паперами, автомобілями та іншими цінностями, які можуть бути легко передані у спадок. Нерухоме майно, у свою чергу, включає в себе будь-які нерухомі об'єкти, такі як земельні ділянки, будинки, квартири та інші імовірність нерухомості, які також можуть бути визначені та передані у заповіті, проте відповідно до ст. 47 [1] кодексу спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини, а нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження [3, с. 25].

Процедура складання та реєстрації заповіту включає кілька важливих етапів, починаючи з самого процесу складання документу та визначення його умов. Після цього необхідно правильно зареєструвати заповіт відповідно до вимог законодавства України, що включає в себе нотаріальне засвідчення чи реєстрацію в спеціальному реєстрі [3, с. 16]. Вплив заповіту на розподіл спадкового майна може бути значним, оскільки він визначає конкретних спадкоємців та умови їхнього спадкування. Заповіт може також встановлювати умови або обмеження на розподіл майна, що може вплинути на права та інтереси спадкоємців. Тож спори та проблеми, пов'язані з виконанням заповіту, можуть виникати у разі недоречно сформульованих умов чи конфлікту інтересів між спадкоємцями. Це може призвести до судових процедур та складних правових питань, які потребують ретельного аналізу законодавства та судової практики для вирішення.

Взагалі, судова практика з питань заповітів може надати цінний інсайт щодо того, як правові норми застосовуються на практиці. Приклади судових рішень [3] у справах, пов'язаних із заповітами, можуть розкривати різноманітні сценарії та вирішення конфліктних ситуацій. Аналіз таких прикладів допомагає розуміти, як суди вирішують спірні питання, що виникають у процесі виконання заповітів, а також уникати подібних проблем у майбутньому. А тенденції та особливості судового застосування законодавства про заповіти відображають сучасні вимоги суспільства та зміни у правовій практиці. Аналіз цих тенденцій дозволяє прогнозувати можливі напрямки розвитку законодавства та судової практики у цій сфері, а також підготуватися до ефективного використання заповітів у майбутньому. Також у ви-

сновку хочеться зазначити, що роль заповіту у визначенні спадкового майна є надзвичайно важливою, оскільки він дозволяє особам самостійно визначати долю свого майна після смерті. Завдяки правильному складанню та виконанню заповіту можна забезпечити реалізацію власних побажань та захист прав спадкоємців.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України. Документ 435-IV, чинний, поточна редакція Редакція від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5667>
2. Ковальчук Я. В. Доктринальні аспекти юридичного складу свободи заповіту»
3. Справа № 649/32/22. Провадження № 2/649/72/22; Постанова від 13.01.2021 № 242/61/19 Верховний Суд.

Яна ГРІГУЦА

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ЗЕМЕЛЬНИЙ СЕРВІТУТ ТА ОРЕНДА ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Земельний сервітут та оренда земельної ділянки є двома різними правовими інститутами, які регулюються земельним і цивільним законодавством України. Обидва ці інститути надають різні права та обов'язки сторонам, що беруть участь у правовідносинах, пов'язаних із землею.

Сервітут в законодавстві зазначається, як право особи користуватися чужим майном. В свою чергу, земельний сервітут — це право користування чужою земельною ділянкою. Це право може бути як платним, так і повністю безкоштовним. Земельний сервітут може бути направленим на прокладання доріг, пересування транспорту, будівництво, прокладання трубопроводу тощо [3]

Оренда (найм) є правочин, при якому орендар (наймодавець) передає орендарю (наймачеві) на певний строк з визначеною оплатою певне майно. У той же час, оренда (найм) земельної ділянки являє собою строкове платне користування і володіння земельною ділянкою. [2; 3]

Ці два інститути мають спільні і відмінні риси, які виділяють один з них, як більш ефективний.

Спільними рисами оренди і сервітуту (земельної ділянки) є: дозвіл користування земельною ділянкою; існування договору, який регулює відносини між сторонами та визначає умови користування землею.

В свою чергу, відмінними рисами цих правочинів є: термін дії (оренда земельної ділянки завжди є строковою, тоді як земельний сервітут може бути як строковим, так і постійним), плата (за оренду землі завжди сплачується плата, в той час як сервітут може бути як платним, так і безоплатним), права власника (при оренді власник позбавляється права користування землею, а при сервітуті власник зберігає право володіння, користування та розпорядження майном) [2; 3].

Гнучкість земельного сервітуту полягає у можливості власника землі надавати іншим особам обмежені права на використання своєї ділянки без необхідності передачі повного контролю над нею. Це означає, що власник може дозволити використання частини своєї землі для конкретних цілей, таких як проїзд або доступ до водойм, не втрачаючи при цьому права власності на землю.

Економічна вигода сервітуту виявляється у відсутності необхідності сплати за користування землею. Власник може встановити сервітут без вимоги плати, що може бути вигідно не тільки для нього, але й для сусідів або громадських організацій, яким потрібен доступ до певної ділянки землі.

З встановленням сервітуту, власник землі зберігає право володіння, користування та розпорядження своєю ділянкою. Це означає, що власник може продовжувати використовувати землю відповідно до своїх потреб, незважаючи на існування сервітуту.

Сервітут часто встановлюється для конкретних цілей, таких як право проходу або проїзду, і не накладає на власника додаткових обмежень. Це дозволяє власнику землі зберегти більшу свободу дій щодо своєї власності.

Сервітут може бути вигідним для осіб, які не можуть або не хочуть платити регулярну орендну плату. Це робить сервітут доступним інструментом для забезпечення прав на користування землею.

Безстроковий сервітут може забезпечити стабільність і передбачуваність використання землі на тривалий період, що є особливо важливим для планування довгострокових проектів [1].

Земельний сервітут може бути кращим вибором за оренду землі у випадках, коли необхідно забезпечити обмежене використання земельної ділянки без передачі повного контролю над нею. Він надає більшу гнучкість, економічну вигоду та правову захищеність, що робить його привабливим варіантом для багатьох ситуацій. Земельний сервітут може бути особливо корисним у ситуаціях, де потрібен до-

ступ до землі для конкретних цілей, таких як проїзд або проходження, без необхідності використання всієї ділянки або сплати орендної плати. Це робить сервітут важливим інструментом у земельних відносинах, який може забезпечити баланс між правами власників землі та потребами користувачів.

Використані джерела

1. Колотуха К. А. Земельний сервітут: що це і які можливості надає. *Юридичний інтернет ресурс «Протокол»*. 2020. (дата звернення 26.04.2024)
2. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р., № 161-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Влад ГУКАЛ

*студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В сучасному світі поняття відшкодування шкоди в цивільному праві набуло особливої важливості через постійні зміни у соціально-економічних та технологічних умовах, які впливають на права та інтереси громадян. Перш за все, для зручності розкриття теми пропоную почати саме зі значення відшкодування та його видів. Питання про відшкодування шкоди регулюються главою 82 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ), де якщо підсумувати, можна дати визначення, що це процес компенсації особі (фізичній або юридичній) збитків, які вона понесла внаслідок порушення її прав або законних інтересів та має такі види, як — моральна, фізична та майнова [1]. Так відшкодування шкоди стало не лише засобом компенсації матеріальних збитків, але й засобом захисту прав, гідності та моральних цінностей особи. Однак, зміна уявлень про шкоду та зростання обсягу цивільних позовів ставлять перед сучасним правовим середовищем нові виклики та завдання. У цьому контексті важливо досліджувати тенденції та перспективи відшкодування шкоди для розвитку більш ефективних та справедливих механізмів захисту прав громадян.

Розширення обсягу відшкодування є однією з ключових тенденцій в цивільному праві. Це включає в себе не лише матеріальну, а й моральну та екологічну шкоду особливо на теперішній час воєнного стану [2, с. 34]. Нові види шкоди відображають зростаючу увагу до захисту прав та інтересів громадян та збереження навколишнього середовища. Водночас зміна підходів до оцінки шкоди полягає в удосконаленні методів визначення розміру компенсації. Врахування не лише прямих збитків, але й інших факторів, таких як прибутковість порушеного права, сприяє більш справедливому відшкодуванню. Зростання вимог до компенсацій також відображає нарощення уваги до захисту прав громадян та підвищення рівня відповідальності за шкоду, заподіяну через дії чи бездіяльність [2, с. 34–35].

Щодо перспектив відшкодування шкоди, інновації в законодавстві можуть відігравати важливу роль. Введення нових правових інструментів, таких як страхові програми або альтернативні механізми вирішення спорів, могли б сприяти більш ефективному відшкодуванню шкоди та розгляду цивільних позовів [3, с. 7]. Роль судової практики також важлива, оскільки судові рішення формують правовий прецедент і визначають стандарти відшкодування шкоди. Міжнародний вплив також може мати значення, оскільки розвиток міжнародного права та стандартів може вплинути на підходи до відшкодування шкоди на національному рівні [3, с. 8].

Незважаючи на позитивні тенденції та перспективи, існують виклики та перешкоди перед системою відшкодування шкоди. Варіативність підходів в Україні може призвести до неоднакового застосування стандартів та недостатнього захисту прав громадян. Строки та процедури компенсації також можуть бути складними для потерпілих, особливо в умовах великої кількості цивільних справ, там і проблеми доказування шкоди та причини можуть ускладнювати процес відшкодування, зокрема в ситуаціях, коли шкода є наслідком складних факторів або системних проблем. Під час конфліктів і воєнних дій, процес відшкодування шкоди стає набагато складнішим через руйнування інфраструктури, втрату документації та важкість встановлення вини та відповідальності. Додатковою перешкодою є відсутність фінансових ресурсів у державі чи організації, яка здійснює відшкодування, для компенсації всіх постраждалих. Крім того, у цей складний час процвітає корупція, упередженість та зловживання обов'язками [4, с. 4], що інколи унеможливорює процес відшкодування для громадян.

Узагальнюючи обговорене, можна зазначити, що відшкодування шкоди у цивільному праві перебуває на шляху постійного розвитку та змін. Тенденції до розширення обсягу відшкодування, зміни підходів до оцінки шкоди та зростання вимог до компенсацій вказують

на постійну потребу у вдосконаленні механізмів захисту прав громадян. Перспективи відшкодування шкоди включають у себе інновації в законодавстві, вплив судової практики та міжнародного права, однак, існують значимі виклики і перешкоди, які можуть ускладнити процес відшкодування та вимагати подальших заходів для його вдосконалення. Також хочеться додати, що для подолання цих перешкод та забезпечення кращого захисту прав постраждалих осіб, необхідно вжити конкретних заходів. Створення механізмів допомоги, удосконалення правового середовища, збільшення міжнародної співпраці та підтримка постраждалих громадян можуть сприяти покращенню процесу відшкодування шкоди під час війни. Ці заходи є ключовими для забезпечення більш справедливих та ефективних відновлення прав та інтересів постраждалих осіб в умовах воєнного конфлікту.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Семчук Н. О. Особливості відшкодування екологічної шкоди, завданої під час збройної агресії проти України. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії РФ* : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22.06.2022 р.). Харків : НЮУ ім. Я. Мудрого, 2022. С. 33–36. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/>
3. Веклич О. О. Базові інноваційні підходи до формування компенсаційного механізму відшкодування збитків від погіршення/знищення екосистемних послуг. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7025>
4. Малярова В. О., Савчук Т. І. Проблеми відшкодування шкоди, заподіяної корупційним злочином. 2017. № 2. С. 3–6.

Анастасія ДАНИЛЕНКО

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент *Ольга ЦИБУЛЬСЬКА*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЩОДО ПОТЕНЦІАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ X

Діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі ВООЗ) у контексті потенційної пандемії X заслуговує на особливу увагу з багатьох причин. Тема є актуальною через зростаючу загрозу нових інфекційних захворювань, здатних призвести до світової пандемії. Ця невизначена «Пандемія X» символізує майбутній медичний кризис, спричинений патогеном, який може швидко поширюватися, викликаючи серйозні захворювання та смертельні випадки на глобальному рівні.

Що таке «Хвороба X»? «Це гіпотетичне захворювання, коли воно стане реальним, ніхто не знає, але до нього потрібно готуватися»: закликає представник ВООЗ в Україні Ярно Хабіхт [1].

Мета дослідження діяльності ВООЗ у цьому контексті полягає в аналізі готовності та відповіді організації на такі загрози, вивченні механізмів моніторингу, запобігання та реагування, що можуть бути застосовані для захисту глобального здоров'я. Розуміння цих процесів критично важливе для підготовки до майбутніх пандемій і зниження їх негативного впливу на людство.

ВООЗ — це спеціалізоване агентство Організації Об'єднаних Націй, що функціонує з 1948 року, займається міжнародними питаннями громадського здоров'я. Її основні завдання включають координацію міжнародної боротьби зі спалахами захворювань, підвищення рівня здоров'я та доступу до медичного обслуговування на всіх континентах [2]. Вона відіграє важливу роль у глобальній підготовці до потенційної пандемії X, акцентуючи на важливості глобального спостереження за захворюваннями. ВООЗ здійснює аналіз даних про інфекційні захворювання з усього світу для виявлення потенційних загроз здоров'ю. Організація також підтримує дослідження у сфері інфекційних захворювань та розробку медичних засобів, включаючи вакцини та лікувальні препарати, які дозволяють ефективно реагувати на нові патогени.

Найбільш сучасний та відомий приклад щодо діяльності ВООЗ у сфері підготовки до пандемії — це реакція на пандемію COVID-19, що почалася в кінці 2019 року. ВООЗ швидко розгорнула глобальні ресурси для вивчення нового коронавірусу, розробки вакцин, координації публічних здоров'язахисних заходів і постійного інформування громадськості [2].

Тож слід зазначити, що ВООЗ розробляє міжнародні стандарти та надає рекомендації з питань охорони здоров'я, допомагаючи країнам організувати ефективну відповідь на пандемії. Ці заходи включають карантинні процедури та протоколи лікування. Окрім того, організація має спеціальні програми для підготовки до надзвичайних ситуацій, які включають тренінги та забезпечення ресурсів.

Важливим аспектом діяльності ВООЗ є міжнародна співпраця та партнерство, завдяки чому вдається досягти координованої відповіді на здоров'язахисні загрози. Однак організація стикається з рядом викликів, включно з проблемами фінансування, потребою в координації дій країн-членів, які мають різні політичні та економічні інтереси, а також з недостатністю стійкості систем охорони здоров'я в багатьох регіонах.

Рівний доступ до медичних технологій залишається проблемою, особливо для низькодохідних країн. Швидкість реагування, боротьба з дезінформацією, підтримка довіри громадськості, а також управління біологічними ризиками і безпекою є критично важливими аспектами діяльності ВООЗ. У відповідь на ці виклики, ВООЗ постійно працює над удосконаленням своїх стратегій, включаючи удосконалення законодавчих рамок, нарощування потенціалу систем охорони здоров'я в країнах-членах, і підвищення рівня міжнародної координації та співпраці. Ці зусилля допомагають забезпечити більш швидку та ефективну реакцію на медичні кризи та зменшити ризик майбутніх пандемій.

Завдяки цій комплексній підготовці та зусиллям у багатьох напрямках, ВООЗ прагне не тільки відреагувати на нинішні загрози, а й прогнозувати майбутні виклики, щоб глобальне співтовариство могло ефективніше захищатися від інфекційних захворювань, які можуть перерости в пандемію Х. В той час як перспективи та виклики в сфері глобальної охорони здоров'я змінюються, ВООЗ продовжує бути ключовим гравцем у підтримці стабільності та безпеки в цій критично важливій області [3].

Підсумовуючи, ВООЗ є незамінним учасником у світовій боротьбі з інфекційними захворюваннями, і її робота та ініціативи виявляються вирішальними у попередженні та реагуванні на пандемію Х. Налагодження ефективної взаємодії та адаптація до нових медичних та технологічних реалій залишаються ключовими для забезпечення здоров'я та безпеки населення світу.

Використані джерела

1. Укрінформ. Представник ВООЗ розповів про «хворобу Х» і закликав готуватися до нової гіпотетичної пандемії. Стаття від 24.01.2024. URL: <http://surfl.li/skweq>

2. Actual problems of modern medicine. Issue 7, 2021. Оглядова стаття. Роль ВООЗ у вирішенні міжнародних проблем громадського здоров'я: історія, сучасність та перспективи розвитку. Загороднева О. В., Пономарьова Л. І. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (ст.2; ст.ст. 4–6).
3. Хендель Н. В. Діяльність Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ВООЗ у боротьбі з поширенням COVID-19. Український часопис міжнародного права. 2020. № 2. С. 91–95. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/659e1321-f99e-4d32-8b7c-55f5e8c06357/content>

Марія ДЕРІК

*студентка 1 курсу магістратури
факультету міжнародного та судового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Віталій БОЙЧЕНКО*

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Самогубство — це навмисне позбавлення себе життя. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щороку у світі близько 800 000 людей вчиняють самогубство, що робить його другою провідною причиною смерті серед людей віком 15–29 років.

Люди, які вирішують покінчити життя самогубством, мають різні причини. Найпоширеніші випадки, коли люди накладають на себе руки, пов'язані з депресією або алкоголізмом, а також кризовими ситуаціями, коли вони втрачають здатність справлятися зі стресовими ситуаціями у своєму житті, такими як фінансові проблеми, розрив стосунків, хронічний біль або хвороба.

Однак ми хотіли б зосередитися на самогубстві, яке є наслідком кримінального злочину, передбаченого статтею 120 Кримінального кодексу України. Доведення до самогубства є кримінальним злочином. Проблема цього злочину полягає в тому, що важко встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями винного та смертю потерпілого. Також існує дискусія щодо відповідальності осіб, які підбурюють до самогубства у спосіб, не передбачений статтею 120 Кримінального кодексу України. Ця норма передбачає: жорстоке поводження, вимагання, організоване приниження людської гідності, організоване протиправне примушування до дій, що суперечать волі особи, доведення до самогубства або інші дії, внаслідок яких особа вчинила або намагалася вчинити самогубство [1, ст. 120].

Слід зазначити, що законодавець розширив диспозицію статті порівняно з редакцією 2017 року, що може викликати певні питання щодо кваліфікації при її аналізі. Наприклад, що саме мається на увазі під «іншими діями, що сприяють вчиненню самогубства»? Або що робити, коли поведінка особи містить ознаки діяння, передбаченого статтею 120 ККУ, але фактично є лише відправною точкою для особи, яка покінчила життя самогубством і всеодно покінчила б із собою, навіть якщо б не поведінка конкретної особи? Може виникнути ситуація, коли винний не мав наміру довести особу до самогубства, але сприймає свої дії як об'єктивну сторону злочину і саме дії конкретної особи призвели до самогубства. Ми погоджуємося з В. Н. Сисоєм, що вирішенням таких проблем має стати правовий висновок Верховного Суду щодо визначення меж поведінки винного.

Існують сфери, де положення статті є нечіткими та відсутні відповідні роз'яснення Верховного Суду, і як наслідок, практика притягнення до кримінальної відповідальності за це правопорушення є нечисленною.

Станом на березень 2024 року в Єдиному державному реєстрі налічується лише 34 обвинувальних вироків за статтею 120 Кримінального кодексу України. Важливим фактором, що впливає на таку статистику, є складність процесу доведення до самогубства.

У більшості випадків основною проблемою у таких справах є складність встановлення причинного зв'язку між діянням та суспільно небезпечними наслідками. Виходячи з аналізу даних реєстру, повертає увагу той факт, що в апеляційному порядку було оскаржено лише одне рішення, а в касаційному порядку взагалі не було оскаржено жодного рішення. У більшості з цих випадків суддя виносив постанову про закриття кримінального провадження на підставі статті 120 Кримінального кодексу України.

Більше того, якщо говорити про практику оскарження рішень до Європейського суду з прав людини, то оскарженню підлягає саме процесуальний аспект закриття провадження. Наприклад, у справі «Качурка проти України» Європейський суд з прав людини встановив порушення статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у процесуальному аспекті, що призвело до заподіяння не кримінальної шкоди; ЄСПЛ відмовив державі у відкритті кримінального провадження, а факт вчинення особою злочину, що призвів до самогубства винної особи. Розглянувши відмову у проведенні ефективного досудового розслідування, можна зробити висновок, що він встановив порушення процесуальних, а нематеріальних норм [3, с.215]. Проаналізувавши практику національних судів та ЄСПЛ, можна дійти висновку, що непрофесійне виконання уповноваженим своїх обов'язків, об'єктивна складність встановлення дійсних обста-

вин смерті, пошуку достатніх, достовірних, допустимих та належних доказів, які б вказували на вину та умисел підозрюваного, сприяють тому, що обвинувальні акти направляються до суду. Можна зробити висновок, що значною мірою це пов'язано з тим, що більшість кримінальних проваджень закінчуються до направлення обвинувального акта до суду.

Аналізуючи вищезазначене, сьогодні складно притягнути до відповідальності підозрюваних, яких доводять до самогубства. Насамперед, проблема полягає в тому, що формулювання окремих положень кримінального законодавства є не точними, а відсутність єдиного погляду, яким можна було б керуватися на практиці, призводить до неузгодженості та прогалин у законодавстві. Водночас, певні фактори, які можуть впливати на кваліфікацію цього злочину, також потребують дослідження. Тому необхідно вибрати єдиний доктринальний підхід до застосування положень Кримінального кодексу України для забезпечення максимальної ефективності функціонування держави.

Використані джерела

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III поточна редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.05.2021).
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Качурка проти України» № 4737/06 від 15.12.2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_727#Text
3. Кончина К., Сисой В. Основні проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до самогубства. Підприємництво, господарство і право/ Кримінальне право. 2019. № 4. Ст. 213–216.

Валерія ДЕОРДІЄВА

*студентка 1 курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Віталій БОЙЧЕНКО*

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ

Упродовж історії, евтаназія завжди викликала суперечки через свою складність. На сьогодні ця проблематика має велике значення з точки зору законодавства. Евтаназія, що означає «хороша смерть» у грецькому, визначається як навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворої людини, щоб припинити її страждання.

Термін був введений у сімнадцятому столітті і часто описувався як «добра», «легка», «солодка» смерть.

В історії були часи, коли евтаназія не була сприйнята як «добра» або «солодка» смерть. Наприклад, у Спарті діти, які народжувалися хворобливими або слабкими, підлягали відкиданню, а в первісних громадах старі люди, які ставали тягарем, підлягали знищенню. Фашистська Німеччина також використовувала евтаназію для жакли- вих злочинів, які не дають забути не тільки німцям, але й світові, що були скоєні за ширмою евтаназії. Чинне законодавство України не дозволяє евтаназію у будь-якому вигляді. ч3. ст.52 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я України» від 19 листо- пада 1992 р., визначено, те що на медичних працівників покладено обов'язок надати допомогу у повному обсязі хворому, що знаходиться у критичному стані.

Так, заборона евтаназії також закріплена в нормах Цивільного ко- дексу України. Згідно з пунктом 4 статті 281, задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя є забороненим. При класи- фікації форм евтаназії основним критерієм є характер дій, спрямо- ваних на умисне умертвіння особи. Активна евтаназія, яка полягає у заподіянні невиліковному хворому швидкої смерті за його прохан- ням з метою звільнення його від болісних страждань, є забороненою згідно зі статтею 52 пункту 2 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я України».

Так, у законодавстві є поняття «вбивства з милосердя» та «само- губства, що здійснюється за сприянням лікаря». Перше визначається як вбивство, коли лікар вводить надмірну дозу певного препарату, що зазвичай має знеболювальний характер, для припинення страждань тяжко хворого. Друге — це ситуація, коли лікар надає допомогу у при- пиненні життя тяжко хворої особи, яка вирішила скоїти самогубство. Обидва ці випадки є проблематичними з точки зору етики та законо- давства і можуть мати юридичні наслідки для лікарів, які беруть в них участь.

«Власне активна евтаназія» — це форма евтаназії, яка може відбува- тися і без самостійного вимикання приладу, що забезпечує підтримку фізичних та моральних страждань хворого. Ця форма включає в себе активні дії з боку лікаря або іншої особи з метою пришвидшення смер- ті хворого. Згідно з пунктом 3 статті 52 Закону України «Основи зако- нодавства про охорону здоров'я України», цей вид евтаназії також за- боронений. Суспільно небезпечними вважаються і дії, спрямовані на умертвлення людини, як через активні дії, так і через бездіяльність, на- приклад, припинення лікування, що може призвести до смерті хворого.

Сучасна теорія кримінального права та правозастосовна практи- ка в Україні визнають, що надання згоди людиною на позбавлення

її життя або виявлення прохання про позбавлення її життя не усу- ває протиправність скоєного діяння або бездіяльності. Це підвищує ефективність процесу кваліфікації злочину. Злочинне посягання завдається на особу, яка перебуває під охороною кримінального за- конодавства України, зокрема залежно від обставин і наслідків, які включають у себе участь лікаря та стан пацієнта, що може призвес- ти до смерті. Пасивна евтаназія полягає у припиненні чи обмеженні надання медичної допомоги з метою природного завершення життя хворого. Цей вид евтаназії є більш суворим, оскільки продовжується період страждань хворого. Розрізняючи активну та пасивну евтаназії, важливо зазначити, що між ними існує різниця з точки зору медичної етики. Обидва види включають як дію, так і бездіяльність, і якщо їх результатом є позбавлення життя хворого, суб'єкт не уникає кримі- нальної відповідальності. Важливо враховувати, що як активні, так і пасивні дії, спрямовані на заподіяння смерті безнадійно хворій люди- ні за її проханням з мотивів співчуття, характеризуються однаковим ступенем суспільної небезпечності. Тут склад злочину є такий:

1) Конкретний склад злочину становить законодавчу основу для кримінально-правової оцінки вчиненого.

2) Він забезпечує точну кваліфікацію злочину, дозволяючи порів- няти ознаки злочину з фактичними обставинами і вибрати відповідну кримінально-правову норму.

3) Конкретний склад злочину є передумовою дотримання прин- ципів законності і справедливості при застосуванні кримінально- правових норм.

4) Об'єктом злочину визнаються ті блага, які відображаються у за- конодавстві. Зокрема це суспільні відносини, зазначені в статті «Про охорону прав і свобод людини і громадянина».

Право на життя закріплено в Конституції України, тоді як право на смерть в ній не згадується. Це означає, що життя людини, навіть якщо вона безнадійно та важко хвора, підлягає захисту згідно з Кон- ституцією та Кримінальним кодексом України. При аналізі суб'єктів у горизонтальній площині, особливу увагу слід приділяти медичним та фармацевтичним працівникам, оскільки на них покладаються зна- чні суспільні відносини. Враховуючи специфіку їх службових функ- цій, важливо дотримуватися чинного кримінального законодавства, зокрема у випадках, коли розглядається активна евтаназія.

У питаннях застосування евтаназії суспільні відносини включають невиліковно хворого, медичного працівника та інших осіб. Невилі- ковно хворий, який виражає прохання про евтаназію, знаходиться у вертикальній площині суспільних відносин. Це обумовлено тим, що він, маючи особистий юридичний статус, діє згідно з власними інтер- есами, незалежно від інтересів інших членів суспільства. Медичний

працівник, будучи спеціальним суб'єктом або адресатом прохання про евтаназію, також має значення у вертикальній площині суспільних відносин. Якщо вчинений злочин відповідає ознакам «вбивства з милосердя», тобто медичний працівник діяв за проханням невиліковно хворого, то дії винного у даному злочині є умисними. Кваліфікація злочину залежить від обставин справи і може проводитися за ч.1 або ч.2 статті 155 Кримінального кодексу України.

Коли ми говоримо про «самогубство, що здійснюється за допомогою медичного працівника», у таких випадках ця особа може виступати як пособник у вчиненні самогубства, що, за відсутності підмови хворої особи до вчинення самогубства, не є злочином. Однак, якщо медичний працівник активно сприяв або підштовхував хвору особу до самогубства, то такі дії можуть бути кваліфіковані як умисне вбивство. Щодо «пасивної евтаназії», кваліфікація бездіяльності винної особи як ненадання допомоги хворому може бути проведена згідно зі статтею 136 чи статтею 139 Кримінального кодексу України. Проте «пасивної евтаназії» у формі бездіяльності можуть виникати труднощі у визначенні конкретної кваліфікації злочину.

Отже, через особливі обов'язки медичних та фармацевтичних працівників, серед яких турбота про життя та здоров'я людини є однією з найвищих соціальних цінностей, вони мають бути піддані відповідальності за вчинення умисного вбивства виключно у випадках, коли це сталося у процесі виконання їхніх службових обов'язків. Таке передбачення в законодавстві, зокрема в частині 2 статті 115 Кримінального кодексу України, відображає важливість і серйозність їхніх функцій у сфері здоров'я та життя людини.

Використані джерела

1. Іваншкевич Г. А., «Злочин без покарання», Львів.
2. Конституція України від 28 червня.1996.
3. Кримінальний кодекс України: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25—26, ст.131)
4. Кримінально-процесуальне законодавство України / автори упоряд. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. — К. : А. С. К., 1998. — 478 с

Анастасія ЖИЛКА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — доктор філософії в галузі права,
доцент **Павло ВОЙТОВИЧ**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Розірвання шлюбу з іноземним елементом є складною проблемою в міжнародному приватному праві. З розвитком глобалізації та зростанням кількості міжнародних подружжь зростає і важливість вирішення правових питань, пов'язаних із розпадом шлюбних стосунків.

Сімейні відносини з іноземним елементом становлять поширену проблему, яка вимагає вирішення питань щодо застосування іноземних законів, визнання актів цивільного стану та судових рішень іноземних країн. При зіткненні двох або більше законів у сімейних відносинах з іноземним елементом виникає колізійна проблема вибору закону, яка потребує уважного вирішення у міжнародному приватному праві.

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки його припинення визначаються 344 правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу. У частині 1 ст. 60 цього Закону зазначено, що правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності — правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого — правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином [4].

Необхідно зазначити, що у частині 2 ст. 60 вище вказаного закону зазначено, що подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання.

Наприклад, коли укладається шлюб між особами різних громадянств на території України, виникають питання щодо визначення законодавства, яке регулює формальні та матеріальні умови укладення шлюбу. Правильне вирішення цих колізійних питань визначає юридичні наслідки, такі як визнання шлюбу як юридичного факту в різних державах [1, с. 536—538].

У різних країнах існують різні підходи до питань розірвання шлюбу і визначення підстав для цього. Наприклад, деякі держави мають вичерпний перелік підстав для розірвання шлюбу, до яких не потрібна взаємна згода подружжя, як це, наприклад, встановлено у Великій Британії та деяких штатах США [2, с. 43–45].

У деяких країнах окремою підставою для розірвання шлюбу є період сепарації, коли подружжя живуть окремо протягом певного періоду часу.

У країнах з мусульманським правом розірвання шлюбу можливе лише за умови дотримання норм шаріату. Для розірвання шлюбу громадянами України за її межами необхідно дотримуватися законодавства іноземної держави та проживати в цій державі. Подружжя може звернутися до суду України або до консульських та дипломатичних установ. У цьому випадку застосовується право України, як це передбачено у статті 289 Сімейного кодексу України [3, с. 145–154].

Дотримання відповідних міжнародних норм та угод допомагає уникнути правових конфліктів та забезпечити захист прав усіх сторін, що залучені до процесу розірвання шлюбу з іноземним елементом.

Питання розлучення у міжнародному приватному праві є джерелом численних конфліктів через різноманітне регулювання підстав і процедур розірвання шлюбів, а також через невизнання багатьма країнами іноземних розлучень у своїх юрисдикціях. Хоча розірвання шлюбів має національні особливості, існують деякі спільні концепції.

У деяких країнах, як от Парагвай, Ірландія, Аргентина, розірвання шлюбу є неможливим. В інших країнах розірвання шлюбу можливе лише при наявності чітко визначеного обмеженого кола підстав, яке не включає взаємну згоду подружжя, як це, наприклад, в Італії. У більшості країн розірвання шлюбу допускається, включаючи випадки взаємної згоди подружжя, як це відбувається в Англії, Бельгії, Данії, Німеччині, Норвегії [5, с. 729–730].

Також необхідно зазначити, що багато країн висловлюють підтримку визнання іноземних розлучень згідно з доктриною міжнародного приватного права. Деякі законодавства навіть містять спеціальні норми, які можуть дозволити визнання іноземного розлучення в конкретній країні.

Наприклад, Іспанія прямо в законі визнає силу рішень іноземних судів про розлучення та розірвання шлюбу у сфері іспанського правопорядку (див. ст. 107 Цивільного кодексу 1889 р.). Подібна позиція приймається і в законодавстві Естонії. У випадку Куби рішення про розлучення, ухвалені за кордоном, може мати юридичну силу на Кубі лише за умови, що кубинським консульським представництвом у країні, де було ухвалено розлучення, буде підтверджено його обґрунтованість та законність [1, с. 536–538].

Отже, розірвання шлюбу з іноземним елементом в міжнародному приватному праві створює складні виклики як для самих сторін, так і для судів та правових систем. Необхідно продовжувати досліджувати цю проблему та розвивати міжнародні норми, які б забезпечили чітке та справедливе вирішення конфліктів у цій галузі. Важливо пам'ятати про захист прав кожної сторони у процесі розірвання шлюбу та забезпечення дотримання міжнародних стандартів правосуддя.

Використані джерела

1. Азізова С. Х. Окремі питання розірвання шлюбу з іноземним елементом. № 12/2023 С. 536–538
2. Заплітна І. А. Деякі особливості розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві. *Modalități conceptuale de dezvoltare a științei moderne*. 20 noiembrie 2020. București, România. С. 43–45. Юридичний науковий електронний журнал. № 12. 2023. С. 536–638.
3. Калакура, В. Я. (2013). Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. № 7. С. 145–154.
4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року. Відомості Верховної Ради України № 32. ст. 422. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709–15#Text>
5. Шмулій О. Особливості укладення та розірвання шлюбу з іноземним елементом в міжнародному приватному праві. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.) / МВС України, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та інновац. освіти. Дніпро, 2022. С. 729–730.

Анастасія ЖИЛКА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Віталій БОЙЧЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Проблема втягнення неповнолітніх осіб у злочинну діяльність є актуальною та складною для сучасного суспільства. Важливим аспектом цієї проблеми є кваліфікація та розуміння факторів, які спонукають неповнолітніх до злочинної поведінки.

Правові аспекти кваліфікації втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є важливими для розробки ефективних стратегій профі-

лактики та реабілітації. Необхідно ретельно вивчати законодавство та вживати заходів для запобігання цьому явищу.

Згідно з постановою Пленуму Верховного суду про відповідальність за залучення неповнолітніх до злочинної або антигромадської діяльності, втягнення неповнолітнього передбачає певні дії дорослої особи, спрямовані на прямий вплив на неповнолітнього з метою збудження у нього бажання взяти участь у злочинах або антигромадській діяльності. Втягнення передбачає причинний зв'язок між діями дорослої особи та бажанням неповнолітнього вчинити незаконні дії [5].

Стаття 304 Кримінального кодексу України передбачає порушення громадського порядку та моральності як родовий об'єкт злочину. Проте це не означає, що втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність впливає тільки на громадський порядок і моральність. Для розуміння цього потрібно проаналізувати безпосередній об'єкт цього злочину, тобто визначити, які конкретні суспільні відносини порушуються в першу чергу [3].

Більшість вчених вважають, що безпосереднім об'єктом втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є порушення громадського порядку, моральних цінностей та нормального розвитку молоді. Поєднання родового та безпосереднього об'єктів цього злочину пояснюється тим, що його вчиненням одночасно порушується нормальний фізичний розвиток та правильне моральне виховання молодого покоління, що ставить під загрозу важливі інтереси неповнолітніх.

Особливістю злочину, який передбачений статтею 304 Кримінального кодексу України, є необхідність наявності потерпілого. У цьому випадку потерпілими виступають особи, які ще не досягли повноліття, тобто не виповнили 18 років. Факт того, що потерпілий є неповнолітньою особою, є важливою характеристикою цього злочину. Хоча сам Кримінальний кодекс України не містить терміну «неповнолітній», але стаття 6 Сімейного кодексу України визначає дитину як особу до досягнення нею повноліття, тобто до 18 років [1, с. 10–11].

Кримінальний процесуальний кодекс у п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 визначає, що малолітня особа — це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років; неповнолітня особа — малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [3].

Виходячи з наведеного, ми вважаємо, що логічним та доцільним є назвати статтю 304 Кримінального кодексу України як «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність». Це підтверджується першою частиною статті, де зазначається, що саме неповнолітні стають об'єктом втягнення, а друга частина логічно розвиває цю ідею, пояснюючи дії, спрямовані на малолітніх осіб.

Потрібно відзначити, що у тексті статті 304 Кримінального кодексу України є зазначення про потерпілого у множині, і кримінальна від-

повідальність настає навіть у випадку, коли злочин спрямований лише проти однієї особи. Проте важливо враховувати, що особа несе кримінальну відповідальність за ці дії як у випадку, коли вона мала знання про неповнолітній вік постраждалих, так і у випадку, коли обставини справи підтверджують, що вона повинна була або могла знати про це.

Для аналізу об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 304 Кримінального кодексу України, ключовим є розрізнення між поняттями «втягнення» і «використання». Важливо зазначити відмінність між цими термінами. «Втягнення» відноситься до ситуації, коли дитина спонукається до вчинення злочину або іншої негативної поведінки, наприклад, крадіжок, шахрайства, споживання алкоголю, жебракування тощо [2, с. 19–20].

З іншого боку, «використання» означає трактування дитини як інструменту злочинця, коли вона використовується як знаряддя для вчинення антигромадських дій, наприклад, вимагання грошей або інших матеріальних цінностей від інших осіб. У цьому випадку дитина стає беззахисною жертвою правопорушника, який використовує її для своїх цілей.

Необхідно зазначити, що активні дії є необхідним елементом об'єктивної сторони втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Зазвичай, без прямого психічного впливу на неповнолітнього важко залучити його до злочинної діяльності та інших антигромадських занять. Звісно, існують різні способи, якими може здійснюватися втягнення неповнолітніх у вищезазначену діяльність.

Серед способів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність варто виділити переконання, залякування, підкуп, обман, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких спонукань, а також пропозицію вчинити злочин або обіцянку винагороди. Цей процес може відбуватися за допомогою психічного або фізичного насильства. Психічне насильство часто проявляється через погрози, залякування, обман або обіцянки, тобто шляхом впливу на неповнолітнього без прямого застосування сили. Фізичне насильство, у свою чергу, включає в себе нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості або побойщ. У випадку застосування фізичного насильства до неповнолітньої особи, дії винного повинні бути кваліфіковані як сукупність злочинів [4, с. 179–188].

Злочин, який описаний у статті 304 Кримінального кодексу України, вважається завершеним у момент здійснення дорослим дій, спрямованих на залучення неповнолітнього до злочинної або іншої антигромадської діяльності, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній злочин. Сутність терміну «втягнення», на відміну від «втягування», відображає завершений процес і навіть на семантичному рівні пов'язує певні дії (втягування) з наслідками (втягнення) [6, с. 194–197].

Річ у тому, що значення терміну «втягнення», на відміну від «втягування», відображає вже завершений процес та навіть на семантичному рівні пов'язує певні дії (втягування) з наслідками (втягнення).

Тобто у буквальному значенні потерпілий має втягнутися до певного виду антигромадської діяльності в результаті витягувальних (спрямованих на втягнення) дій винного. При цьому звернімо увагу, що в назві та диспозиції ч. 1 ст. 304 КК України застосовується категорія «втягнення», а не «дії, спрямовані на втягнення» [2, с. 19–20].

Отже, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є тяжким злочином, що тягне згубний вплив на підростаюче покоління.

Отже, кваліфікація втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та співпраці між різними сферами суспільства. Дослідження окремих аспектів цієї проблеми допоможе розробити ефективні стратегії протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність та забезпечити їхню подальшу соціальну адаптацію.

Використані джерела

1. Букач М. О. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 221 с.
2. Глушаченко В. В. Кваліфікація втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: окремі аспекти. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2022. Вип. 39. С. 19–20
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Охріменко І. М., Лигун Н. В. Утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: психологічні детермінанти. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 179–188.
5. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0002700-04>
6. Ситнік О. М. Кримінологічна типологія осіб, які вчиняють втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). С. 194–197.

Анастасія ЖИЛКА

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Андрій СТЕПАНЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО АБО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого є важливою частиною кримінального розслідування, проте вимагає особливої уваги через вікові та психологічні особливості дитини. Допит таких осіб є ключовою процедурою для забезпечення справедливості та встановлення правди. Проте, враховуючи особливості їхнього віку та психологічні особливості, допит малолітніх або неповнолітніх потерпілих потребує спеціального підходу з призначенням забезпечення їхньої захисту та відповідності принципам справедливості.

Сучасний аналіз підкреслює важливість особливого підходу до отримання показань від малолітніх осіб під час допиту, враховуючи їхні психофізіологічні особливості. Дослідження типових моделей вчинення насильницьких злочинів серед малолітніх свідчить про те, що такі правопорушення часто плануються та приховуються заздалегідь, що ускладнює їх розслідування. Успішне протистояння цим злочинам передбачає використання не лише традиційних криміналістичних методів, але й психологічних та педагогічних підходів під час допиту та інших слідчих дій.

У ст. 226 КПК України передбачено й інші відмінні від звичайного допиту фактори. По-перше, час допиту неповнолітньої особи, зокрема неповнолітнього підозрюваного, обмежується, тобто слідчий не має права продовжувати цю процесуальну дію понад одну годину без перерви, а загальна тривалість допиту не може перевищувати двох годин на день, тоді як звичайний допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а загалом — понад вісім годин на день. Такі обмеження сприяють захисту допитуваного неповнолітнього від можливості підписання незаконно складених протоколів, які можуть бути складені та використані проти дитини, з огляду на її перевтому та рівень уваги. Проте серед науковців є думки, що критикують дане обмеження, нібито двогодинний допит може впливати на повноту отриманої інформації і в подальшому на об'єктивність розслідуваної справи [1].

Допит малолітнього свідка і, за розсудом суду, неповнолітнього свідка повинен проводитися в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності — лікаря. Свідку, який не досяг шістнадцятирічного віку, головує роз'яснює обов'язок про

необхідність давати правдиві показання, без попереджень про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. [2].

Одним з ключових правил і цілей участі педагога (психолога) у допиті малолітніх є можливість отримання інформації не лише щодо самого злочину, але й щодо психологічних особливостей особистості неповнолітнього. Це включає в себе розуміння особливостей пам'яті, здатність передати отримані враження, здібність до розповіді правдивих подій, а також можливість маніпуляції істинністю свідчень залежно від психічного стану та умов сприйняття ситуації. У науковій літературі обґрунтовується думка, що для створення сприятливої обстановки, комфорту та захищеності запрошується той педагог, який безпосередньо знає та навчає допитуваного [3, с.137].

Участь психолога в допиті не тільки сприяє правильному встановленню важливих обставин, але й є гарантією підвищеного захисту прав дитини, спрямованого на запобігання негативного впливу обстановки допиту на неї. Психолог активно бере участь у підготовці до слідчих дій, їх проведенні та документуванні отриманих показань [3, с. 137–141].

Під час проведення допиту малолітнього та неповнолітнього свідка, потерпілого необхідно бути обачним щодо поведінки та тактики самого проведення допиту. Порядок ведення допиту залежить від процесуального статусу особи (потерпілого чи свідка), його психічного та розумового розвитку та стану здоров'я особи. Особливу увагу слід приділяти неповнолітнім, які стали жертвами злочинів, передбачених главою 4 Особливої частини Кримінального кодексу «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Відповідний допит має відбуватися в закритому судовому засіданні без учасників судового процесу, які можуть негативно впливати на допитуваного, або в режимі відеоконференції.

Під час проведення допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка, потерпілого варто зауважити, що на їх суб'єктивну думку великий вплив мають думки та переконання дорослих, що може призвести до помилкових оціночних суджень щодо суттєвих обставин кримінального провадження. Важливим також є отримання найбільш повної інформації відносно неповнолітнього свідка, потерпілого, а саме: про його взаємовідносини з однопітками, коло спілкування, інтереси, рівень освіти тощо.

Допит малолітнього, неповнолітнього свідка чи потерпілого згідно може проводитися з використанням відеоконференції, якщо проведення допиту в такому режимі вимагають інтереси кримінального провадження (для об'єктивного з'ясування обставин) або безпека неповнолітнього (для уникнення тиску з боку учасників кримінального провадження, обвинуваченого чи інших негативних наслідків

для допитуваного). При даних обставинах суд може ухвалити рішення (постановити мотивовану ухвалу) про здійснення відповідної дії у режимі відеоконференції (відповідно до ст. 336 КПК) незалежно від заперечень сторони кримінального провадження або потерпілого, за власною ініціативою чи за клопотанням самого малолітнього, неповнолітнього свідка (потерпілого), його захисника, законного представника або іншого учасника судового провадження.

Отже, допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого є складним процесом, який вимагає спеціального підходу та уваги до особливостей дитини. Правильне проведення допиту може забезпечити справедливість та захист прав дитини. Для цього необхідно враховувати психологічні та правові аспекти допиту малолітнього та використовувати спеціальні методи взаємодії з дитиною.

Використані джерела

1. Осипенко І. П., Калітнік О. О. Допит неповнолітньої особи в кримінальному провадженні та його особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 439–441. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/111.pdf
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко Х.: Одиссей, 2013. 1104 с.
3. Гірук В. В. Тактичні та процесуальні засади допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. Ч. 2. С. 137–141.

Олена КИРИЛОВА

студентка I курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Михайло РЯЗАНОВ

КОЛІЗІЯ НОРМ В МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Фундаментом суверенної держави сучасного світу є її правовий статус, завдяки якому можливо забезпечити відносини з іншими суверенними державами, підтримувати дипломатичні стосунки та впливати на політичне, економічне та культурне життя. Внаслідок швидкого зростання глобалізації та технологічному прогресу, держави не тільки співпрацюють та розвиваються, а також мають можливість вирішувати спільні проблемні питання.

Однак не всі вищевказані процеси сприяють позитивній динаміці для підписання міжнародних угод, контрактів та договорів. Розмаїття міжнародних норм і стандартів часто суперечить національному законодавству, що може призводити до колізій між національним і міжнародним правом [1].

Невід'ємною частиною захисту прав людини в сучасному світі є вивчення та розуміння колізій міжнародного та національного права, яке відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та правопорядку.

Отже, юридична колізія — це ситуація, в якій, під час процесу правозастосовної діяльності виникає протиріччя між двома або декількома юридичними нормами, законами чи іншими нормативними актами, що регулюють одну й ту ж сферу правовідносин. Це може виникати через різницю у формулюванні, тлумаченні або застосуванні правового статусу.

Зважаючи на юридичну силу нормативних актів, що спричиняють правові колізії, розрізняють вертикальні колізії, а саме:

- колізії норм національного законодавства та норм міжнародного права;
- колізії норм національного законодавства.

Колізії міжнародного і національного права з'являються з будь-яких причин, можуть мати всілякі форми і виникати у різних сферах правового життя, включаючи права людини, торгівлю, економічні відносини. Міжнародне право базується на міжнародних договорах, звичаях міжнародного співтовариства та загальноприйнятих принципах права, тоді як національне право включає закони, конституції, рішення судів, адміністративні розпорядження тощо. В свою чергу національне право зазвичай діє на території конкретної країни, тоді як міжнародне право може мати глобальний або регіональний характер.

Якщо міжнародні норми вступають у конфлікт з національним законодавством, можуть виникати колізії. Міжнародні норми визначаються певними стандартами, які суперечать цілям або інтересам національного законодавства. В більшості випадків це відображується в напрямку прав людини чи захисту довкілля, які вимагають від країн прийняття законів і тим самим не завжди збігаються з їх внутрішнім законодавством.

Як наслідок, держави можуть ратифікувати міжнародні договори або угоди, але не завжди приймають відповідні національні закони для їх виконання. Це може призвести до розбіжностей між міжнародними зобов'язаннями і національним законодавством.

Подолання колізій міжнародного і національного права є важливим, оскільки воно забезпечує юридичну стабільність, довіру до правової системи та дотримання міжнародних зобов'язань. У разі

виникнення колізії між нормами міжнародного та національного законодавства (крім Конституції України) перевага має надаватися нормам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі — ВРУ).

Водночас, на практиці при застосуванні цього підходу може виникнути низка проблемних питань, зокрема, щодо статусу міжнародного договору, коли він не ратифікований, але містять загально-визнані принципи і норми міжнародного права, або якщо Україна приєдналася до міжнародного договору в інший спосіб, ніж прийняття закону ВРУ [2].

Відповідно до листа Міністерства юстиції України від 26.12.2008 № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» колізія норм права вирішується шляхом вибору того нормативного акту, який має бути застосований до конкретного випадку (юридичного факту) [3].

Ураховуючи складність сучасного світу та постійний розвиток міжнародних відносин, глобалізацію та зростання потреб у співпраці між країнами, подолання колізій між міжнародними та національними нормами стає критично важливим завданням для забезпечення стабільності та ефективності правової системи. Для майбутнього важливо вдосконалювати механізми вирішення колізій, сприяти гармонізації правових систем, а також підтримувати діалог та співробітництво між державами на міжнародному рівні.

Запровадження чітких процедур та критеріїв для вирішення колізій, врахування міжнародних стандартів і зобов'язань у національному законодавстві, а також сприяння освіті та усвідомленню громадянами їх прав та обов'язків за міжнародними стандартами, може сприяти зменшенню конфліктів та підвищенню рівня довіри до правової системи. Крім того, забезпечення діалогу між міжнародними та національними органами влади, активне співробітництво та обмін досвідом є важливими кроками для досягнення консенсусу та гармонізації нормативно-правових актів у відповідь на сучасні виклики і потреби.

Використані джерела

1. Іванченко О. М. Колізія норм в міжнародному та національному праві. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-векл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 1. С. 90–92.
2. Берназюк Я. О. Пріоритетність міжнародних договорів при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 223–229.

3. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії. Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008р. № 758—0—2—08—19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text> (дата звернення: 09.04.2024).

Вероніка КОВАЛЬ

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ПОНОВЛЕННЯ СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Строк позовної давності — це період часу, протягом якого особа може звернутися до суду з позовом за порушенням своїх прав. Його важливість у цивільному праві полягає в тому, що він обмежує час, протягом якого можна здійснити правову вимогу, після якого вона втрачає свою силу. Однак можуть виникнути обставини, коли позивач не зміг своєчасно звернутися до суду з незалежних від нього обставин. Законодавець враховує такі об'єктивні обставини і всебічно передбачає підстави для зупинення перебігу строку позовної давності. Слід також зазначити, що вплив строку позовної давності позбавляє сторону можливості отримати захист свого права через суд, однак не позбавляє права звернутися за захистом до суду взагалі [п. 4].

Актуальність цього дослідження зумовлена насамперед відсутністю систематичних вітчизняних наукових праць, що не обмежуються теоретичними міркуваннями щодо підстав зупинення строків позовної давності, передбачених законодавцем [п. 5].

У цивільному праві існують деякі обставини, які можуть служити підставою для поновлення строку позовної давності. Деякі з них включають:

1. Фактична неможливість особи виконати свої обов'язки з подання позову через непереборний форс-мажор (наприклад, тяжка хвороба, аварія, природна катастрофа тощо).
2. Виявлення нових обставин або доказів, які могли б бути вирішальними для вирішення справи, після закінчення строку позовної давності.
3. Дії дійсного представника або законного представника, які обмежили здатність особи до самостійних дій.

Поновлення строку позовної давності має важливе значення для забезпечення права на доступ до правосуддя. Це дає особам можливість

звернутися до суду з позовом, навіть якщо вони зробили це пізніше, ніж передбачено законом. Забезпечуючи таку можливість, право на поновлення строку позовної давності гарантує, що навіть у разі обмежень часових рамок, особи все ще можуть захищати свої права та законні інтереси через судову систему. Це сприяє забезпеченню справедливості та рівності перед законом, які є основними принципами правової держави. Процедура поновлення строку позовної давності зазвичай включає такі кроки: *Підготовка заяви*. Особа, яка бажає поновити строк позовної давності, має підготувати письмову заяву, в якій вона викладає обставини, що стали підставою для поновлення строку.

Подання заяви до суду. Заява про поновлення строку позовної давності повинна бути подана до відповідного суду. Зазвичай це робиться через відділ судових позовів або адміністративний відділ суду.

Розгляд судом. Суд розглядає заяву та приймає рішення щодо її задоволення або відмови. Вирішення базується на представлених обставинах та доказах.

Можливість оскарження рішення. Якщо суд відмовляє в поновленні строку позовної давності, особа має право подати апеляційну скаргу до вищого суду.

Вирішення питання в судовому засіданні (за потреби). У разі потреби суд може призначити судові засідання для розгляду заяви про поновлення строку позовної давності.

У висновку можна підкреслити, що поновлення строку позовної давності виступає не лише як складова права на доступ до правосуддя, але й як важливий механізм, що забезпечує реалізацію цього права навіть у випадках порушення законного строку для подання позову. Цей процес надає особам можливість відновити своє право на судовий захист у ситуаціях, коли вони стикалися з об'єктивними обставинами, які перешкоджали вчасному поданню позову. Поновлення строку позовної давності є важливим елементом забезпечення рівності перед законом та забезпечує, що ніхто не буде позбавлений можливості на отримання справедливого судового рішення через об'єктивні причини.

Використані джерела

1. Васіліу К. Є. Право на справедливий судовий розгляд та його елементи: наук. посіб. Юридичний науковий електронний журнал: № 4/2021.
2. Золотухіна Л. Цивільно-правове регулювання окремих сфер суспільних відносин: наук. посіб. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 1.
3. Павленко Н. Г. Законодавче регулювання строків звернення до суду в адміністративному судочинстві: наук. посіб. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. № 4. 2014.

4. Петренко К. Р. Особливості застосування інституту позовної давності під час розгляду цивільних справ: наук. посіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 27.
5. Романюк В. А. Проблеми правового регулювання підстав зупинення перебігу строку позовної давності: наук. посіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017.

Захар КОРШУН

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Богдан ФАСІЙ**

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх років світ зіштовхнувся з низкою масштабних викликів, зумовлених збройною агресією Російської Федерації проти України. Цей конфлікт призвів до суттєвих впливів на функціонування економічної, соціальної та правової систем держави.

В умовах війни значно зростає ризик виникнення форс-мажорних обставин, які суттєво ускладнюють виконання договірних зобов'язань. Такі обставини можуть бути пов'язані з пошкодженням або знищенням майна, тимчасовою окупацією територій, розривом логістичних ланцюгів, проблемами із залученням трудових ресурсів, порушенням роботи фінансової системи тощо. Розв'язання питань, пов'язаних з форс-мажорними обставинами, має важливе практичне значення для забезпечення стабільності економічних відносин в умовах воєнного стану.

Проблематика форс-мажорних обставин в контексті воєнного стану активно досліджується в сучасній правовій науці. Значний внесок у розробку цієї теми зробили такі вчені цивілісти, як О. Мельник, К. Кацюба, О. Дмитрієва, О. Хлонь, Ю. Кривенко та інші. Проте, беручи до уваги швидкозмінний характер воєнного конфлікту, виникає потреба в постійному оновленні та поглибленні наукових знань у цій сфері.

В таких умовах форс-мажорні обставини набувають особливого значення. Згідно із законодавством України, форс-мажорні обставини є особливим видом обставин, що виключають вину боржника у невиконанні або неналежному виконанні договірних зобов'язань. Ключовою характеристикою таких обставин є їх об'єктивність та непереборність — вони перешкоджають належному виконанню умов договору, але не залежать від волі боржника.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Торгово-промислова палата України офіційно визнала ці обставини форс-мажорними [1]. Перелік форс-мажорних обставин визначено у ст. 14–1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні». До нього, зокрема, входять загроза війни, збройний конфлікт, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна. Цей перелік не є вичерпним, що надає можливість судам застосовувати цю конструкцію до широкого кола непередбачуваних, незалежних від волі сторін обставин [2].

Зокрема, ст. 617 Цивільного кодексу України передбачає, що боржник звільняється від відповідальності, якщо доведе, що порушення зобов'язання сталося через випадок або непереборну силу [3].

Основна проблематика форс-мажорних обставин під час воєнного стану полягає в складності розмежування випадків, коли невиконання зобов'язань дійсно зумовлене форс-мажором, та коли сторони необгрунтовано посилаються на війну. Необхідно розробити чіткі критерії визнання обставин форс-мажорними, враховуючи специфіку воєнного стану, щоб ризик порушення балансу прав та обов'язків сторін внаслідок одностороннього звільнення від відповідальності через форс-мажор був як найменш низьким. Доцільно запровадити механізми перегляду умов договору, зміни строків виконання зобов'язань або часткового звільнення від відповідальності замість повного розірвання угоди. На мою думку, також необхідно оцінювати чи вжила сторона всіх можливих запобіжних заходів для виконання умов угоди та чи справді звільнення від відповідальності є єдиним можливим рішенням в ситуації, що склалася.

Отже, застосування концепції форс-мажору в період воєнного стану може бути неоднозначним. Суди мають ретельно аналізувати кожен такий випадок, з'ясовуючи, чи дійсно обставини, що склалися, є непереборними та об'єктивними. Надмірне або необгрунтоване посилення на форс-мажор може призвести до порушення балансу інтересів сторін договору. Тому дослідження правових аспектів форс-мажору в умовах війни є важливим науковим завданням.

Використані джерела

1. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0–7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621c5a543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 11.04.2024)
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.04.2024).

ОСОБЛИВОСТІ КОНСЕНСУАЛЬНИХ ПРАВОЧИНІВ

Згідно ст. 202 Цивільного кодексу України дає визначення поняття правочину «Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [1]. Відповідно до класифікації правочинів залежно від моменту укладання правочину, їх поділяють на реальні та консенсуальні.

Консенсуальні правочини відіграють важливу роль у цивільному обігу України, оскільки вони є зручним та ефективним інструментом для укладання угод. Актуальність консенсуальних правочинів в Україні зростає з розвитком ринкової економіки та розширенням сфери цивільного обігу. Їх простота, гнучкість, ефективність та широке застосування роблять їх цінним інструментом для укладання угод та стимулювання розвитку економіки.

В римському приватному праві широко поширеною була можливість укладення домовленості між двома сторонами, що призводила до виникнення зобов'язань. Під впливом розвитку суспільства в римському приватному праві виникають консенсуальні та реальні правочини, які вважалися укладені на підставах «доброї совісті» [2].

Більшість правочинів є консенсуальними (від лат. consensus — згода) дані правочини стають юридично обов'язковими відразу після досягнення сторонами згоди щодо всіх суттєвих умов. Це характеризує консенсуальні правочини, що базуються на згоді сторін. Ще однією характерною рисою є те, що даний вид правочину породжують взаємні зобов'язання. Таким чином, коли одна сторона виконує свій обов'язок, вона має право вимагати від іншої сторони виконання її обов'язку [3].

Консенсуальні правочини прості в укладанні, адже не потребують державної реєстрації, нотаріального посвідчення або інших формальних дій, також укладання даного правочину не потребує багато часу та витрат, що робить його ефективним способом укладання. Сторони вільні обирати контрагента, визначати умови договору та обирати форму його укладення (усну або письмову). Це робить консенсуальні правочини гнучким інструментом, який можна використовувати для укладання угод у різних сферах діяльності та цивільного обігу, включаючи купівлю-продаж товарів та послуг, оренду майна, дарування, перевезення і тд.

Важливо зазначити, що консенсуальні правочини не позбавлені недоліків. Зокрема, існує ризик невиконання зобов'язань однією із

сторін, а також складність доказування факту укладення та умов правочину, якщо він не був укладений у письмовій формі.

Недоліки консенсуальних правочинів, зокрема ризик невиконання зобов'язань однією зі сторін, можуть бути пом'якшені шляхом включення в угоду механізмів захисту і вирішення спорів, наприклад, матеріальної відповідальності або механізмів альтернативного врегулювання спорів. Також, укладення угоди в письмовій формі може зменшити ризик непорозумінь та допомогти у вирішенні спорів щодо умов угоди.

Щодо складності доказування факту укладення та умов правочину, можна використовувати різноманітні доказові матеріали, такі як електронні комунікації, свідчення свідків тощо. З урахуванням того, що консенсуальні правочини є гнучким інструментом, їхня роль в цивільному обігу залишається незаперечною. Проте важливо зберігати баланс між гнучкістю укладання угод і захистом прав та інтересів сторін, щоб забезпечити стабільність та довіру в суспільстві.

Хоча консенсуальні правочини базуються на принципі згоди сторін та їхній добрій вірі, на практиці можуть виникати ситуації, коли одна сторона намагається скористатися своєю позицією або змінити умови угоди на свою користь. Це може статися через недостатнє формалізоване оформлення угоди або неповне розуміння її умов сторонами.

Консенсуальні правочини відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі та інших сферах міжнародного співробітництва. Досить часто використовуються для укладання міжнародних договорів між державами, а також угод між неурядовими організаціями та приватними компаніями. Прикладами таких угод можуть бути договори про співробітництво в науково-технічній сфері, культурні обміни, спільні інвестиційні проекти тощо.

Підсумовуючи, можна зазначити, що консенсуальні правочини відіграють ключову роль у цивільному обігу, забезпечуючи зручність, ефективність укладання угод. Їх значення зростає в умовах розвитку ринкової економіки та міжнародного співробітництва. Незважаючи на переваги, консенсуальні правочини також мають свої недоліки, які можуть бути пом'якшені за допомогою відповідних механізмів захисту та вирішення спорів. Важливо забезпечити баланс між гнучкістю укладання угод та захистом прав сторін для забезпечення стабільності та довіри в цивільному обігу.

Використані джерела

1. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1147> (дата звернення: 20.04.2024).

2. Давидова І. В. (2018 р). Формування категорії правочинів як інституту приватного права: деякі питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Вип. № 48. Том 1. С. 83–85.
3. Олійник О. С. Історичні передумови поділу договорів на реальні та консенсуальні на прикладі права Стародавнього Риму. *Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника*. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5822/1/>

Дар'я МАРТЬОЛА

*студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ОПІКУНІВ ТА ПІКЛУВАЛЬНИКІВ

Система опіки та піклування є однією з ключових сфер цивільного права, яка забезпечує захист прав та інтересів дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб, які не можуть самостійно піклуватися про себе. В Україні законодавство щодо опіки та піклування регулюється Сімейним та Цивільним кодексами України.

Згідно із положеннями Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), опіка та піклування встановлюються для забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки (ст. 55 ЦК України). Основна відмінність між опікою та піклуванням полягає в обсязі цивільно-правових обов'язків, які покладаються законом на опікунів та піклувальників залежно від ступеня дієздатності та стану здоров'я особи, яка перебуває під опікою. Право призначати опікуна або піклувальника належить насамперед органам опіки та піклування (ст. 63 ЦК України, ст. 3 Положення про опіку та піклування), а в окремих випадках — судам (ст. 60 ЦК України) та нотаріусам (ст. 44 ЦК України).

Правова база та вимоги щодо призначення опікунів та піклувальників у цивільному законодавстві України встановлюють конкретні процедури, яких необхідно дотримуватись. Відповідно до законодавства України, претендувати на роль потенційних опікунів та піклувальників мають право лише повнолітні громадяни, які мають повну дієздатність. Крім того, ці особи повинні пройти медичне обстеження для оцінки їх придатності для виконання обов'язків опіки чи пі-

клування. Для забезпечення захисту та благополуччя осіб, над якими встановлено опіку чи піклування, викладено поняття опіки та піклування, а також положення, що регулюють права підопічних, опікунів та піклувальників. Однак, незважаючи на ці законодавчі положення, в Україні існують виклики та проблемні питання щодо призначення опікунів та піклувальників.

Одним із значних проблемних питань призначення опікунів та піклувальників в Україні є компетентність та придатність осіб, які виконують ці функції. Хоча закон визначає критерії прийнятності для потенційних опікунів і піклувальників, включаючи вимогу повної дієздатності та медичне обстеження, виникають занепокоєння щодо здатності призначених опікунів і піклувальників ефективно виконувати свої обов'язки. Відсутність механізмів постійного нагляду та моніторингу за опікунами та піклувальниками ще більше ускладнює цю проблему, потенційно призводячи до ситуацій, коли благополуччя та права підопічних не захищені належним чином. Рішення органів опіки та піклування про призначення або звільнення опікунів та піклувальників від виконання своїх обов'язків потребують ретельного розгляду з метою забезпечення захисту та найкращих інтересів осіб, над якими встановлено опіку чи піклування.

Іншою критичною проблемою в системі опіки та піклування в Україні є відсутність надійних механізмів нагляду та моніторингу призначених опікунів та піклувальників. Без ефективного нагляду існує ризик того, що особи на цих посадах можуть не виконувати належним чином свої обов'язки, що потенційно може призвести до нехтування або жорстокого ставлення до своїх підопічних. Відсутність механізмів моніторингу також може перешкоджати здатності оперативно вирішувати проблеми та втручатися в ситуації, коли порушуються права або благополуччя осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням. Встановлення чітких протоколів для моніторингу, звітності та вирішення проблем щодо поведінки опікунів та піклувальників є важливим для дотримання принципів захисту та підтримки вразливих осіб, які потребують опіки чи піклування.

Використані джерела

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № № 40–44. Ст. 356.
3. Дзюба І. В., Зеленіна М. В. Опіка та піклування в цивільному праві України: проблемні питання призначення опікунів та піклувальників. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 48–52.

Світлана НОВАК
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Віталій БОЙЧЕНКО**

КІБЕРЗЛОЧИНИ: МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ

Сучасні тенденції глобалізації у світі створюють умови для переходу українського суспільства до нової стадії розвитку — інформаційної. Широке впровадження сучасних інформаційних технологій в економічні відносини робить питання забезпечення економічної безпеки суспільства пріоритетним.

Зростання кількості користувачів комп'ютерних мереж веде до пропорційного збільшення кількості правопорушень у сфері господарювання. Цей процес є неминучим наслідком як розвитку інформаційних технологій, так і вдосконалення методів роботи зловмисників у сфері економічних відносин.

Хоча термін «кіберзлочин» вперше з'явився на міжнародному рівні в Конвенції про кіберзлочинність 2001 року, сама конвенція не дає його чіткого визначення.

В Україні ж Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає кіберзлочин як суспільно небезпечне винне діяння, що скоєне у кіберпросторі та/або з його використанням, за яке передбачена відповідальність згідно з Кримінальним кодексом України та/або міжнародними договорами, ратифікованими Україною [1].

Таке визначення не дає змоги окреслити виключний перелік правопорушень, які можна вважати кіберзлочинами, проте враховуючи норми Конвенції та законодавства України у сфері кримінальної відповідальності можна визначити перелік кримінальних правопорушень, які є за своєю природою кіберзлочинами або містять його окремі характеристики.

Конвенцією про кіберзлочини, що передбачає чотири види таких злочинів з визначенням складових характеристик такого злочину, а саме:

1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, який включає в себе незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями;

2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами — підробка, пов'язана з комп'ютерами, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами;

3) правопорушення, пов'язані зі змістом — правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією;

4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав [2].

Така характеристика кіберзлочинів на міжнародному рівні дає можливість на підставі аналізу Кримінального кодексу України визначити, які кримінальні правопорушення, що визначені цим Кодексом, є кіберзлочинами або містять його окремі характеристики.

Такий аналіз дає змогу визначити дві основні групи кіберзлочинів:

Екстраполюючи цю систему на вітчизняне кримінальне законодавство, система кіберзлочинів виглядатиме так:

1) комп'ютерні злочини, а саме у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, що передбачені ст.ст. 361—363—1 КК України;

2) злочини, які вчиняються за допомогою використання комп'ютерів та мережі Інтернет, тобто злочини проти основ національної безпеки, фінансування тероризму (ст.ст.109—114—1, 258—5 КК України); злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст.ст.190—192, 200, 212 КК України); розповсюдження порнографії (ст.301 КК України); порушення авторського права (ст.176 КК України); організація грального бізнесу (ст.203—2 КК України) тощо [3].

Таким чином, аналіз вищевказаних норм дає можливість зробити висновок, що Україна вживає заходів для боротьби з кіберзлочинністю, враховуючи виклики сьогодення, але існують певні прогалини в законодавстві, що має своє вираження у тому, що діяльність з протидії кіберзлочинам обмежена переліком злочинів, визначених у Кримінальному кодексі України — цей перелік не повністю відповідає класифікації кіберзлочинів, передбаченій Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність. На нашу думку, для покращення ситуації необхідно: криміналізувати нові суспільно небезпечні діяння, вчинені у кіберпросторі та внести зміни до українського законодавства з врахування міжнародних стандартів. Такі зміни допоможуть ефективніше боротися з кіберзлочинністю і захищати права та інтереси громадян.

Використані джерела

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 23.11.2001 Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#o86
3. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2571>

Світлана НОВАК
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Андрій СТЕПАНЕНКО**

ДОВЕДЕНІСТЬ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЛЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) встановлює, що завданнями кримінального провадження, яке ґрунтується на принципах верховенства права, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Стаття 127 КПК, як розширення права потерпілого передбаченого п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК, встановлює процесуальні порядки (способи, шляхи) відшкодування (компенсації) шкоди, яка була завдана кримінальним правопорушенням потерпілому (як і фізична, так і юридична особа) [1]. Так, стаття передбачає три порядки відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням:

- 1) добровільний (ч. 1);
- 2) шляхом стягнення судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2);
- 3) компенсації державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ч. 3).

При цьому, найпоширенішим способом відшкодування чи компенсації шкоди в кримінальному провадженні виступає цивільний позов.

Цивільний позов у кримінальному провадженні — це заявлена в установленому законом порядку особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її законним представником, прокурором вимога до підозрюваного, обвинуваченого, або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про відшкодування завданої шкоди [2].

Тобто предметом цивільного позову є майнова та/або моральна шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення. Проте кримінальний процесуальний закон не дає ані визначення, ані переліку даних видів шкоди, ані інших особливостей відшкодування завданої шкоди. Тому при вирішенні питань, що пов'язані із задоволенням цивільного позову в кримінальному провадженні, слід керуватися нормами цивільного права.

Статтями 1166 та 1167 Цивільного кодексу України встановлено, що майнова та моральна шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім інших випадків встановлених цими статтями [3].

Таким чином, характерними ознаками для відшкодування шкоди є:

- наявність неправомірних рішень, дій чи бездіяльності;
- наявність вини особи, яка завдала майнову чи моральну шкоду.

При розгляді цивільного позову в кримінальному провадженні слід керуватися положеннями ст. 129 КПК, де встановлений порядок ухвалення рішення за результатами розгляду цивільного позову:

1) ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру — цивільний позов задовольняється повністю або часткового чи відмовляє в ньому;

2) у разі відсутності подій кримінального правопорушення — відмовляє в задоволенні цивільного позову;

3) у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення — залишає позов без розгляду.

Аналіз вищевказаних положень дає підстави дійти висновку, що одним з основних елементів для задоволення цивільного позову повністю або часткового обов'язковим елементом такого задоволення є доведеність вини особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Отже, цивільний позов у кримінальному процесі, як засіб судового захисту суб'єктивних прав і законних інтересів, може бути задоволений лише у разі, якщо вина обвинуваченого доведена та існує вирок про визнання особи винуватою, інше рішення не відповідало би загальним принципам та завданням Кримінального процесуального кодексу України.

Використані джерела

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1359>
2. Попелюшко В. О. Цивільний позов у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2020. № 2(22). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20pvpoppa.pdf>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5466>

Рані ОГЛУ
студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Андрій СТЕПАНЕНКО**

ІНСТИТУТ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Інститут судового контролю у досудовому провадженні є одним із ключових елементів кримінального процесу, оскільки він визначає можливість застосування запобіжних заходів та контролює законність та обґрунтованість дій правоохоронних органів у підозрюваних та обвинувачених.

Одним з найефективніших засобів забезпечення законності у кримінальному судочинстві є судовий контроль. Практика застосування слідчими суддями контрольних повноважень свідчить про те, що судовий контроль фактично, а не формально став дієвим засобом захисту прав людини, і всупереч деяким скептичним твердженням і побоюванням окремих науковців і експертів щодо його можливої неефективності, формального характеру і навіть негативності, вплив на кримінальне провадження, доводить його необхідність [4, с. 267–268].

Інститут судового контролю відіграє важливу роль у забезпеченні прав людини під час досудового розслідування. Він сприяє підвищенню довіри громадськості до правосуддя, забезпечує справедливість та законність у процесі збору доказів та встановлення обставин справи. Інститут судового контролю є важливим інструментом у боротьбі з можливими зловживаннями та порушеннями прав учасників кримінального процесу.

Інститут судового контролю в досудовому провадженні в Україні регулюється законодавством, яке передбачає важливі гарантії прав людини, таких як право на захисника, право на інформацію про свої права та обов'язки, право на недоторканність приватного життя та інші. Зокрема, Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) та міжнародні договори, ратифіковані Україною, встановлюють порядок і вимоги до проведення досудового розслідування [1, с. 62].

У сучасних умовах інститут судового контролю здебільшого орієнтований на здійснення контролю за дотриманням прав і законних інтересів осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Основна роль у забезпеченні обґрунтованості та законності заходів примусового характеру в процесі досудового розслідування належить судам.

Сьогодні в чинному КПК знайшли чітке та розгорнуте вираження ідеї розвитку судового контролю на стадії досудового розслідування, що стало закономірним результатом розвитку цього правового інституту відповідно до положенням Конституції України та відповідає загальновизнаним міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту прав людини і громадянина.

Формами та видами судового контролю за його положеннями є [2]:

1) судовий контроль, який здійснюється за клопотанням обвинуваченого (видами цього контролю є: контроль при наданні дозволу на застосування заходів безпеки); у кримінальному провадженні контроль при наданні дозволу на проведення слідчих дій, пов'язаних із істотним обмеженням конституційних прав і свобод особи, контроль при наданні дозволу на проведення негласних слідчих дій, пов'язаних із істотним обмеженням конституційних прав і свобод особи.);

2) судовий контроль, який здійснюється за клопотанням сторони захисту (видами цього контролю є: контроль при наданні дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій; контроль при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність у попередньому провадженні, органи слідства або прокуратура);

3) судовий перегляд, який здійснюється за власною ініціативою слідчого судді (ст. 206 КПК України) [4, с. 267–268].

Як зазначає В. Я. Марчак, важливість та ефективність судового контролю за дотриманням прав людини полягає в тому, що сам факт його існування позитивно впливає на роботу правоохоронних органів. Накопичений досвід у цій сфері свідчить про подвійну дію цього інституту. По-перше, суд, який визнає факт порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, підвищується рівень якості роботи правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, які підлягають судовому розгляду. Важливість судового контролю полягає насамперед у цьому опосередкованому впливі, оскільки основна мета судового контролю полягає, на думку автора, у тому, щоб попереднє слідство у кримінальному провадженні відбувалося за принципом так званого правила кримінального провадження. Правило, згідно з яким людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями [3, с. 145–146].

Отже, інститут судового контролю є необхідним елементом у системі правосуддя, який забезпечує дотримання прав та свобод учасників досудового розслідування. Важливо підтримувати та розвивати цей інститут для забезпечення справедливості, законності та поваги до прав людини в кримінальному процесі.

Використані джерела

1. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: дис.... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 259 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
3. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 141–146.
4. Жупанова О. О. Судовий контроль з боку слідчого судді у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 267–268.

Рані ОГЛУ, Єлизавета ШЕВЕРЕНКО

студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Олена БЕРНАЗ-ЛУКАВЕЦЬКА**

**СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сурогатне материнство є складним етичним, юридичним та психологічним питанням, яке стає особливо актуальним в умовах воєнного стану. Воєнні конфлікти часто призводять до руйнування сімей та порушення прав жінок на вибір материнства. У таких умовах сурогатне материнство може стати єдиною можливістю для жінок, які втратили здатність мати дітей внаслідок воєнних подій.

Воєнний стан може значно ускладнити процес сурогатного материнства з багатьох причин. По-перше, він може призвести до обмеження доступу до необхідної медичної допомоги для проведення процедури сурогатного материнства через евакуацію медичних закладів або зниження їхньої функціональності через воєнні дії. По-друге, психологічний стрес, який виникає внаслідок воєнного конфлікту, може негативно позначитися як на самій сурогатній матері, так і на біологічних батьках та дитині, яка народиться в результаті сурогатної вагітності. Такий стрес може впливати на психічне та фізичне здоров'я всіх сторін.

Російська агресія стала важким ударом по інституту сурогатного материнства, що тільки почав відновлюватися після коронавірусної хвороби. Пандемія COVID-19 та карантинні обмеження, пов'язані з нею, позбавили генетичних батьків можливості забрати своїх дітей,

народжених сурогатними матерями. Під час війни ризики значно більші.

З 24 лютого 2022 року народилося уже понад 100 малят від сурогатних матерів. Близько трьох місяців діти разом із доглядальницями жили в бомбосховищах. І зараз, під час оголошення повітряної тривоги, теж змушені туди переміщатися. Батькам-іноземцям забрати власних дітей, потрапивши до України, практично неможливо, тому що повітряний простір закритий, а майбутні матері нерідко знаходять або у зоні бойових дій, або з в небезпечних для життя місцях. Евакуація матерів за кордон теж ризикована, оскільки приймаючі країни юридично можуть не визнати дитину саме генетичних батьків через власне законодавство, яке забороняє сурогатне материнство.

Перебування на тимчасово окупованих територіях взагалі є нерегламентованим і неконтрольованим, а евакуація вагітних жінок з цих територій особливо складна і небезпечна. Вітчизняне законодавство унормовує процедуру сурогатного материнства однією статтею Сімейного кодексу України [4], Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [5], а також наказом МОЗ «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [2].

У воєнних умовах, коли загроза життю і здоров'ю людей стає реальністю, етичні питання щодо сурогатного материнства стають ще більш актуальними. З одного боку, сурогатне материнство може стати єдиним шляхом для певних пар отримати довгоочікувану дитину, але з іншого боку, воно може породжувати питання про використання жінок як знаряддя для втілення чужих бажань, а це суперечить основним принципам гідності та автономії особи.

Незважаючи на складнощі, пов'язані з сурогатним материнством в умовах воєнного стану, існують перспективи для збалансованого підходу до цього питання. Необхідно розробляти та вдосконалювати правові та етичні норми, які регулюють сурогатне материнство з урахуванням специфіки воєнного стану. Також важливо забезпечити психологічну підтримку всім сторонам, що залучені до процесу сурогатного материнства, особливо в умовах стресу та нестабільності.

Сурогатне материнство в умовах воєнного стану надзвичайно складний та чутливий процес, який вимагає уважного врахування всіх аспектів, включаючи медичні, психологічні, етичні та правові питання. Воєнний стан ставить перед собою нові виклики для сурогатного материнства, проте ретельне розроблення політико-правових механізмів може допомогти забезпечити захист прав та гідність всіх сторін, задіяних у цьому процесі [1, с. 144–146].

З початку повномасштабного вторгнення було підписано наказ МОЗ України «Про забезпечення реєстрації новонародженої дити-

ни в умовах воєнного стану» № 407 від 04.03.2022 [3], який спрощує процедуру реєстрації дитини. Але інститут сурогатного материнства потребує подальшого розгляду законодавчих ініціатив з урахуванням сучасних викликів і загроз та ухвалення відповідного закону.

Порядком застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 визначено, що реєстрація дитини, народженої за методом сурогатного материнства, здійснюється з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідчена, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом [3].

Однак, вказана процедура реєстрації дитини на тимчасово окупованих територіях України є неможливою, у тому числі в містах, де ведуться бойові дії. Відповідно до положень наказу Міністерства охорони здоров'я України від 4 березня 2022 року «Щодо забезпечення реєстрації народжених в умовах воєнного стану» зареєструвати народження дитини у випадку, якщо пологи відбулися поза межами закладу охорони здоров'я можуть усі медичні працівники, які перебувають у трудових відносинах з ліцензіатами медичної практики [1, с. 144–146].

Разом з тим, жодної правової регламентації щодо можливих подальших дій сурогатних матерів в умовах народження ними дітей на окупованих територіях, території іншої держави або неможливості з інших підстав повідомити про факт народження дитини потенційним батькам наразі законодавство не містить. Таким чином, жінка, яка є сурогатною матір'ю, не набуває батьківських прав та зобов'язана передати дитину, відразу після народження медичним працівникам.

Окрім того, договори сурогатного материнства, зазвичай, також містять положення щодо заборони розголошення інформації про біологічних батьків та зустрічі з ними після пологів. За умовами договору про сурогатне материнство можливо перераховувати ряд інших обмежень прав сурогатної матері щодо дитини, проте, в період війни такі обмеження не можуть сприяти захисту інтересів самої дитини. Більше того, в результаті знищення документів та втрати зв'язку із сурогатною матір'ю, збільшується вірогідність втрати біологічними батьками можливості знайти свою дитину взагалі [1, с. 144–146].

Протягом останніх декількох років у судовій практиці України часто виникають справи, пов'язані з визначенням факту родинних зв'язків між іноземними батьками та дитиною, яка народилася за допомогою сурогатної матері. На перший погляд, звертатися до суду для встановлення такого юридичного факту може не здаватися необ-

хідним, оскільки згідно з положеннями статті 123 Сімейного кодексу України, подружжя вже вважається повноправними батьками дитини, народженої за допомогою донорських методів репродукції, включаючи сурогатне материнство.

Так, наприклад, ухвалою Солом'янського районного суду міста Києва по справі № 760/26991/19 заява про визнання юридичного факту була повернута заявникам — громадянам Іспанії на тій підставі, що на думку судді, у справі наявний спір про право і заява повинна розглядатися за правилами позовного провадження [6].

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та вирішив повернути справу для подальшого розгляду. Він зауважив, що районний суд помилився, відмовляючи у відкритті провадження через висновок про наявність спору щодо права, оскільки встановлення родинних зв'язків не впливає на рішення спору між сторонами. Апеляційний суд також вказав, що чинне законодавство України не передбачає іншого порядку встановлення цього факту, а законодавство Іспанії вимагає судового рішення для реєстрації батьківства щодо дитини, народженої методом сурогатного материнства.

Питання щодо легалізації правового статусу дітей, народжених за допомогою сурогатної матері, вже розглядалося на рівні рішень Європейського суду з прав людини (далі — Європейський суд). Згідно з прецедентним правом Європейського суду, стаття 8 Європейської конвенції про права людини вимагає, щоб національне законодавство забезпечувало можливість визнання законних відносин між дитиною, що народилася в результаті угоди про сурогатне материнство, укладеної за кордоном, та біологічним батьком. Відсутність такої можливості може порушувати право дитини на повагу до приватного життя, яке гарантується статтею 8 Конвенції.

У справі *Mennesson v. France* (№ 65192/11) Європейський суд визнав порушення прав дітей на повагу до особистого життя, оскільки відсутність можливості отримати у Франції визнання відносин батьки — дитина, що були встановлені в США через угоду про гестаційне сурогатне материнство, суперечило їхнім правам [7]. Суд підкреслив, що повага до приватного життя передбачає можливість кожної особи встановити складові своєї особистості, включаючи спорідненість, яка є важливою складовою ідентичності особи. Законні відносини батьки-дитина мають бути визнані з метою забезпечення цих прав.

Отже, розвиток гуманітарних підходів та збільшення уваги до психосоціального благополуччя учасників сурогатного материнства в умовах воєнного конфлікту є важливими завданнями для міжнародного співтовариства та національних урядів. Враховуючи усі ці фактори, можливо створити більш гуманні, справедливі та етичні умови для сурогатного материнства в умовах воєнного стану.

су тяжів до того, що зґвалтування — це статеві зносини із застосуванням фізичного насильства «природним шляхом», не пояснюючи що саме розуміється під цим значенням. Щодо нового інтерпретування цього терміну в чинному кримінальному законодавстві, то поняття «природні статеві зносини» використовується у значенні вагінального, анального або орального проникнення в тіло іншої особи без її згоди [5, с. 344].

Розглядаючи статтю 153 чинного Кримінального кодексу України, «сексуальне насильство розуміється як вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи» [2]. А попереднє кримінальне законодавство використовувало термін «задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом» [4, с.272]. Можна дійти висновку, що чинний кодекс лише більш глибоко інтерпретував попередні терміни, використовуючи замість понять «природний спосіб» та «неприродний спосіб» розширенні визначення цих концепцій.

Таким чином, можна дійти висновку, що Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству від 11.05.2011 року, значною мірою вплинула на формування окремих розділів нового кримінального законодавства. Адже до ратифікації цього документа українське законодавство майже не захищало потерпілих від гендерного та домашнього насильства. Впровадження положень Конвенції внесло кращі зміни щодо відповідальності за зґвалтування, а домашнє насильство було визнано злочином. Ці зміни — це важливий крок для захисту від домашнього насильства та насильства над жінками.

Використані джерела

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству: Конвенція Ради Європи від 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (дата звернення 23.04.2021).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III поточна редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.04.2021)
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III редакція від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> (дата звернення 23.04.2021)
4. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Москаль Л. Л., Сийпловік М. В. Кримінальна відповідальність за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; за заг. ред. д. ю. н., проф. О. М. Джузи. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2012. 272 с.
5. Харитонюк О. В. Ключові засади гендерної політики кримінальному праві України та основні напрямки реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: наук.-практ. посібник. Харків: Права людини, 2018. 344 с.

Тетяна ПРОКОПЧУК

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Андрій СТЕПАНЕНКО

АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації впровадило неабиякі корективи в життя кожного громадянина та країни в цілому. З моменту запровадження воєнного стану, можемо спостерігати як багато відбувається змін в українському законодавстві. Звичайно, ці нововведення не обійшли і Кримінально процесуальний кодекс України (далі — КПК), а саме змін які стосуються проведення досудового розслідування і судового провадження, а саме таку слідчо (розшукову) дію як обшук. Зокрема, ці зміни закріплені в розділі IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [1], який було значно розширено та доповнено новими положеннями.

Для початку слід звернути увагу, що відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 615 КПК, в процедуру проведення обшуку внесенні деякі корективи. А саме, прокурором надається дозвіл на проведення обшуку у вигляді постанови. Раніше на загальних підставах дізнавач, слідчий чи прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела, мають бути внесені відомості до ЄРДР [1]. Ці зміни внесенні з огляду на наші реалії, так як наразі може статися або відключення світла, або порушення роботи Інтернету.

Не менш важливою, зміною проведення обшуку в період війни, став такий аспект як час проведення обшуку. До початку воєнного стану проведення зазначеної процесуальної дії не дозволялося у нічний час доби. Лише були винятки, коли відбувалася затримка в проведенні, і це могло призвести до втечі підозрюваного чи втрати слідів кримінального правопорушення. Наразі, відповідно до п. 4 ст. 223 КПК обшук можна проводити у нічний час доби (з 22 години ночі до 6 ранку) [1].

Варто також відзначити, що згідно із ст. 615 КПК обшук здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Однак, через бойові дії на території України, законодавець передбачив можливість проведення обшуку без участі понять, при умові існування потенційної загрози для життя чи здоров'я. Але, задля того щоб запобігти зловживанню уповноваженими особами їх

повноваженнями, весь хід подій та результати проведення обшуку повинні фіксуватися за допомогою технічних засобів [1].

Своєю чергою, як зазначає О. І. Герасимів, ця практика є вкрай небезпечною у реалізації, оскільки можливість захисту осіб, у яких безпосередньо проводиться обшук, практично, зводиться нанівець [2, с. 105].

Зауважимо, що в деяких зарубіжних країнах відношення до інституту понятих дещо відрізняється. Наприклад, в Німеччині участь понятих є можливою, але не обов'язковою. Натомість у США взагалі відсутнє таке поняття як «понятий».

Варто звернути увагу, на вагому особливості щодо участі захисника в проведенні обшуку. Очевидно, що в умовах постійних обстрілів та бойових дій, існує загроза життю та здоров'ю адвоката. Але навіть в умовах воєнного стану право особи на професійну правничу допомогу не повинно обмежуватися. Незважаючи на це, законодавець в ч. 12 ст. 615 КПК передбачив, що участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, також у випадку неможливості явки захисника — з використанням технічних засобів забезпечує слідчий, дізнавач або прокурор.

Важливо відзначити, що на думку Д. О. Зайцева, вищевказана норма не може забезпечити потреби практики щодо реалізації участі вищезазначених осіб у розумінні, ч. 3 ст. 236 КПК України, адже обшук може проводитися і в особи, яка не є підозрюваною, а тому через це адвокат не завжди матиме процесуальний статус захисника [3].

Проаналізувавши дані аспекти, можна стверджувати, що внаслідок оголошення воєнного стану збільшується потреба впроваджувати різні процесуальні аспекти щодо покращення проведення обшуку. Адже, зміни які вносить законодавець в кримінальне законодавство, мають бути спрямовані на ефективність такої слідчої (розшукової) дії як обшук для здійснення ефективного розслідування, швидкого отримання результатів та головне для безпеки наших громадян.

Використані джерела

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
2. Герасимів О. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 21 жовтня 2022 р. С. 104—106. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5020>
3. Зайцев Д. О. Проблеми участі адвоката або представника в проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2022. Том 27. № 3. С. 187—189.

Ольга ПРУСАК

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент, доцент кафедри Діана КОЗАЧУК

ВРЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПРОЦЕДУРНИЙ АСПЕКТ

На шляху інтеграції України у Європейський Союз, постає питання відповідності наявного законодавства до загальноєвропейських норм та удосконалення напрямків вирішення правових питань, у тому числі за допомогою альтернативних методів розв'язання спорів.

Одним із таких методів вирішення публічно-правових конфліктів у адміністративному судочинстві є інститут врегулювання спору за участі судді, який закріплено у Главі 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України). У даному випадку, законодавець наділяє суддю функціями посередника між сторонами у питаннях розв'язання спору, але поза судовим процесом, оскільки згідно ст. 185 КАС України наявне судове провадження зупиняється. При застосуванні цієї процедури, на думку багатьох науковців, суддя не є медіатором, адже він є учасником процесуальних правовідносин і не лише сприяє комунікації сторін, посиляючись на їх самостійність у виборі варіантів знаходження компромісу, а й пропонує сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Тому важливим є те, що законодавець не встановлює спеціальних вимог до судді як посередника у врегулюванні спорів між сторонами [1].

Нормативно визначена процесуальна модель врегулювання спору за участю судді дозволяє сформулювати такі її особливості: 1) є чітко визначені умови (згода усіх учасників спору, проведення до початку розгляду справи по суті у суді першої інстанції, відсутність третьої особи з самостійними вимогами, справа не повинна належати до тих категорій, де врегулювання спору за участю судді не застосовується згідно ч. 2 ст. 184 КАС України); 2) розгляд справи зупиняється з початку відповідної процедури; 3) існує обмеження у часі (не більше 30 днів з дня винесення ухвали); 4) проводиться у формі нарад: або за участі всіх сторін спору, або лише суддя і відповідна сторона справи; 5) суб'єктом проведення є суддя-доповідач; 6) дотримання конфіденційності (не відбувається фіксування проведення нарад, не ведуться протоколи, не здійснюється аудіо- та відео фіксація); 7) одноразовість проведення процедури врегулювання; 8) наявність нормативно визначеного переліку підстав припинення процедури; 9) обов'язковість поновлення судового розгляду справи й передача іншому судді у разі безрезультатності процедури врегулювання [2]. Також особливостями

ми процедури врегулювання спору за участю судді є: 1) спрощеність (порівняно з судочинством); 2) виключна примирювальна спрямованість; 3) результативності, яка залежить від ефективності переговорів між сторонами у справі та обмеженням у часі.

Процедура врегулювання публічно-правових спорів не набула такого поширення, як у приватноправовій сфері. Водночас, позитивні приклади її застосування вже не є поодинокими. Прикладом застосування процедури врегулювання спору за участю судді є ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 21 грудня 2022 р. у справі № 120/1986/22-а. До суду від представника позивача надійшла заява про надання згоди на врегулювання спору за участі судді в порядку ст. ст. 184–188 КАС України. Суд задовільнив вимогу, зупинив провадження в адміністративній справі й призначив проведення врегулювання спору за участю судді у формі закритих нарад з учасниками процесу окремо та спільних нарад за участю усіх сторін, їх представників та судді за визначеною адресою. У ході врегулювання спору сторони дійшли компромісу та заявили про примирення на умовах, щодо яких досягнуто згоди, після чого суддя поновив провадження у справі з метою затвердження умов примирення керуючись ст.ст. 190, 191, 238, 239, КАС України та задовольнив заяву про примирення сторін [3].

Незважаючи на переваги і прогресивність процедури врегулювання спору за участю судді, існує ряд проблемних питань пов'язаних з її реалізацією. Так, окремі дослідники визначають її як іншорідне утворення в адміністративному процесі, оскільки законодавство допускає можливість її застосування лише у розпочатому судовому провадженні. Суперечність полягає в тому, що, з одного боку, врегулювання спору за участю судді неможливе поза межами адміністративного судочинства, але, з іншого боку, не є судочинством за сукупністю ознак [4]. Слід також врахувати і додаткове навантаження на суддів у зв'язку з покладенням на них невласливих функцій посередництва у вирішенні спору між сторонами, особливо враховуючи прийняття Закону України «Про медіацію» [5].

На підставі аналізу ознак процедури врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві, її переваг і недоліків, можна дійти висновку, що вона не є адміністративним судочинством і являє собою окремий вид діяльності судді. Із цього слідує, що адміністративні суди на сьогоднішній день здійснюють функції не лише правосуддя але й медіації у встановлених законом випадках.

Існування «присудової медіації» в процедурному аспекті потребує удосконалення. По-перше, доцільно остаточно відокремити процедуру врегулювання спору за участю судді від судочинства і допустити можливість її застосування і щодо спорів, судочинське провадження

щодо яких не розпочато. Таким чином, звертаючись до адміністративного суду, особа отримує можливість обрати спосіб вирішення конфлікту: «присудова медіація» або судочинство. По-друге, слід впровадити гарантії реалізації основоположного принципу процедури врегулювання спору за участю судді, зокрема, шляхом встановлення адміністративної відповідальності для її учасників за розголошення інформації, що стала їм відома в ході цієї процедури, а також встановити обмеження щодо використання такої інформації у судових процесах, визнавши формою зловживання процесуальними правами.

Використані джерела

1. Муза О. В. Процесуальні особливості врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві України. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/36.pdf.
2. Шевчук В. С. Врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/45.pdf
3. Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 21.12.2022 р. у справі № 120/1986/22-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108077115>
4. Козачук Д. А., Тодощак О. В. Публічно-правові спори: сучасні механізми врегулювання в Україні та світі. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2019/8.pdf.
5. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: Про медіацію від 16.11.2021 № 1875-IX (rada.gov.ua)

Євген РАЗБІТНОВ

*студент 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ НЕПРИПУСТИМОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Як і кожна галузь права цивільне право має певні принципи, які визначають основні стандарти її діяльності та функціонування. Принцип неприпустимості позбавлення права власності, який буде розглянутий у даному дослідженні, є одним із принципів цивільного права, який закріплює права особи на її майно. Цей принцип відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та особистих інтересів громадян в суспільстві, що становить актуальність теми. Метою дослідження є аналіз його характеристик та важливих аспектів, які відображають його значення та вплив на правові відносини у сфері власності, для кращого розуміння сутності даного принципу.

Перед початком безпосереднього виконання мети необхідно визначитись з поняттям принципу права. «Принципи права — це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу» [2, с. 43].

Принцип неприпустимості позбавлення права власності є один з принципів цивільного права, закріплених у ст. 3 Цивільного кодексу України. Суть даного принципу полягає у тому, що власник майна має непорушне право володіння, користування й розпорядження ним. Держава забезпечує рівні права власникам майна та не може їх обмежувати. Якщо більш детально розглядати дану засаду, необхідно звернути увагу на її формулювання в Кодексі, а саме на другу частину «неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом»; [3], тобто, дане право, як і багато інших, теж обмежується державою, але зроблено це заради забезпечення публічного та державного інтересу. Так, «власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі»; [3]. Окрім цього власність обтяжує його власника певними обов'язками, наприклад на сплату податку чи дотримання правил використання, чи у разі якщо майно є культурною спадщиною, на дотримання його у належному стані, в іншому разі воно може бути викуплено в примусовому порядку. Окрім вищенаведеного прикладу, прикладами примусового вилучення майна є викуп земельної ділянки, споруди чи будівлі, яка на ній знаходиться, у зв'язку з суспільною необхідністю, конфіскація — вилучення майна за певне правопорушення, реквізиція — оплатне вилучення майна у зв'язку з особливими умовами та причинами.

Проте, варто зазначити, що позбавлення права власності відбувається виключно в рамках закону, з додержанням встановлених процедур. Це означає, що будь-яке примусове вилучення майна, має бути проведено в судовому порядку або, у випадку з реквізицією, в адміністративному.

Проаналізувавши принцип неприпустимості позбавлення права власності можна зробити висновок, що він є фундаментальним в цивільному праві, оскільки він гарантує власникові захист від незаконного або неправомірного втручання держави у його право. Водночас встановлені законом можливості примусового вилучення майна забезпечують додержання державного та суспільного порядку та безпеки. Цей принцип встановлює необхідність додержання нормативних актів та певних процедур при примусовому вилученні майна. Такий

підхід забезпечує законність та справедливість, а також сприяє збереженню рівня довіри між власниками та державою, що є ключовим для стабільності й розвитку суспільства. Недоторканість права власності є не лише важливою правовою гарантією, але й основоположною цінністю для розвиненої демократичної системи, де права та свободи кожної людини мають бути захищеними та поважаними.

Використані джерела

1. Борисова В. І. Базові принципи цивільного права України. *Проблеми цивільного права та процесу*. 2018. С. 12–15.
2. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 40–44.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

Маргарита САВЧЕНКО

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Богдан ФАСІЙ

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток суспільства в демократичному напрямку частково вимірюється ставленням до прав та свобод людини й громадянина. Створення ефективного законодавчого механізму, який гарантує права і свободи громадян навіть в умовах воєнного стану чи воєнної агресії, є важливим аспектом. Виклик, що виникає внаслідок воєнного конфлікту з Росією, робить ще більш актуальним захист людського життя, гідності та безпеки в Україні. Такі цінності, як людське життя, гідність та безпека, повинні бути визнані як найвищі соціальні цінності й захищені на законодавчому рівні в усіх обставинах, включаючи воєнний стан чи конфлікт.

На думку науковців Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М., «ведення в державі правового режиму воєнного стану й оголошення стану війни є важливими воєнно-політичними й правовими актами вищого політичного керівництва держави, проти якої існує безпосередня загроза або здійснено збройну агресію, і мають важливе значення для забезпечення національної безпеки та оборони й життєдіяльності держави» [1, с. 15].

В той час Основним законом гарантована низка прав людини та громадянина, які за будь-яких обставин не можуть обмежуватись на час дії воєнного стану. До таких варто віднести: «рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом (ст. 24); заборона позбавлення громадянства і права змінити громадянство (ст. 25); невід'ємне право на життя (ст. 27); право на повагу до людської гідності (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40); право на житло (ст. 47); рівні права й обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї, рівні права дітей (ст. 51–52); право на судовий захист (ст. 55) та інші» [2].

Однак, крім Основного закону діють також і норми інших галузей права, однією з таких є Цивільне право України. Чинні норми цивільного права які конкретизовано в ЦК України реалізуються в умовах воєнного стану.

Наприклад, О. М. Бандурка розглядає реалізацію статті 353 вищевказаного кодексу відповідно до якої «в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави або знищується». За законодавством, конфісковане майно може стати власністю держави або бути знищеним. Оцінку вартості конфіскованого майна, за якою попередньому власнику була відшкодована, можна оскаржити в суді. У випадку конфіскації майна попередній власник може вимагати інше майно, якщо це можливо. Якщо після припинення надзвичайних обставин конфісковане майно залишилося, особа, якій воно належало, має право вимагати його повернення через суд. При поверненні майна особі вона відновлює право власності, але зобов'язана повернути отриману раніше грошову суму або майно, з урахуванням розумної плати за використання.

Достатньої уваги питанню реквізованого майна було приділено О. Клименком у своїх дослідженнях приділяв увагу кваліфікації ознак реквізиції, а саме: «зумовленість надзвичайними обставинами (що свідчить про винятковість ситуації, а відповідно, і заходів реагування); суспільна необхідність відвернення чи усунення негативних наслідків, у тому числі шляхом застосування певних заходів; відшкодування власнику збитків» [3, с. 37].

Згідно з Цивільним кодексом України, права щодо майнового захисту цивільних інтересів ретельно регулюються. Проте, в умовах воєнного часу деякі аспекти цих прав і інтересів можуть залишатися невизначеними або невирішеними. Наприклад, розв'язання питань

повернення конфіскованого майна власникам або компенсації за нього може бути ускладненим через дію надзвичайних обставин. Таким чином, під час воєнного стану можуть виникати прогалини або неоднозначності у захисті певних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб, як приватного, так і публічного права. Серед сфер, які потребують негайної правової регуляції, важливо визначити правовий статус окупованих територій, наслідки правових дій, здійснених під час окупації, та повноваження органів місцевого самоврядування на таких територіях. Прозоре вирішення цих питань шляхом чіткої цивільно-правової регламентації визначить необхідні рамки для гарантування конституційних прав та свобод людини та громадянина.

Використані джерела

1. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. Наука і оборона. 2019. № 2. С. 9–16 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/naui_2019_2_4 (дата звернення 19.04.2024)
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 19.04.2024)
3. Клименко О. Правова природа та розвиток інституту реквізиції в праві України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. 2012. № 91. С. 56–59.

Софія САМОЙЛЕНКО

*студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — асистент Володимир СІВАК*

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕТРОСПЕКТИВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Питання юридичної відповідальності завжди посідало центральне місце в юридичній науці та практиці, адже саме інститут відповідальності забезпечує дотримання правових норм, гарантує захист прав і свобод людини та громадянина, а також сприяє утвердженню верховенства права та законності в суспільстві. Однак, поряд із традиційними видами юридичної відповідальності, такими як кримінальна, адміністративна, цивільна та дисциплінарна, все більшої актуальності набуває проблематика ретроспективної юридичної відповідальності, яка має свої особливості та підстави застосування.

Актуальність дослідження поняття та особливостей ретроспективної юридичної відповідальності в Україні та Європейському Союзі зумовлена кількома чинниками. По-перше, в умовах євроінтеграційного курсу України та наближення національного законодавства до стандартів ЄС, вивчення досвіду та практики застосування ретроспективної відповідальності в європейських країнах є вкрай важливим для подальшого вдосконалення української правової системи [2]. По-друге, ретроспективна юридична відповідальність є відносно новим явищем для українського права, що зумовлює необхідність ґрунтовного наукового осмислення її сутності, меж застосування та співвідношення з принципами верховенства права, правової визначеності та недопустимості зворотної дії закону [1].

Варто зазначити, що питання ретроспективної юридичної відповідальності привертало увагу багатьох українських і закордонних науковців. Зокрема теоретичні аспекти цього явища досліджували такі вчені, як В. Гончаренко, В. Навроцький, О. Скрипнюк, В. Сущенко, М. Цвік, В. Туляков, О. Козаченко, В. Дрьомін та інші. Серед закордонних дослідників слід відзначити праці Р. Алексі, Дж. Раза, Я. Кукавки, Х. Торбьорна та інших. Однак, попри наявні напрацювання, в українській юридичній науці бракує комплексних досліджень, присвячених поняттю, особливостям та порівняльному аналізу ретроспективної юридичної відповідальності в Україні та країнах Європейського Союзу [3].

Ретроспективна юридична відповідальність є досить новим та неординарним явищем для національної правової системи. На відміну від традиційних видів юридичної відповідальності, за яких особа притягується до відповідальності за протиправні дії, вчинені після набрання чинності відповідним нормативно-правовим актом, ретроспективна відповідальність застосовується за дії чи бездіяльність, які на момент їх вчинення не були протиправними, але згодом були визнані такими внаслідок прийняття нового закону зі зворотною дією [4].

Практика європейських країн та рішення Європейського суду з прав людини свідчать про те, що в певних виняткових випадках запровадження ретроспективної відповідальності може бути виправданим з позицій забезпечення більш високих цінностей та інтересів, таких як справедливість, відновлення порушених прав, притягнення до відповідальності за тяжкі злочини тощо [5].

Отже, питання ретроспективної юридичної відповідальності є досить неоднозначним та дискусійним як у науковому, так і в практичному вимірах. З одного боку, ретроспективна відповідальність суперечить фундаментальним принципам права, таким як верховенство права, правова визначеність, заборона зворотної дії законів. Проте з іншого — в окремих виняткових випадках її застосування може бути

виправданим з позицій забезпечення вищих суспільних цінностей — справедливості, відновлення порушених прав, притягнення до відповідальності за тяжкі злочини тощо.

Використані джерела

1. Гришук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстава. Університетські наукові записки. 2012. № 4. С. 5—13.
2. Мироненко В. П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. Юридична наука. 2011. № 6. С. 24—30.
3. Подорожній Є. Ю. Особливості ретроспективної юридичної відповідальності працівників правоохоронних органів за порушення норм трудового права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Т. 3, № 29. С. 75—79.
4. Теремцова Н. В. Проблема існування позитивної відповідальності в умовах сучасного державотворення в Україні. Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). 2016. Т. 72.
5. Юровська Г. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 110—130.

Анна СОРОЧАН

*студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Михайло РЯЗАНОВ*

СПІВВІДНОШЕННЯ КАНОНІЧНОГО ТА ЦЕРКОВНОГО ПРАВА

У сучасному світі канонічне та церковне право відіграють значущу роль у формуванні правового середовища для релігійних організацій та їхніх вірян. Канонічне право є основою юридичної системи Католицької Церкви, в той час, як церковне право охоплює ширший спектр релігійних організацій та є частиною їхньої внутрішньої організації та функціонування. Зрозуміння співвідношення між цими двома системами права важливо для того, щоб забезпечити правову стабільність, врегулювати конфлікти та забезпечити захист прав вірян.

У даній роботі ми розглянемо основні аспекти канонічного та церковного права, їхню взаємодію та практичну значущість. Порівнюючи ці дві системи права, дослідимо їхні відмінності та спільні риси, визначимо їхню роль у регулюванні внутрішньоцерковних відносин, а також розглянемо вплив цивільного законодавства на них.

Канонічне право — це система правових норм, яка встановлюється для регулювання внутрішніх відносин у громаді, яка віддана християнству. Рішення церковних соборів, висловлювання Отців церкви та освячені церковною традицією звичаї входять до складу канонічного права, яке є основою для організації та функціонування християнської Церкви. При цьому враховуються історичні та соціокультурні особливості кожного конкретного суспільства та держави. Церква має безумовний вплив на розвиток та регулювання суспільних відносин, оскільки норми канонічного права є неодмінною складовою частиною політично-правового та ідеологічно-філософського контексту будь-якого суспільства [2, с. 146].

Канонічне право є однією з найбільш догматичних, архаїчних і сталих галузей права, що також стосується церковного права. Його норми практично не зазнають змін. У разі виникнення змін це може призвести або до розколу церковно-релігійної спільноти, або до появи нових релігійних напрямів, або ж до формування невеликих сектантських груп. Відомий дослідник, професор Київської духовної Академії та приват-доцент Київського університету Св. Володимира Петро Лашкарьов стверджує, що «в канонічному праві проявляються найбільш важливі особливості соціально-політичного характеру і право церкви православної, наскільки звернене воно до умов і запитів історичного життя людства, в основному і має справу саме з такими явищами соціального життя» [2, с. 146].

Таким чином можна визначити основні ознаки канонічного права:

- а) нерозривний зв'язок із християнством;
- б) систематизований характер;
- в) розвиток на основі використання норм римського права;
- г) наявність складної внутрішньої структури та поділу на галузі;
- д) співіснування двох систем канонічного права [3, с. 83].

Церковне право — це система правових норм і принципів, яка регулює організацію, функціонування та внутрішні відносини релігійних організацій, зокрема християнських церков. Це право визначає правовий статус духовницьких осіб, процедури проведення богослужінь, адміністративні процедури церковного управління, правила дисципліни та моралі для членів церковних спільнот, а також інші аспекти діяльності церкви. В цій системі законодавство часто ґрунтується на релігійних джерелах, таких як святе Письмо, канонічне право, установчі документи церковних організацій та церковна традиція.

Обов'язково слід зазначити які нормативно-правові акти, які закріплюють основні норми та принципи церковного права. Серед головних виступає Конституція України. Відповідно до ст. 36 «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає

свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [1]. Другим з основних нормативно закріплених джерел церковного права в Україні є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», що встановлює правові основи для гарантування та захисту свободи совісті та визначає правовий статус релігійних організацій в Україні.

Як твердять вчені, поняття церковного та канонічного права є схожими, але не синонімічними. Деякі вважають, що «наука церковного права вдається до вживання термінів церковне або канонічне право як рівних» [2, с. 147]. Можливо, хоча канонічне та церковне право можна розглядати як взаємопов'язані, вони не можуть бути розглянуті як одне і те ж. Втім, важливо визнати, що канонічне право є первинним в порівнянні з церковним правом, оскільки останнє базується на канонічних нормах.

Українські філософи-релігієзнавці, такі як Володимир Лубський, Тетяна Горбаченко, Марія Лубська та Анатолій Яковенко, також не бачать відмінностей між канонічним і церковним правом. На їхню думку: «У нашій науці канонічному праві подають назву і розуміють як церковне законодавство (церковне право). Назва ця тотожна з канонічним правом» [2, с. 148]. По-перше, в цій назві не вказується на конкретний зміст науки, а лише вказується на відношення особи, що вивчає, до одного з її джерел — закону. По-друге, така назва не є точною, оскільки вона створює враження, що суть нашої науки полягає в системі норм, державних законів про церкву, що є неправильним поглядом на суть та зміст науки. Тому ця назва не відображає суті та змісту нашої науки.

Різницю між канонічним та церковним правом можна знайти у походженні та змісті їхніх норм. Канонічне право створюється виключно церквою і включає норми, що регулюють не лише церковні, але й інші правові відносини, що в минулому були предметом її юрисдикції, зокрема упродовж Середньовіччя. З іншого боку, церковне право стосується виключно церковних відносин, хоча може бути створене і державою. Отже, з логічного погляду, ці категорії перетинаються, але не є однаковими.

Підсумовуючи, слід зазначити, що канонічне та церковне право, хоча і відрізняються, але взаємозалежні та доповнюють одне одне. Канонічне право регулює релігійні та інші правові відносини у Католицькій Церкві, враховуючи догми та вчення церкви, тоді як церковне право зосереджується на церковних відносинах, враховуючи канонічні норми. Обидва види права мають важливе значення для формування правового середовища релігійних організацій, забезпечуючи стабільність та законність у їхній діяльності.

Отже, розуміння співвідношення між канонічним та церковним правом допомагає розв'язувати правові питання у церковній сфері та забезпечує збалансований підхід до управління церковними структурами в сучасному суспільстві.

Використані джерела

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Ластовський В. В. Канонічне право: характер співвідношення з державним та міжнародним правом. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. № 3. С. 143–152.
3. Лук'янов Д. В. Канонічне право: поняття та особливості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. № 21. С. 76–83.

Маргарита ХАРЧИЛАВА

*студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент Владислав ДРОНОВ*

ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У всі часи питання прав і свобод людини залишалося важливим і актуальним. У деяких країнах цінність людського життя та гідності високо оцінюється і для їх захисту створюються ефективні механізми. Однак, у інших країнах обсяг прав та свобод постійно обмежується, а сама людина стикається з утисками. Умови військових конфліктів у зарубіжних країнах створюють складні виклики для захисту прав та свобод людини і громадянина. Українські громадяни, які опиняються у зоні конфлікту, потребують ефективного захисту їхніх прав згідно з міжнародними стандартами.

На сьогодні у світі налічується велике зростання конфліктів. Прикордонні зіткнення відбуваються по всьому світу, і спроба Росії зруйнувати Україну є найбільш руйнівною з них. Азербайджан захопив Нагірний Карабах, що спровокувало втечу понад 100 000 його вірменських жителів. Напруженість між Росією та Грузією зберігається, а між Алжиром та Марокко вона ще гірша, ніж будь-коли в наш час. У Пакистані посилився внутрішній тероризм, а напруженість у відносинах із антимусульманським урядом Індії стає небезпечно високою [3].

Міжнародний комітет Червоного Хреста нараховує в світі 459 озброєних угруповань, діяльність яких викликає гуманітарні побоювання, при цьому 195 мільйонів людей живуть під їхнім повним або частковим контролем. 4/5 цих груп мають достатнє місцеве або регіональне домінування, щоб стягувати податки та надавати певні громадські послуги. Дії визнаних національних урядів не поширюються на значні території земної кулі.

У зарубіжних країнах під час надзвичайних або воєнних ситуацій зазвичай вводяться обмеження прав, що означає тимчасове скасування або обмеження певних прав та свобод людини і громадянина. Проте ці обмеження не можуть бути введені довільно. Сучасні конституції більшості держав базуються на ідеї правової держави, де визнається природний характер прав і свобод людини.

Так, наприклад, збройний конфлікт у Сирії є однією з найтрагічніших подій сучасності. Мільйони людей стали жертвами війни, мільйони вимушені були покинути свої домівки.

До початку воєнних дій на території Сирії, за даними посольства України в Лівані, проживало близько 3500 громадян України. Здебільшого це жінки та діти від змішаних українсько-сирійських шлюбів. Станом на сьогодні українська громада в Сирії складає близько 1300 тисяч людей. Під час громадянської війни в Сирії було евакуйовано близько 600 громадян України, евакуація проводилася декількома хвилями [3].

Необхідно зазначити, що важливу роль у забезпеченні прав і свобод відіграють міжнародні документи. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, яке регулює поведінку під час збройних конфліктів, існують певні стандарти і норми, що мають бути дотримані для забезпечення захисту цих прав. Наприклад, у Женевських конвенціях 1949 року та їх додаткових протоколах визначені права та захист для осіб, які не приймають участь у воєнних діях, включаючи цивільне населення, військовополонених та поранених.

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року чітко стверджують, що сторони конфлікту мають обов'язок захищати цивільне населення та цивільні об'єкти від військових нападів. Під час воєнних дій воюючим сторонам необхідно враховувати цей обов'язок.

Необхідно зауважити, що Міжнародні договори у сфері захисту прав людини продовжують діяти навіть під час збройних конфліктів. Міжнародний Суд ООН, у своєму Консультативному висновку щодо законності погрози ядерною зброєю або її застосування зазначив, що захист, який надає Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, не припиняється під час війни, за виключенням випадків передбачених ст. 4 Міжнародного Пакту [2].

Дієвим засобом забезпечення прав і свобод людини є судові гарантії, які забезпечують безпосередню реалізацію права на судовий захист та передбачає можливість звертатися до суду у випадках конституційного, адміністративного, цивільного або кримінального порядку. Це означає, що особа, чиї права були порушені іншими особами, може звертатися до судових органів для захисту своїх інтересів чи органами державної влади, територіального самоврядування чи їх посадовими особами, може звернутися до суду з вимогою про примусове здійснення належних їй прав і свобод шляхом права; відповідну справу буде розглядати компетентний і неупереджений суд, а в деяких випадках суд присяжних. Суд має право вчинити необхідні дії, якими встановлюється право на повернення порушеного права.

О. Глуханчук вказує на такі закріплені в Конституції гарантії права на судовий захист, як: твердження, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом; закріплення права на компетентний суд; декларація про право на професійну правничу допомогу; встановлення рівності всіх учасників перед судом; запровадження гарантії того, що ніхто не може бути позбавлений права розглядати справу в суді; застереження щодо неможливості обмеження права на правовий захист [1, с. 102].

Для забезпечення прав людини, їх втілення, захисту та охорони, держава повинна створити потрібні умови як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях. У контексті процесу європейської інтеграції для України важливим є набуття відповідного досвіду гарантування прав людини, який накопичений в розвинутих країнах, переважно в Європі.

Міжнародне право гарантує захист прав людини в умовах війни та збройних конфліктів. Зокрема, Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них встановлюють правила, спрямовані на захист цивільних осіб та непристосованих до війни осіб, включаючи порядок поводження з військовополоненими, захист медичного персоналу та захист цивільного населення.

Важливо відзначити, що навіть у часи конфліктів Європейський суд з прав людини залишається ключовим органом, що гарантує дотримання положень Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Цей суд не лише розглядає міждержавні справи, а й індивідуальні скарги. Таким чином, міжнародні судові інституції з прав людини стають надією для українського суспільства на досягнення справедливості на світовому рівні і притягнення Росії до відповідальності за масові порушення прав людини на території України. [4, с. 50].

Так, у справі *Case of Isayeva v. Russia* [5] Європейський суд з прав людини розглядав скаргу щодо незаконного позбавлення життя мирних жителів під час спецоперації російських військ, що включала

оточення антиурядових збройних формувань та подальших бомбардувань з повітря в селі Катир-Юрт.

Заява була сформульована у термінах, що характерні для міжнародного гуманітарного права, зокрема, Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій. В ній Російська Федерація була звинувачена у використанні невідбіркової зброї, напад не відповідав принципу сумірності, оскільки сторони, що нападали, не було отримано реальної військової переваги — більшість бойовиків змогли втекти до початку нападу. Також стороною, яка здійснила напад, не було вжито запобіжних заходів: населення не було ані попереджено, ані отримало можливість безпечно залишити місцевість, що мала бути піддана нападу. [5, р.163–165].

Уряд Російської Федерації у своїх аргументах стверджував, що застосування смертельної сили було обґрунтоване відповідно до пункту 2 статті 2 Конвенції, оскільки це було «абсолютно необхідно у даних обставинах для захисту особи від незаконного насильства» та «необхідно для придушення активного спротиву незаконних озброєних груп, дії яких становили реальну загрозу для життя і здоров'я як військових, так і цивільних осіб». [5, para.169, 173–175]

Отже, забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина України під час війни в інших країнах потребує комплексного підходу, спрямованого на дотримання міжнародних норм і стандартів. Держава повинна нести відповідальність за захист своїх громадян у будь-яких умовах, забезпечуючи їм доступ до судового захисту та компенсацію за порушення їхніх прав.

Використані джерела

1. Глуханчук О. Поняття та види конституційних гарантій судового захисту. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 5. С. 100–103. (дата звернення: 17.03.2024)
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148 VIII (2148–08) від 19.10.1973 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043# (дата звернення: 17.03.2024)
3. У світі зафіксували рекордну кількість військових конфліктів за останні 30 років. *Foreign Ukraine*. URL: <https://foreignukraines.com/2023/12/21/the-world-recorded-a-record-number-of-military-conflicts-over-the-past-30-years/> (дата звернення: 17.03.2024).
4. Яцковина, В. Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини. Південноукраїнський правничий часопис. № 1–2. 2022. С. 49–53 (дата звернення: 17.03.2024)
5. *Case of Isayeva v. Russia* (Application № . 57950/00), European Court of Human Rights, Judgment of 24 February 2005. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"appno": \["57950/00"\],"itemid": \["001-68381"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{) Дата звернення. URL (дата звернення: 17.03.2024)

Ангеліна ЧУМАЧЕНКО
студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — к. ю. н., доцент **Богдан ФАСІЙ**

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Цивільно-правову відповідальність можна розглядати як застосування до правопорушника у разі вчинення ним протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру (санкцій).

Вина у цивільному праві — це невжиття особою всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання або для запобігання заподіяння шкоди.

Відсутність вини, як правило, звільняє особу (порушника) зобов'язання від відповідальності. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, суд відповідно зменшує розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника (ч. 1 ст. 616 ЦК). Мова йде про ситуації, коли винним у порушенні зобов'язання є не тільки боржник, а й кредитор, тобто при наявності змішаної вини. Принцип змішаної вини полягає у тому, що при визначенні розміру відповідальності боржника враховується й вина кредитора. Традиційно ЦК закріплює презумпцію вини особи, яка порушила зобов'язання (ч. 2 ст. 614 ЦК). Що ж стосується вини кредитора, то її наявність повинна доводитися боржником.. [1]

Особливості цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання грошових зобов'язань обумовлені їх специфічними ознаками, до яких належать такі:

1. цей вид зобов'язань включає в себе обов'язок сплатити гроші та має на меті погашення грошового боргу;
2. таке зобов'язання є підставою виникнення як права власності щодо готівки, так і зобов'язального права при безготівкових розрахунках;
3. встановлюються спеціальні правила на випадок порушення грошових зобов'язань у вигляді нарахування процентів річних як плати за безпідставне користування чужими грошовими коштами;
4. спеціальний порядок розподілу ризиків;
5. предметом виконання є грошові знаки у визначеній сумі чи у сумі, що може бути визначена;
6. специфічним є вплив прострочення на зміст грошового зобов'язання, оскільки останнє у разі прострочення все одно залишається

грошовим, на відміну від інших видів зобов'язань, які в результаті їх порушення (у тому числі й прострочення) можуть бути трансформовані у грошове зобов'язання. [6]

До грошових зобов'язань з передачі грошей як предмета договору належать:

1. зобов'язання з дарування, пожертви грошей
2. сплати рентних платежів у грошовій формі
3. повернення грошей за договором позики
4. кредитні зобов'язання
5. зобов'язання з банківського вкладу
6. банківського рахунка
7. факторингу
8. зобов'язання зі сплати страхових платежів та здійснення страхових виплат

Відповідальність за невиконання зобов'язання можна визначити як застосування до особи, яка не виконала або неналежно виконала умови договору чи порушила норми цивільного законодавства, заходів негативного характеру — певні майнові 75 обмеження, які передбачаються договором або законом, а потерпілий отримує відшкодування шкоди та відновлення порушених прав [5, с. 86]

В разі порушення особою грошових зобов'язань передбаченні певні правові наслідки. Зокрема, в статті 611 Цивільного кодексу України

1. У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;

- 2) зміна умов зобов'язання;
- 3) сплата неустойки;
- 4) відшкодування збитків та моральної шкоди.

2. У разі порушення боржником негативного зобов'язання кредитор незалежно від сплати неустойки та (або) відшкодування збитків і моральної шкоди має право вимагати припинення дії, від вчинення якої боржник зобов'язався утриматися, якщо це не суперечить змісту зобов'язання. Така вимога може бути пред'явлена кредитором і в разі виникнення реальної загрози порушення такого зобов'язання. [2]

Сплата неустойки. Статтею 549 ЦК України встановлено, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання.

Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоечасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Неустойка — є одним з найбільш поширених способів забезпечення виконання зобов'язань. При цьому право вибору грошової або майнової неустойки належить сторонам зобов'язання, вони мають визначити предмет неустойки в момент укладення правочину про неї. На сьогодні майнові неустойки не набули значного поширення. Ділова практика знає здебільшого неустойки в грошовій формі. [3]

Відшкодування моральної шкоди передбачається ст. 611 ЦК у вигляді правового наслідку порушення зобов'язання. В статтях 928 та 1196 ЦК прямо вказується: незважаючи на існування між сторонами договірних відносин, шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, підлягає відшкодуванню за правилами про позадоговірні зобов'язання. Подібне вирішення проблеми зафіксоване і у § 3 глави 82 ЦК про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). Відповідно, моральна шкода може розглядатися лише як позадоговірна, щодо якої необхідно застосовувати виключно імперативні приписи закону; причому незалежно від того, існують чи ні договірні відносини між сторонами. [1]

В статті 625 Цивільного кодексу України вказана відповідальність за порушення грошових зобов'язань

1. Боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. [4]

Використані джерела

1. https://ua.pravoks.com.ua/vdpovdalnst_za_porushennya_zobov'yazannya_yak_pravoviy_nasldok_porushennya_zobov'yazannya
2. https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_611/
3. <https://flexp.com.ua/library/article/65>
4. https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_625/
5. Габріадзе М. Система цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 85—92.
6. <http://mego.info/>

ЗМІСТ

<i>Ківалов С. В.</i> Вступне слово	3
Едуард КУЗЬМІН До питання про подвійну природу покарання за «міжнародні злочини»	4
Богдан ФАСІЙ До питання розуміння категорії «свобода волі» в цивільному праві України	6
Віталій ГЕРСАК Військовослужбовець як суб'єкт (учасник) спадкових правовідносин	9
Анастасія ФАСІЙ Вступ до питання про міжнародно-правову охорону психічного здоров'я	12
Антон АДУБЕЦЬКИЙ Проблеми реалізації рішень ЄСПЛ в системі міжнародних інституцій захисту прав людини	14
Марина АЗЕВИЧ Щодо питання боротьби з нелегальною міграцією	17
Анастасія БАБІЙЧУК Аспекти захисту прав інтелектуальної власності в цивільному праві	20
Катерина БЛИК Загальна характеристика електронних цінних паперів	22
Софія БРИЧКА Роль МАГАТЕ у нерозповсюдженні ядерної зброї	24
Катерина ВОЙТОВА, Анастасія ДАНИЛЕНКО Універсальні та регіональні правозахисні механізми захисту прав дітей під час збройних конфліктів в Україні	26
Вікторія ВОЛГІНА Взаємозв'язок правового мислення та професійної юридичної діяльності	30
Лілія ВУЖИЛОВСЬКА Вплив воєнного стану на цивільні права та обов'язки громадян: аналіз правових змін та їх соціальних наслідків	33

Катерина ГЕТМАНЧЕНКО

Гендерна рівність у цивільному праві: аспекти захисту прав жінок та чоловіків 37

Катерина ГЛЄБОВА

Застосування позовної давності в механізмі захисту цивільних прав та інтересів 39

Ксенія ГОЛОВЕЙ

Відповідальність за порушення договірних зобов'язань за цивільним законодавством 42

Богдана ГОНЧАРЕНКО

Роль заповіту у визначенні спадкового майна: юридичні аспекти та практика застосування 44

Яна ГРІГУЦА

Земельний сервітут та оренда земельної ділянки 46

Влад ГУКАЛ

Відшкодування шкоди в цивільному праві: тенденції та перспективи 48

Анастасія ДАНИЛЕНКО

Діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо потенційної пандемії Х 51

Марія ДЕРІК

Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до самогубства 53

Валерія ДЄОРДІЄВА

Питання кримінально-правової кваліфікації евтаназії 55

Анастасія ЖИЛКА

Особливості розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві 59

Анастасія ЖИЛКА

Кваліфікація втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: окремі аспекти 61

Анастасія ЖИЛКА

Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого 65

Олена КИРИЛОВА

Колізія норм в міжнародному та національному праві 67

Вероніка КОВАЛЬ

Поновлення строку позовної давності як складова права на доступ до правосуддя 70

Захар КОРШУН

Форс-мажорні обставини в умовах воєнного стану 72

Ангеліна КУТАС

Особливості консенсуальних правочинів 74

Дар'я МАРТЬОЛА

Опіка та піклування в цивільному праві України: проблемні питання призначення опікунів та піклувальників 76

Світлана НОВАК

Кіберзлочини: міжнародне та національне визначення 78

Світлана НОВАК

Доведеність вини в кримінальному провадженні як обов'язковий елемент для задоволення цивільного позову 80

Рані ОГЛУ

Інститут судового контролю як інструмент дотримання прав і свобод учасників досудового розслідування 82

Рані ОГЛУ, Єлизавета ШЕВЕРЕНКО

Сурогатне материнство в умовах воєнного стану 84

Неля ОЛШЕВСЬКА

Вплив Стамбульської конвенції на кримінальне законодавство України 88

Тетяна ПРОКОПЧУК

Актуальні зміни проведення обшуку в умовах воєнного стану 91

Ольга ПРУСАК

Врегулювання публічно-правових спорів за участю судді: процедурний аспект 93

Євген РАЗБІТНОВ

Характеристика принципу неприпустимості позбавлення права власності 95

Маргарита САВЧЕНКО

Захист цивільних прав та свобод в умовах воєнного стану 97

Софія САМОЙЛЕНКО

Поняття та особливості ретроспективної юридичної відповідальності в Україні та ЄС 99

Анна СОРОЧАН

Співвідношення канонічного та церковного права 101

Маргарита ХАРЧИЛАВА

Гарантії прав та свобод людини і громадянина України
під час війни у зарубіжних країнах 104

Ангеліна ЧУМАЧЕНКО

Цивільно-правова відповідальність за порушення грошових
зобов'язань 108

Сучасні виклики розвитку національного та міжнародного
права : матер. Міжнародного круглого столу (24 квітня 2024 р.,
м. Одеса) / відп. за вип. Б. В. Фасій ; Нац. ун-т «Одес. юрид.
академ.». — Одеса : Юридична література, 2024. — ____ с.
ISBN 978—

Збірник містить матеріали наукових доповідей, присвячених загальнотеоретичним, методологічним та практичним питанням розбудови права та держави, адміністративного, кримінального, цивільного права та процесу, міжнародного права в умовах війни.

Збірник адресовано юридичній громадськості для ознайомлення з дослідженнями фахівців у сфері права та молодих науковців. Він може бути корисним як для навчального процесу, так і для практичної діяльності.

УДК 340/341(063)

Наукове видання

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Матеріали
Міжнародного круглого столу**

**24 квітня 2024 року
м. Одеса**

Відповідальний за випуск
Б. В. Фасій

Збірник видано в авторській редакції

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. ____.
Тираж ____ прим. Зам. № ____ (____).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.